

De heren van Horne, Altena, Weert en Kortessem (1345-1433)

door T. Klaversma

I Willem V (1345-1357)

Omdat Gerard II van Horne, toen hij op 26 september 1345 in Friesland sneuvelde geen kinderen naliet,¹ rees de vraag wie hem in zijn talrijke heerlijkheden behoorde op te volgen.

Hiervoor kwamen allereerst in aanmerking:

1. Zijn ongeveer achtjarige halfbroer Willem, oudste zoon van Willem IV van Horne en Elisabeth van Kleef.
2. Zijn volle zuster Johanna, oudste dochter van Willem IV en Oda van Putten. Zij was getrouwd met Gijsbrecht, vanaf 1347 heer van Abcoude.
3. Als het een recht manleen was: de leenheer aan wie zo'n leen verviel als de laatst-overleden heer geen wettige mannelijke nakomelingen naliet.

Wat de Loonse lenen Horne en Kortessem betreft, hier was geen twijfel mogelijk. Het waren manlenen,² waarin wel broers, geen zusters konden opvolgen.

Wettige erfgenaam van deze lenen was derhalve Gerards halfbroer Willem. Omdat hij minderjarig was, werd zijn oom Dirk van Horne, oudste zoon van Gerard I van Horne uit diens tweede huwelijk met Irmgard van Kleef, als naaste mannelijke bloedverwant van zijn vader en tevens verwant met Willems moeder - beide stamden uit het Kleefse gravenhuis - zijn voogd.

Aangezien er toen een vriendschappelijke verhouding tussen de graaf van Kleef en Dirk van Heinsberg, graaf van Loon, bestond, zal deze er geen bezwaar tegen gehad hebben, dat Dirk van Horne de beide Loonse heerlijkheden gedurende de minderjarigheid van Willem bestuurde³.

Deze goede verstandhouding was er toen ook tussen Kleef en Gelre⁴, waar de jonge Reinald III in 1343 zijn vader was opgevolgd. Deze heeft dan ook voogd Dirk van Horne met de Gelderse Hornelenen - het waren de voogdij van Thorn, Weert, het dorp Beket en het Monnikenland⁵ ten oosten van Altena - beleend of uitstel van leenhulde verleend tot Willems meerderjarigheid⁶. Ook moet voogd Dirk de beleening met Wessem verkregen hebben van Willem V, markgraaf van Gulik, die evenals de graaf van Kleef trouw bleef aan keizer Lodewijk van Beieren⁷. Want Dirk van Horne liet tijdens zijn voogdijschap munten te Wessem slaan, die een namaak waren van de bisschopssterlingen van aartsbisschop Boudewijn van Trier (1307-1354)⁸.

Veel moeilijker lag het met het Hollandse leen Altena. Omdat het een recht manleen was, behoorde het eigenlijk te vervallen aan de graaf van Holland. Maar in de laatste maanden van 1345 was er geen graaf van Holland, omdat ook graaf Willem IV evenals Gerard II van Horne kinderloos was toen hij sneuvelde tegen de Friezen.

Dit leidde tot grote verwarring in Holland en Zeeland zoals blijkt uit een memorandum⁹, dat niet lang voor 3 februari 1346 is opgesteld. Daarin werd er op aangedrongen dat keizer Lodewijk van Beieren spoedig zijn vrouw Margaretha - zij was de oudste zuster van de gesneuvelde graaf - naar Henegouwen, Holland en Zeeland zou laten gaan, omdat de standen van die graafschappen op 3 februari bijeen zouden komen om te bespreken, wie het meeste recht van opvolging had. Hun keus zou, dachten de opstellers, op Margaretha vallen, als zij aanwezig zou zijn. Daarnaast werd er gewezen op de grote druk, die op de trouwe dienaren van het Hene-

gouwse Huis door andere heren werd uitgeoefend; op de grote schuldenlast, die iedere dag groter werd; op dreigende invallen van de bisschop van Utrecht en de koning van Engeland - hij was gehuwd met Philippa, een jongere zuster van Margaretha, en eiste een deel van de erfenis op - ; op de reeds uitgebroken partijstrijd in Holland en Zeeland en op het feit, dat niemand namens Margaretha beslag legde of durfde te leggen op een aantal heerlijkheden, zoals bijvoorbeeld het land van Altena, die na het sneuvelen van Willem IV en vele Hollandse edelen aan Margaretha waren vervallen¹¹.

Haar spoedige komst zou, meenden zij, aan deze moeilijkheden een eind kunnen maken.

Inmiddels was het Dirk van Horne gelukt de opstellers van dit stuk - waarschijnlijk leden van de grafelijke raad - een slag voor te zijn. Reeds op 20 december 1345 beleende keizer Lodewijk van Beieren hem als voogd van Willem V van Horne met Altena.

Dit deed hij, zo verklaarde de keizer, wegens de diensten die Gerard II van Horne aan hem, het Rijk en graaf Willem IV van Holland had bewezen. Verder was volgens hem zijn vrouw Margaretha rechtens de erfgename en algehele opvolgster in Willems graafschappen en was Willem van Horne de ware en naaste erfgenaam van Gerard II.

Daar Dirk van Horne niet bij de belening, die te München plaatsvond, aanwezig was, moest hij de leeneed afleggen aan graaf Dirk IX van Kleef¹².

Dit wijst erop, dat de Hornes het behoud van Altena voornamelijk te danken hadden aan hun verwant, de graaf van Kleef. Ondanks de belening door de keizer bleef Altena voorlopig echter een wankel bezit voor hen.

Want reeds jaren beschouwden de paus en zijn aanhangers Lodewijk van Beieren als iemand, die zich ten onrechte koning en keizer van het Duitse Rijk noemde en wiens aftreden zij eisten. Dit omdat hij volgens hen een ketter, scheurmaker en verschrikkelijke vijand van God en de kerk was¹³.

Voor hen was een belening door Lodewijk van Beieren derhalve van nul en gener waarde. Dit blijkt ook uit de bewoordingen van een verzoek, dat de weduwe van graaf Willem IV, Johanna van Brabant en Willems jongste zuster Elisabeth tot de paus richtten om met Margaretha, die op 15 januari 1346 door haar man met Holland en Zeeland beleend was, te mogen onderhandelen over Johanna's wedu-goed en Elisabeths bruidsschat. Zij noemen haar hierin de Beierse, die zich gedraagt alsof ze gravin is¹⁴.

Daar kwam bij, dat het keizerschap van Lodewijk wankelde, omdat paus Clemens VI juist in deze tijd voorbereidingen trof om de latere keizer Karel IV tot tegenkoning te laten kiezen, hetgeen op 11 juli 1346 zijn beslag kreeg¹⁵.

Tot overmaat van ramp voor de Hornes hield Margaretha, toen ze in maart 1346 in Henegouwen was aangekomen, helemaal geen rekening met het besluit van haar man Dirk van Horne met Altena te belenen.

Op 17 maart 1346 beloofde zij te Zinnik (Soignies) aan Gijsbrecht van Abcoude, dat zij hem binnen een maand na haar aankomst in Holland met Altena zou belenen, zodanig als Gerard II, heer van Horne, het in leen had gehad¹⁶.

Waarschijnlijk heeft Margaretha aldus steun van Gijsbrecht hopen te verkrijgen tegen Jan van Arkel, bisschop van Utrecht, die in februari 1346 het toen Hollandse Eemnes in brand had gestoken en kort daarna het land van IJsselstein platbrandde¹⁷.

Eind april 1346 in Holland gearriveerd heeft Margaretha haar belofte ingelost en Gijsbrecht en zijn vrouw Johanna van Horne met Altena beleend. Ook haar zoon en opvolger graaf Willem V heeft dit gedaan¹⁸.

Bovendien ontvingen Gijsbrecht en zijn vrouw van hertog Jan III van Brabant en Limburg de heerlijkheden Gaasbeek en Herstal en naar mag worden aangenomen, ook Loon-op-Zand en Heeze - Leende in leen¹⁹. Tevens werden zij heer en vrouwe van Montcornet en Bancigny, lenen van de Franse koning en de heer van "Rosaets". (Rozoy-sur-Serre)²⁰.

Zo ging de hele erfenis van Beatrix van Leuven en hun andere Brabantse lenen voorlopig voor de hoofdtak van de Hornes verloren. Waarom kregen de Abcoudes al deze bezittingen? Volgens Brabants recht kon iedere erfgenaam, zowel man als vrouw, opvolgen, waarbij een man bij dezelfde graad van bloedverwantschap voorrang had²¹.

Nu was echter Johanna de volle zuster en Willem van Horne slechts een halfbroer van de gesneuvelde Gerard II, zodat het de vraag was, wie het meeste recht op de opvolging had. Overigens zal het de opportunist Jan III van Brabant, die in een dergelijk geval betreffende Heusden eerst de halfbroer en later de zuster van de laatst-overleden heer gesteund had²², een zorg zijn geweest, wie de meeste rechten had. Maar juist in deze tijd zocht Jan III toenadering tot Frankrijk, hetgeen leidde tot huwelijksovereenkomsten met de Franse koning en gunsten van de paus voor hem en zijn zoon Godfried²³.

Ook de twee voornaamste leden van de grafelijke raad van Margaretha van Beieren gingen in deze richting. Haar oom Jan van Beaumont werd leenman van de Franse koning²⁴. Willem van Duvendoerde kreeg verschillende gunsten van de paus²⁵. Zelfs Margaretha ontving op verzoek van de Franse koning pauselijke gunsten²⁶, hoewel haar man door de paus was afgezet.

In deze omgeving paste Dirk van Horne met zijn Kleefse verwanten als aanhangers van Lodewijk van Beieren, die in dat jaar 1346 met Frankrijks vijand Eduard III van Engeland over een bondgenootschap onderhandelde²⁷, niet.

Daar kwam nog bij, dat Dirk van Horne jarenlang met hulp van het stadsbestuur van Brussel, waarvan hij buitenpoorter was, aandrong op de betaling van 400 royalen per jaar uit de tol van Heusden die door hertog Jan III waren toegezegd, maar jarenlang niet betaald werden²⁸. De sympathie van Jan III voor de lastige schuldeiser zal niet groot geweest zijn.

Daarentegen stond Gijsbrecht blijkbaar hoog in de gunst van de hertog, want hij maakte hem tot zijn raadsman²⁹. Tenslotte kan ook de invloed van Willem van Duvendoerde, die behalve van Margaretha ook raadsman en geldschietter van Jan III was, een rol gespeeld hebben. Zijn neef Jan III van Polanen, aan wie hij een groot deel van zijn erfenis naliet, was getrouwd met Oda van Horne, evenals Johanna van Abcoude dochter uit het eerste huwelijk van Willem IV van Horne. Zij maakte ook aanspraak op een deel van de erfenis, hetgeen alleen zin had, als de dochters uit dat huwelijk als de rechtmatige erfgenamen werden beschouwd. Uiteraard waren de Hornes het niet eens met deze erfdeling, maar pas na de dood van Jan III is het hun gelukt het grootste deel van hun heerlijkheden terug te krijgen.

In september 1346 keerde Margaretha op verzoek van haar echtgenoot naar Duitsland terug, nadat zij het bestuur over de drie graafschappen had overgedragen aan haar tweede zoon, de dertienjarige Willem van Beieren, die, zo was de bedoeling, haar later zou opvolgen, waarom hij Willem de Verbeider genoemd werd.

Gedurende zijn stadhouderschap, dat tot 5 januari 1349 duurde, werd zijn gezag zeer bedreigd door de oorlog met de Friezen, opstandigheid van de Westfriezen en de Kennemers, vijandelijkheden met de Utrechtse bisschop, de aanspraken van koningin Philippa van Engeland op een deel van de erfenis en woelingen in Holland en Zeeland³⁰.

Onder deze omstandigheden ging op 26 september 1347 ridder Willem van Rijs-

wijk, een Altenase leenman, die in 1344 eerste getuige was geweest van Gerard II van Horne³¹, naar Den Haag en vroeg namens Willem van Horne aan de Verbeider deze Willem te belenen met zijn Hollandse lenen met "alzulc goet als hij seghet, dat Willem voirseit van ons hout." Dit verzoek werd nog diezelfde dag ingewilligd. Willem van Horne werd met het gevraagde beleend, zodanig alsof hijzelf daar tegenwoordig was geweest. Getuigen hiervan waren de grafelijke raad en de afgevaardigden van de steden³².

Dit optreden van Willem van Rijswijk wijst er, evenals het feit dat niemand begin 1346 beslag op Altena durfde te leggen³³, op dat men in het land van Altena over het algemeen onder de Hornes wenste te blijven.

Voogd Dirk van Horne kon geen belening aanvragen, want hij was al met Altena beleend door keizer Lodewijk. Nogmaals vragen om belening door hem, zou betekenen instemming met het besluit van de paus op 13 april 1346, waarbij deze Lodewijk had afgezet en al zijn besluiten nietig had verklaard³⁴. Door deze nietigverklaring en doordat gravin Margaretha Gijsbrecht van Abcoude met Altena had beleend, was een belening door de toekomstige opvolger van de gravin zeer gewenst en de Hornes hebben toen blijkbaar dit erop gevonden, dat Willem van Rijswijk de belening zou aanvragen. Het opmerkelijke bij deze belening is, dat er in leen werd gegeven aan een minderjarige jongen van tien jaar en dat de beleningsakte in zulke vage bewoordingen was gesteld dat men er alle kanten mee uitkon en het de vraag was of zo'n belening wel enige waarde had.

Mogelijk bestond toen reeds het plan, dat Willem van Horne zou trouwen met Machteld, dochter van Jan IV, heer van Arkel, en Irmgard van Kleef, dochter van wijlen graaf Otto (1305-1310). Zo'n verbintenis betekende voor de Hornes steun van de machtige en vlakbij wonende heer van Arkel tegen de aanspraken van Abcoude op Altena.

Vrees, dat Jan IV van Arkel, die zich tot dusver buiten het conflict van zijn halfbroer Jan, bisschop van Utrecht, met Holland had gehouden bij een hervatting van de oorlog - er was toen een eenzijdig door Holland geproclameerde wapenstilstand - de zijde van de bisschop zou kiezen, kan Willem van Beieren, zijn raad en met name de steden er toe gebracht hebben Willem van Horne te belenen en dan in vage termen om Gijsbrecht van Abcoude niet voor het hoofd te stoten³⁵.

Hoe dit zij, nog geen jaar later had de paus een verzoek ontvangen van Willem, heer van Horne en de heer van Arkel om dispensatie ter zake van het voorgenomen huwelijk.

Deze ontheffing was nodig, omdat zowel Willem als Machteld nog maar elf jaar en dubbel in de vierde graad verwant waren³⁶.

Voor de wenselijkheid van dit huwelijk voerden ze het vrij veel gebruikte argument aan, dat er vroeger een bloedige vete tussen hun voorouders was geweest met alle gevolgen van dien en dat nog steeds voor een herhaling hiervan gevreesd werd. Deze vete zou echter naar hun vaste overtuiging door dit huwelijk verleden tijd zijn.

Op 27 juni 1348 besliste de paus daarop dat de betreffende bisschop de dispensatie moest verlenen indien dit inderdaad zo was³⁷.

Elisabeth van Kleef, de moeder van Willem V van Horne, heeft de bruiloft van de beide kinderen niet meer beleefd. Zij moet tussen 12 november 1346 en 12 november 1347 overleden zijn³⁸.

Of het huwelijk spoedig na de door de paus verleende dispensatie is voltrokken is niet zeker. Vast staat echter dat ze op 6 augustus 1349 getrouwd waren. Op die dag name lijk wees Willem V, heer van Horne en Altena, met toestemming van Reinald III van Gelre van wie hij het in leen had, het Monnikenland, Schalkwijk en Rode-

goy met alle inkomsten toe aan zijn vrouw Machteld als tegenprestatie voor de 7000 pond zwarte tournoisen, die zij had ingebracht³⁹. Daarnaast kreeg zij als weduw-goed toegewezen tienden en pachten van Weert. Dit werd vastgelegd in twee oorkonden waarvan de ene werd meebezegeld door hertog Reinald, de andere door de schepenen van Weert. Ook kreeg Machteld toen of later het recht hout te laten kappen voor de bouw van de molen te Weert⁴⁰.

Dit huwelijk had blijkbaar de instemming van Willems gewezen voogd Dirk van Horne -door zijn huwelijk was Willem thans meerderjarig⁴¹ en waarschijnlijk ook doordat hij twaalf jaar was geworden- want op 2 september 1349 beloofde hij samen met Willem, dat zij hun "lieve neve" Dirk III van Brederode vrij van schade zouden houden voor de som van 2000 schilden, die deze met en voor hen zou betalen aan Jan, heer van Arkel, binnen een jaar na St. Maarten (11 november) aanstaande⁴².

Misschien waren deze 2000 schilden een vergoeding voor het derven van Machtelds inkomsten uit het Monnikenland gedurende haar eerste huwelijksjaar. Want op diezelfde tweede september verleenden de beide van Hornes, zoals reeds vermeld, aan Staesken van Brakel decharge⁴³ en stelden daarbij vast, dat zij hem voor zijn trouwe dienst, alsmede voor het geld, dat hij te hunnen behoeve in het Monnikenland had besteed en ook omdat er een nadelig saldo was, ruim 1539 pond schuldig waren. Hiervoor zou hij de inkomsten van het Monnikenland gedurende het eerstkomende jaar ontvangen. Willem beval zijn baljuw en de rechters in het land van Altena er voor te zorgen, dat Staesken in dezen niets te kort kwam en beloofde tevens, dat hij zijn oom Dirk terzake van de voorgenomen regeling schadevrij zou houden⁴⁴.

Ruim een week eerder (24 augustus 1349) had Willem van Horne aan zijn "poerte" Woudrichem beloofd, dat hij haar schadevrij zou houden van alle lijfrenten, afspraken en beloften waartoe zij zich te Brussel of te Mechelen verplicht had⁴⁵. Zo was er een eind gekomen aan de voogdij van Dirk van Horne over zijn neef Willem V van Horne. Dat dit evenals het huwelijk met Machteld van Arkel en de beleving met de Gelderse lenen in goede harmonie verliep, is niet verwonderlijk.

Want juist in 1349 zaten alle personen die hiermee te maken hadden in de algemene politiek op één lijn.

Terwijl hertog Reinald van Gelre in de tegenstelling tussen de Bronkhorsten en de Heekerens tot begin 1349 aan de kant van de eerstgenoemden stond, sloot hij zich daarna aan bij de Heekerens. Tot deze partij behoorde ook de heer van Arkel evenals Jan, graaf van Kleef, de vroegere domdeken van Keulen, die zijn broer graaf Dirk IX in 1347 was opgevolgd.

En met hem Dirk van Horne, zoals blijkt uit een oorkonde uit 1349, waarin zowel Reinald van Gelre als Dirk als borgen van graaf Jan voorkomen⁴⁶.

Daar kwam nog bij, dat alle personen, die betrokken waren bij het huwelijk van Willem en Machteld verwanten of aanverwanten van het Kleefse gravenhuis waren.

Reeds het volgende jaar kwam het echter tot een breuk tussen Jan van Arkel en Dirk van Brederode. Dit werd veroorzaakt door de scherpe partijvorming, die in Holland en Zeeland ontstond. Op 23 mei 1350 sloten nl. een aantal edelen -Jan I, heer van Egmond, was de voornaamste- en de stad Delft een geheim verbond gericht tegen een andere groep edelen bestaande uit Willem van Duvenvoorde, Jan van Polanen, Dirk van Brederode en verscheidene anderen⁴⁷. Hun doel was Willem de Verbeider met geweld graaf te maken en de invloed van zijn moeder gravin Margaretha en haar Duvenvoordse aanhang geheel uit te schakelen. In 't bijzonder waren zij gebeten op Dirk van Brederode⁴⁸.

In augustus 1350 sloot Jan, heer van Arkel, zich bij de eerstgenoemde groep, die veertig jaar later de Kabeljauwen heetten, aan⁴⁹.

Kort daarop (5 september 1350) verenigden Willem van Duvenvoorde c.s. zich eveneens in een verbond, waarbij zij beloofden Margaretha trouw te zullen blijven⁵⁰. Hun partij kreeg later de naam Hoeken.

Uit het verdere verloop der gebeurtenissen blijkt, dat Willem V van Horne met zijn schoonvader de zijde van de Kabeljauwen heeft gekozen. Dit heeft hem in het begin geen windeieren gelegd.

Het gelukte de Kabeljauwen namelijk de macht in Holland in handen te krijgen, nadat enkelen van hen in februari 1351 er in geslaagd waren Willem van Beieren uit Henegouwen naar Delft te voeren, waarna hij als graaf Willem V van Holland werd ingehuldigd⁵¹. Door deze machtswisseling werd de heer van Arkel een zeer invloedrijk man in Holland⁵². Ongetwijfeld is het aan zijn invloed te danken geweest, dat Willem van Horne twee maanden later (op 21 april 1351) echt met het land van Altena met alle toebehoren werd beleend, want dit gebeurde in aanwezigheid van Jan van Arkel en drie andere Kabeljauwse voormannen⁵³.

Thans deed de nu veertienjarige Willem van Horne met zijn schoonvader mee in de burgeroorlog tegen de Hoeken. Zo belegerde hij met Jan van Arkel en verscheidene andere Kabeljauwen naar alle waarschijnlijkheid de burcht van Geertruidenberg, een van de laatste bolwerken van de Hoeken in Holland, want hij was mede-bezegelaar van de oorkonde van 19 augustus 1352, waarbij graaf Willem V aan Philips van Polanen, verdediger van de burcht, vrije aftocht verleende⁵⁴.

Niet alleen in Holland, ook in de heerlijkheid Horne was Willem actief. Hij heeft spoedig nadat hij op eigen benen was komen te staan, zich tot de abt van Averbode gewend met de mededeling, dat in het klooster Keyserbosch zoveel personen meer woonden dan daar behoorden te zijn, dat het klooster hen uit zijn matige middelen niet kon onderhouden en dat het vreesde, gezien de verzoeken van edelen en andere machtige personen, met nog meer kloosterlingen te worden belast, tenzij de abdis Averbode op grond van haar oppergezag voor een passend redmiddel zorgde. De abt verbood daarop op 3 juni 1350 nog langer iemand als kloosterzuster aan te nemen, voordat hun aantal tot 25 was teruggelopen, welk aantal volgens hem vanaf de stichting van het klooster gebruikelijk was geweest en hij verzocht heer Willem de betreffende akte te zegelen⁵⁵.

Inmiddels bleef in deze jaren de Hornse erfeniskwestie actueel. Nadat namelijk Gijsbrecht van Abcoude en zijn vrouw Johanna met de Brabantse lenen van de erfenis beleend waren⁵⁶ -dit gebeurde vóór 7 juli 1348⁵⁷- was er door hem nog het een en ander met de andere erfenamen van Gerard II van Horne te regelen. Zo met Beatrix van Horne, Johanna's zuster die non was in het Dominicanessenklooster Hertoginnedal te Oudergem. Zij bezat een verklaring van Beatrix van Leuven, waarbij deze haar 60 pond oude grote tournoisen legateerde op de goederen van Gaasbeek⁵⁸.

Op 1 februari 1349 (n.st.) kwamen zij en Gijsbrecht van Abcoude overeen dat haar na inlevering van dit stuk levenslang jaarlijks 3 pond oude grote tournoisen, 30 kapoenen, 12 ganzen en 2 mud zwarte haver uit de goederen van Gaasbeek zouden worden uitgekeerd⁵⁹.

Haar zuster Oda had eveneens zo'n verklaring van Beatrix van Leuven ontvangen. Er was haar een legaat van 200 pond op de goederen van Gaasbeek in het vooruitzicht gesteld⁶⁰.

Ook deze beschikking hebben Gijsbrecht en zijn vrouw blijkbaar zonder meer erkend -Beatrix van Leuven had beide legaten trouwens voor de hertog en zijn mannen laten vastleggen- want op 3 januari 1351 stemden zij er in toe, dat de 200 pond

door Oda en haar man Jan van Polanen, heer van Breda en van der Leck, werden overgedragen aan hun tante Beatrix, vrouwe van Putten en Strijen⁶¹.

Maar dit echtpaar eiste bovendien een deel van de Hornse erfenis op en hoeveel dit behoorde te zijn, daar was men het niet zo snel over eens. Pas op 27 november 1349 kwam het tot een accord. Oda zou jaarlijks 625 gouden hallingen uit de heerlijkheden Herstal en Montcornet ontvangen. Nadat deze overeenkomst op 25 april 1350 voor hertog Jan III was gepasseerd, heeft heer Gijsbrecht het verschuldigde geregeld aan Jan van Polanen doen toekomen⁶².

Nog steeds echter maakten de Hornes aanspraak op beide heerlijkheden en mocht het hun lukken ze in bezit te krijgen, dan was het de vraag of zij Jan van Polanen wilden uitbetalen. Eerst was de kans op het verkrijgen van die heerlijkheden, zoals we zagen, vrijwel nihil. Maar rond 1350 wijzigde de situatie zich in het voordeel van de Hornes.

In oktober 1347 overleed keizer Lodewijk van Beieren. Hierna erkenden zijn aanhangers vrijwel allemaal het koningschap van zijn tegenstander Karel IV uit het Luxemburgse huis, dat Fransgezind was. Ook graaf Jan van Kleef deed dit⁶³ en met hem ongetwijfeld Willems oom Dirk van Horne⁶⁴.

Daarmee behoorde deze tegenstelling tussen Dirk en hertog Jan van Brabant en Limburg tot het verleden. Belangrijker was echter, dat Dirk van Horne en zijn moeder het tussen 1325 en 1330 aan de Lombard Jan van Halen alias de Mirabello verpande of verkochte Perwijs terug wisten te krijgen.

Dit is naar alle waarschijnlijkheid gebeurd tussen 6 en 22 februari 1348, want terwijl Dirk zich op eerstgenoemde datum nog enkel heer van Kranenburg noemt, heet hij vanaf de tweede datum steeds heer van Perwijs en Kranenburg⁶⁵. Hoe hun dit gelukt is, is niet duidelijk.

Zeker is dat Simon van Mirabello, de bastaardzoon van Jan van Halen en evenals deze een schatrijke Lombard, Perwijs nog bezat, toen hij op 15 januari 1346 zijn testament maakte, waarin hij bepaalde -hij had geen wettige kinderen- dat deze heerlijkheid moest vererven op zijn erfgenamen van mijns "vaderweghe"⁶⁶.

In mei van dat jaar werd Simon, die met Jacob van Artevelde een leider was geweest van het verzet der drie grote Vlaamse steden tegen hun Fransgezinde graaf Lodewijk van Nevers, door een aanhanger van de graaf vermoord⁶⁷. Nadat diens zoon en opvolger Lodewijk van Male -hij trouwde in 1347 met Margaretha, een dochter van Jan III van Brabant- in 1349 de tegenstand van de drie steden had gebroken, legde hij beslag op de goederen van Simon⁶⁸.

Het is zeer wel mogelijk, dat Lodewijks schoonvader hetzelfde gedaan heeft met Simons Brabantse bezittingen, te meer omdat Simon reeds eerder (1333) met Jan III overhoop had gelegen en hem toen openlijk beticht had van moord op zijn vader, die in 1333 in een Brabantse kerker overleed. Ook toen had Jan III de Brabantse goederen van de Mirabelli's in beslag genomen⁶⁹.

Het is derhalve de vraag of Irmgard van Kleef en haar zoon Dirk aan de erfgenamen van Simon de pandsom hebben terugbetaald resp. de heerlijkheid Perwijs van hen hebben teruggekocht of dat Jan III zich van Perwijs meester heeft gemaakt en -waarschijnlijk tegen betaling- aan hen gegeven heeft. Het laatste lijkt het meest waarschijnlijk⁷⁰.

Nu Dirk van Horne heer van Perwijs was geworden, was hij een aanzienlijk Brabants edelman. Bovendien is hij toen getrouwd met Katharina, dochter van de invloedrijke Hendrik Berthout, heer van Duffel en Geel en Margaretha van Weze-maal⁷¹. Daardoor waren dochters van Jan I van Polanen en van Willem van Duvenvoorde zijn tantes geworden⁷². Zo werd het voor de Abcoudes minder zeker, dat zij in het bezit zouden blijven van alle vroegere Brabantse lenen van de Hornes.

Nadat Willem V van Horne op 21 april 1351 met Altena was beleend, heeft hij er waarschijnlijk, al of niet op aansporing van Jan IV van Arkel op aangedrongen, dat Dirk van Perwijs hem de stukken, die op zijn heerlijkheden betrekking hadden, zou overdragen.

Deze heeft daarop op 15 mei 1351 een verklaring opgesteld, waarbij hij aan Willem, heer van Horne en Altena, zijn "lieve neve" beloofde, dat hij alle akten betreffende de heerlijkheden Horne, Altena en Gaasbeek, die hij in handen had, of nog zou kunnen krijgen, te Weert zou overleveren in een slot, d.w.z. een opbergplaats met een slot, waarvan de heer van Arkel, heer Willem en hijzelf elk een sleutel zouden bezitten. Zij zouden aldus die akten met zijn drieën onder zich houden en bewaren tot zo groot mogelijk voordeel van de heer Willem, tot de tijd, dat de gemeenschappelijke verwanten meenden, dat Willem ze zelf wel kon bewaren⁷³.

Vond oom Dirk de veertienjarige Willem echt nog te jong en onbezonnen om de Hornse erfeniskwestie zelf te regelen? Of wilde hij niet, dat via Willem Jan van Arkel de beschikking over de stukken kreeg?

Dit laatste is het waarschijnlijkst, want juist toen spitste zich de strijd tussen gravin Margaretha en de Hoeken (o.a. Polanen, Willem van Duvenvoorde) en graaf Willem V en de Kabeljauwen (o.a. Jan van Arkel en Willem van Horne) toe, om op 5 juli 1351 zijn hoogtepunt te bereiken in de slag op de Maas bij Zwartewaal⁷⁴.

Zijn familierelaties met de Polanens, het samenwerken met graaf Jan van Kleef, die hertog Reinald van Gelre steunde, terwijl de Kabeljauwse leider Gerard van Herlaar, heer van Ammerzoden, aanhanger van diens broer Eduard was⁷⁵, het verschijnen begin 1352 van Frank van Halen -hij was een broer van Simon van Mirabello, die hem met andere erfgenamen van vaderszijde in zijn testament Perwijs had toegewezen⁷⁶- in graaf Willems raad van Zeeland⁷⁷ en Dirks latere optreden, maken aannemelijk, dat Dirk van Perwijs aan de Hoekse kant stond en dus geen vriend van Jan van Arkel meer was en het ook niet meer is geworden.

In december 1354 kwam het tot vrede tussen gravin Margaretha en haar zoon. De Hoeken, die het land waren uitgevlucht, mochten terugkeren en kregen tegen betaling van een zoengeld hun goederen geheel of deels terug. Desondanks betekende de verloren oorlog een zware adering voor hen. Vooral Jan II van Polanen werd zwaar getroffen. Hij kreeg niet alle bezittingen terug, moest 20000 schilden zoengeld betalen en in de grafelijke raad was geen plaats meer voor hem. Van enige sympathie voor graaf Willem V zal bij hem geen sprake meer geweest zijn en wrok zal hij zijn blijven voelen tegen allen die aan de Kabeljauwse zijde leiding hadden gegeven⁷⁸.

Maar ook Jan van Arkel en Willem V van Horne waren niet tevreden over een aantal beslissingen van hun graaf. De eerstgenoemde kon het moeilijk verkroppen, dat de graaf goederen in het land van Altena, waarop Jan beslag had gelegd, teruggaf aan twee Hoeken en de heerlijkheid van de Leck aan Jan van Polanen. Hij trok zich daarom terug uit de grafelijke raad⁷⁹.

Willem V van Horne en zijn Altenase onderdanen zijn er ongetwijfeld slecht over te spreken geweest, dat graaf Willem V in 1354 zijn tol van Niemantsvriente (bij Slie-drecht) verplaatste naar het 20 km. verder stroomopwaarts gelegen Woudrichem. Dit deed hij, omdat veel Hollandse steden het privilege bezaten dat hun inwoners weliswaar bij de Hollandse tollers geen tol behoeften te betalen, maar in twee gevallen niet tolvrij waren.

Als ze een lading zout -het werd in de Hollandse en Zeeuwse kuststreken gewonnen- wilden verkopen aan buitenlanders in het Rijn- en Maasgebied, waren ze alleen tolvrij, als ze dat deden te Dordrecht of te Keulen, Venlo of verder stroomopwaarts.

Verkochten ze het op plaatsen, die daar tussen gelegen waren, dan moesten ze wel tol betalen. Dezelfde regel was er voor Hollanders, die wijn, hout, staal, kolen enz. uit het Rijn- en Maasgebied aankochten.

Zolang er echter geen grafelijke tol te Woudrichem was, kon nauwelijks gecontroleerd worden of de kooplui zich hier wel aan hielden en zo ontdoken veel kooplui de tolheffingen te Niemantsvriend en te Dordt door die goederen in Gorkum of Woudrichem te verhandelen. Dit tot schade van de handel te Dordt en van de grafelijke tolinkomsten en tot voordeel van de Gorkummers en de Woudrichemmers, die een deel van de Dordtse handel naar zich toetrokken, hetgeen uiteraard ook hun heren Jan van Arkel en Willem V van Horne ten goede kwam.

Het is dan ook begrijpelijk, dat Dordt en de graaf hiertegen in actie kwamen⁸⁰. Op 5 maart 1354 verklaarden de goede lieden van Dordt op grond van getuigenissen van de oudste en vroegste lieden van de stad, dat de rivier tot aan de grens met Gelre aan de graaf behoorde, hetgeen betekende dat hij er tolleren kon vestigen. Op 13 juli stuurde de graaf de rentmeester van Zuid-Holland naar Woudrichem om er een huis te kopen ten einde daarin de tol van Niemantsvriend te vestigen. In augustus werd het gekochte huis tot grafelijk tolhuis verbouwd.

Dit betekende, dat er een eind kwam aan de ongetwijfeld winstgevende smokkelhandel te Woudrichem en bovendien was het een deuk in de souvereiniteit van Willem van Horne over het land van Altena⁸¹.

De goede verstandhouding tussen graaf Willem en zijn leenmannen Jan van Arkel en Willem van Horne was daardoor verleden tijd. Toen dan ook in november 1355 een oorlog uitbrak tussen de graaf en bisschop Jan van Arkel en de graaf in 1356 het Sticht binnenviel, volden noch beide heren noch het land van Altena er voor hieraan mee te doen.

Heer Jan van Arkel is het gelukt zijn verplichtingen om aan de oorlog deel te nemen met een geldsom af te kopen⁸². Willem van Horne deed geen van beide: hij hielp niet en hij kocht niet af.

Nadat op 30 juni 1356 beide partijen vrede hadden gesloten, heeft Willem vermoedelijk gevreesd, dat hem de rekening voor zijn nalatigheid gepresenteerd zou worden en daarom getracht zijn onderdanen nog meer aan zich te binden.

Hij schonk althans aan Woudrichem op 17 september 1356 twee privileges.

In het ene verleende hij haar inwoners tolvrijheid in al zijn landen zowel te water als te land⁸³. In het andere garandeerde hij de bezoekers van de zondagse weekmarkt aldaar vrijgeleide. Zij noch hun goederen zouden voor de schepenen van Woudrichem gedaagd kunnen worden, tenzij iemand persoonlijk iets tegen heer Willem misdaan mocht hebben. De inwoners van het land van Altena moesten op straffe van 45 schellingen per keer hun goederen, die ze op een weekmarkt wilden verkopen eerst driemaal te Woudrichem op de markt aanbieden, voor zij ze elders van de hand mochten doen. Hij verklaarde dat hij dit privilege gaf, omdat "wi onse poerte van Woudrichem gherne ghevordert zaghen"⁸⁴.

Indien hij inderdaad voor een confrontatie met de graaf heeft gevreesd, dan was dit terecht. Want op 30 november 1356 deelde graaf Willem V mee, dat hij met Willem van Horne, nadat deze en zijn land zich tot aan die dag toe tegen hem misdragen hadden, omdat zij hem in de oorlog tegen de bisschop niet gediend hadden, waartoe zij volgens de stukken, die hij bezat wel verplicht waren geweest, het volgende was overeengekomen:

Willem moest hem op eigen kosten 2 maanden buitenslands dienen met 20 welgeboren lieden, zodra de graaf hem opriep. Het land van Altena moest 1200 oude schilden boete betalen, waarvan 400 aan de graaf en 800 aan hun heer. Willem moest aan de dienstlieden en belastingplichtigen van de graaf recht laten wederva-

ren en hem voortaan zo dienen als de oude oorkonden, die de graaf bezat, voorschreven⁸⁵.

Uit de inhoud van deze overeenkomst krijgt men de indruk, dat Willem van Horne zich heeft beroepen op de oorkonde van 1 oktober 1333, waarin de graaf van Kleef verklaarde, dat hij voordat hij Altena in 1332 aan de Hollandse graaf verkocht, aan de heer van Altena de bijzondere diensten, waartoe deze verplicht was, had kwijtgescholden⁸⁶. En dat graaf Willem V deze na de verkoop afgelegde verklaring niet erkende en derhalve uitging van de oorkonde van 14 april 1306, waarbij Gerard I van Horne zich verplichtte de Kleefse graaf op eigen kosten met 20 welgeboren mannen buitenslands te dienen⁸⁷.

Dat Willem van Horne er zo genadig afkwam, hield mogelijk mede verband met de toenmalige politieke situatie. Er woedde een successieoorlog tussen Wenzel en Johanna, hertogen van Brabant, en de graaf van Vlaanderen getrouwd met Johanna's zuster Margaretha. Misschien heeft graaf Willem toen al het plan gehad in troebel water te vissen en zo Heusden, dat indertijd zijn grootvader Willem III was ontgaan, in de wacht te slepen. Een eensgezind hem vijandig nabijgelegen land van Altena zou de uitvoering er van bemoeilijken. Dat hij 800 oude schilden van de boete toewees aan Willem van Horne kan bedoeld zijn om die eensgezindheid te breken. Om ook de Woudrichemmers wat gunstiger te stemmen bepaalde de graaf drie dagen later, dat zijn tolbeambten geen tol mochten heffen op goederen, die op de markt van Willem van Horne te Woudrichem verkocht werden, echter met uitzondering van die goederen, die op zijn rivier langs zijn tolleren vervoerd werden, zoals wijn, staal, hout, kolen en andere goederen⁸⁸.

Al beweerde de graaf, dat hij dit deed, omdat hij niet wilde, dat de heer Willem en Woudrichem schade leden door de verplaatsing van de tol van Niemantsvriend, toch was deze tegemoetkoming gezien de gemaakte uitzonderingen een schrale troost voor de Woudrichemmers en heer Willem.

Nu de Hollandse burgeroorlog was afgelopen en zijn verhouding met graaf Willem V verslechterd was, heeft Willem van Horne waarschijnlijk gehoopt, dat hij met hulp van de in Brabant verblijvende Hoeken, zoals zijn zwager Jan van Polanen, nog iets van de Hornse heerlijkheden in Brabant terug kon winnen. Mogelijk is hij daarom in 1355 buitenpoorter van Brussel geworden⁸⁹ om bij dit streven ook de steun van het Brusselse stadsbestuur te krijgen.

Inderdaad schijnt hij met Jan van Polanen op betere voet te zijn gekomen, want deze verzocht hem het huwelijkscontract, dat hij op 13 mei 1356 sloot met Hendrik van Boutersem, heer van Bergen op Zoom, wegens het voorgenomen huwelijk van diens oudste zoon Hendrik met Beatrix, dochter van Jan van Polanen en Oda van Horne, te bezegelen⁹⁰.

Niet alleen met graaf Willem V ook met Margaretha van Heinsberg, abdis van Thorn, lag Willem van Horne overhoop. Dit leidde er toe, dat de abdis hem een aantal processen aandeed, totdat zij op 1 maart 1356 samen besloten hun onderlinge geschillen door vier scheidsrechters te laten oplossen. Zou dat het viertal niet lukken, dan zou Hendrik van Pietersheim, heer van Stevensweert, uitspraak doen, waaraan beiden beloofden zich te zullen houden⁹¹.

Hoe dit is afgelopen is onbekend. Waarschijnlijk is het nooit tot een uitspraak gekomen, doordat ruim een jaar later Willem van Horne was afgezet en spoedig daarna moet zijn overleden.

Nadat namelijk Willem van Horne nog als heer van Horne en Altena op 3 februari 1357 borg was geworden voor zijn leenheer Dirk van Heinsberg, graaf van Loon, toen deze in een huwelijkscontract toezeggingen deed aan Willem I, hertog van Gulik, in verband met het huwelijk van Dirks neef Godfried met Philippa, dochter

van de hertog⁹², raakte hij op 3 april zijn heerlijkheid Altena kwijt aan zijn jongere broer Dirk Loef, doordat graaf Willem V deze er mee beleende, zonder in de beleeningsoorkonde te vermelden, waarom hij dit deed⁹⁴.

Dit volledige doodswijgen van Willem van Horne maakt het waarschijnlijk, dat deze niet openlijk ontrouw aan zijn leenheer is geworden. Maar het is bijna zeker dat hij wel lijdelijk verzet heeft gepleegd door de boete, waartoe het land van Altena was veroordeeld, niet te laten innen, want in de Hollandse tresoriersrekeningen van 1356 en 1357 treft men het ontvangen van de aan de graaf verschuldigde 400 oude schilden niet aan. Terwijl het er eerst op leek, dat graaf Willem V zich in de Brabantse successie-oorlog bij Vlaanderen zou aansluiten⁹⁴, sloot hij op 29 maart 1357 een verdrag met Wenzel en Johanna van Brabant, waarin zij tegen heug en meug en zonder toestemming van de Brabantse steden en een groot deel van de adel aan de Hollandse graaf Heusden afstonden in ruil voor diens bemiddeling in het conflict en diens belofte dat hij, als de Vlaamse graaf zijn scheidsrechterlijke uitspraak niet zou aanvaardden, hen zou blijven steunen. Dit laatste is niet nodig geweest, want hij besliste zozeer in het nadeel van Brabant, dat de Vlaamse graaf gaarne accoord ging. Het was derhalve te verwachten, dat de ontgoochelde Brabanders te gelegener tijd zouden trachten Heusden terug te winnen.

In deze situatie was een onbetrouwbaar leenman in het vlak bij Heusden gelegen Altena gevaarlijk voor graaf Willem en hij zal hem graag geruild hebben voor één die betrouwbaarder leek. En dat scheen Dirk Loef van Horne te zijn, want die had hem geholpen in de oorlog tegen bisschop Jan van Arkel⁹⁵. Bovendien had de graaf financieel voordeel van de persoonswisseling. Dirk Loef moest voor de belening met Altena het aanzienlijke bedrag van 4000 Brugse schilden betalen⁹⁶.

Hij en zijn oom Dirk van Perwijs verplichtten zich schriftelijk dit bedrag te zullen betalen⁹⁷ en Dirk Loef verklaarde tevens, dat, mocht hij in gebreke blijven dit te doen, de graaf in het bezit van Altena zou komen⁹⁸.

De helft van het verschuldigde heeft Dirk Loef spoedig betaald⁹⁹. De rest waarschijnlijk ook reeds in 1357 of begin 1358¹⁰⁰.

Dat Dirk van Perwijs mede borg was voor de betaling van de 4000 schilden toont aan, dat hij zijn vroegere pupil Willem van Horne geheel had laten vallen.

Was wrok tegen de Arkelfamilie hiervan de oorzaak¹⁰¹, of heeft hij nadat Willem van Horne zich onmogelijk had gemaakt, voor de Hornes willen redden wat er nog te redden was?

Inmiddels had Dirk Loef er nog voor te zorgen, dat hij Altena in zijn bezit kreeg. Want de Woudrichemmers bleven verknocht aan hun "lieve jonchere Willem, here van Hoerne ende van Altena" zoals blijkt uit een oorkonde van 25 mei 1357, waarin zij beloofden de inkomsten, die hij hun had geschonken, ten bate van hun "poerte" te zullen besteden en dat de burgemeesters daarvan rekening zouden afleggen aan door hun jonkheer daartoe aangestelde mannen¹⁰².

Hierna verdwijnt Willem spoorloos uit de geschiedenis. Hij heeft nog de geboorte van zijn enige zoon Willem beleefd¹⁰³, maar moet spoedig daarna zijn overleden. Machteld van Arkel zal met haar zoontje wel haar toevlucht hebben gezocht bij haar vader, nadat Dirk Loef zich van Horne en Altena had meester gemaakt. Zij is spoedig hertrouwd met Boudewijn, heer van Steinfurt¹⁰⁴.

Wordt vervolgd.

Noten

1. Over Gerard II en zijn voorvaderen: Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg (PSHAL) 1978, 7-59 en PSHAL 1985, 7-68. Volgens een getuige in het jaar 1421 die dit van zijn grootvader, die schepen van Neer was geweest, had gehoord, zou Gerard "die ten Vrijesen doot bleef" getrouwd zijn geweest. Het huwelijk zou gesloten zijn onder de bruidseik te Helden op

- Gelders gebied, omdat het land van Horne toen onder het interdict van de Luikse bisschop lag, daar deze het kasteel Horn als open huis wilde hebben (H.J. Ernst. *De Kessler Landweer*. Leiden, 1971, 146). Indien het getuigenis juist is - de bruidseik was in 1421 nog bekend - zal zijn vrouw reeds voor hem kinderloos overleden zijn, omdat er bij de verdeling van zijn erfenis van zijn weduwe niet wordt gerept.
2. PONCELET, ED. *Le livre des fiefs de l'église de Liège sous Adolphe de la Marck*. Brussel, 1898, XLII.
HABETS, J. *De Loonse leenen*. PSHAL 1871, 6, 48, 54, 55, 65.
  3. Nog in 1351 had Dirk oorkonden betreffende de heerlijkheid Horne in zijn bezit (Manuscript van P.C. Bockenbergh. Universiteitsbibliotheek Utrecht nr. 1646 f.179^v).
Dirk, heer van Heinsberg, en de graaf van Kleef bleven ondanks de benoeming van tegenkoning Karel IV (11 juli 1346) trouw aan keizer Lodewijk van Beieren, zodat deze op 1 september 1347 aan Dirk van Heinsberg de opdracht gaf om namens hem Jan van Kleef als opvolger van zijn overleden broer Dirk IX met Kleef te belenen (M.J. Wolters. *Codex diplomaticus Lossensis*. Gent, 1849, nr. 451).
  4. GORISSEN, F. *Das Land am Niederrhein*. Kleef, 1949, 169.
  5. SLOET, J.J.S. en A.H. Martens van Sevenhoven. Register op de leenaktenboeken van Gelre en Zutphen, Kwartier Nijmegen 83, nr. 64. Beket: Volgens P.H. Mintjens. *Zevenhonderd jaar Beegden*. Beegden, 1975, 5, is dit Beegden. Dit is echter niet waarschijnlijk, omdat Beegden zowel in 1275 (L.A.J.W. Sloet. *Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutphen tot 1288*. 's-Gravenhage, 1872-1876, nr. 968) als in 1367 (Algemeen Rijks Archief Brussel (ARAB). *Oorkonden van de heren en de stad Diest nr. 31*) Beegde heet. Bovendien werd in 1586 niet aan Beegden, zoals wel aan de Gelderse lenen Weert en Wessem bevolen, in appel te gaan bij het Souvereine Hof te Roermond. Beegden ging in beroep bij de bank van Vliermaal en werd verheven in de leenzaal van Kuringen (H.H.E. Wouters. *Grensland en bruggehoofd*. Assen, 1970, 7, 320). Het was dus geen Gelders maar een Loons leen. Het Monnikenland was in oktober 1264 door Willem I van Horne en zijn vrouw Helwida aan het klooster Villers in Waals Brabant verkocht (Sloet. *Oorkondenboek nrs. 876, 877*) en door Willem IV van Horne terruggekocht (F.V. Goethals. *Généalogie historique de la Maison de Hornes*. Brussel, 1848, 217).
  6. Toen Willem V van Horne in 1349 meerderjarig werd, bedankte niet allen hij: "maar ook voogd Dirk hun neve" Staesken van Brakel voor het beheer, dat hij als hun baljuw en rentmeester over het land van Altena en het Monnikenland gevoerd had (Bockenbergh f.178).
  7. LUCAS, H.S. *The Low Countries and the Hundred Years War (1326-1347)*. Ann Arbor, 1929, 539.
  8. KLÜSSENDORF, NIKLOT. *Der Aachener Wechselprozess*. Frankfurt am Main, 1975, 20.
  9. DEVILLERS, LEOPOLD. *Cartulaire des Comtes de Hainaut de l'avènement de Guillaume II jusqu'à la mort de Jacqueline de Bavière*. Brussel, 1881, 254-256.
  10. BROKKEN, H.W. *Het ontstaan van de Hoekse en Kabeljauwse twisten*. Zutphen, 1982, vertaalt het woord "tremprement" in het memorandum met "tijdelijk" en concludeert daaruit, dat het van meet af aan de bedoeling was, dat Margaretha geen gravin zou blijven (28, 42 en 315 noot 15).
"Tremprement" betekent echter "spoedig, snel". (Tobler Lommatzch *Altfranzösisches Wörterbuch* 10. Band, kolom 177).
  11. "Li tierre de Althena et autres sont eskéut (vervallen) à medame". Bij Brokken, 29 onjuist: "verkocht aan de Hollandse grafelijkheid".
  12. KORTEWEG, K.N. *Rechtsbronnen van Woudrichem en het land van Altena II* (Werken Vereniging tot uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlands recht 3e reeks nr. 14). Utrecht, 1948, nr. 101.
  13. GEBHARDT, B. *Handbuch der deutschen Geschichte I*. Stuttgart, 1973, 9e druk, 543.
  14. "Bavarissa, quæ se gerit pro comitissa" (Ursmer Berlière. *Suppliques de Clément VI*, *Analecta Vaticano Belgica I*. Brussel, 1906 nr. 1088). Brokken, 28 meent hieruit te lezen dat beide dames het niet met de erfopvolging eens waren. M.i. blijkt hiervan niets, omdat ze Margaretha zo wel moesten noemen, wilden ze hun verzoek ingewilligd krijgen.
  15. GEBHARDT 546-548.
  16. Algemeen Rijks Archief Den Haag (ARAH). Archief Nassause Domeinraad nr. 685. Op het zegel van Margaretha een adelaar.
  17. HAMAKER, H.G. *De rekeningen der grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis* (Werken van het Historisch Genootschap Nieuwe Reeks nr. 21). Utrecht, 1875, 448, 450, 451. RUTGERS, C.A. *Jan van Arkel, bisschop van Utrecht* (Bijdragen van het Instituut voor middeleeuwse geschiedenis der Rijksuniversiteit te Utrecht XXXIV). Groningen, 1970, 46.
  18. ARAB. *Manuscriptenverzameling nr. 24 f.79*. Dit zijn afschriften van charters van Gaasbeek.
  19. 17 November 1349 overeenkomst tussen Gijsbrecht van Abcoude met zijn vrouw en Jan II van Polanen met zijn vrouw Oda van Horne, waarbij eerstgenoemden Gaasbeek en Herstal kregen en

- laatstgenoemden een jaarrente van 625 gouden hallingen op Herstal. De overeenkomst werd op 25 april 1350 gepasseerd voor Jan III en zijn mannen (Koninklijk Huisarchief Den Haag inv. nr. A 12-V-8 f.305).
- R.A.'s-Hertogenbosch, Kopie van het zgn. Stootboek (Leenhof van Brabant 2) f.9r: "Zweder van Horne (sic!), heere van Gaesbeke, de dorpe van Heze, van Leende ende van Loen met al huren toebehoeren. Item hi noch te eenen anderen leene dlant van harstal ende dlant van Gaesbeke met allen de toebehoerten". Zweder was de oudste zoon van Gijsbrecht van Abcoude en Johanna.
20. ARAB. Charters van Gaasbeek (zie noot 18) f.192. Goethals (zie noot 5) 216.
  21. GALESLOOT, L. Inventaire des Archives de la Cour de Brabant I. Brussel, 1870, XXIV.
  22. KLAVERSMA, T. De Hornes 1296-1345, in: PSHAL 1985, 38, 48.
  23. ISACKER, P.H. VAN en URSMER BERLIÈRE. Lettres de Clément VI, *Analecta Vaticano Belgica* VI. 1924, nrs. 1714, 1838-1841.
  24. WALLER ZEPER, S.A. Jan van Henegouwen, heer van Beaumont. 's-Gravenhage, 1914, 419, 420 nrs 280, 281.
  25. Zie noot 23 nrs. 1847, 1848.
  26. De paus zal haar geen nieuwe processen aandoen en haar dochter Anna, hoewel nog geen tien jaar, mag intreden in het klooster Fontenelle (A. Wauters. *Table chronologique des chartes et diplômes concernant l'histoire de la Belgique* X, 236).
  27. GEBHARDT (zie noot 13) 548.
  28. PSHAL 121 (1985) 65, 66.
  29. BERLIÈRE (zie noot 14) nr. 1858. F. van Mieris. *Groot charterboek der graaven van Holland, van Zeeland en heeren van Vriesland*. Leiden, 1753-1756, II, 776.
  30. BROKKEN (zie noot 10) 45-56.
  31. KORTEWEG (zie noot 12), nr. 99.
  32. ARAH. Leenkamer Holland inv. nr. 47. f.29^v nr. 229.
  33. Zie noot 10 en 11.
  34. LUCAS (zie noot 7) 537.
  35. BROKKEN (zie noot 10) 35, 53, 83, 451-454.
Gijsbrecht van Abcoude was toen weliswaar lid van de grafelijke raad, maar zal als incidenteel lid niet bij de belening aanwezig geweest zijn.
  36. Van moederszijde stamden beiden af van Dirk VII (1260-1275), graaf van Kleef, en Aleida van Heinsberg (Detlev Schwennicke. *Europäische Stammtafeln Neue Folge* VI, Tafel 21) en van Hendrik, graaf van Virneburg, en Ponzetta van Oberstein (Mededeling van genealoog Arnold Berg te Rendsburg).
  37. BERLIÈRE (zie noot 14) nr. 1385. G. Brom. *Bullarium Trajectense* II, nr. 1252.
  38. Tot en met 12 november 1346 ontving Elisabeth jaarlijks twee lijfrenten van de stad Keulen. Daarna niet meer. (K. Höhlbaum. *Mittheilungen aus dem Stadtarchiv von Köln* Band II Heft 6. Keulen, 1884, 59, regest nr. 1860). En in 1348 verkocht haar dochter uit haar eerste huwelijk een deel van wat zij van haar moeder geerfd had (Th. J. Lacomblet. *Urkundenbuch für die Geschichte des Niederrheins* III nr. 462).
  39. *Inventar der nicht-staatlichen Archive der Provinz Westfalen* Band 1 Heft 4, Kreis Steinfurt, 136 nr 3.
  40. Idem 139 nr. 12.
  41. ANKUM, HANS. *Cessation de la Minorité*. Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, Groningen/Brussel/Den Haag XLIV (1976) 308.
  42. Staatsarchief te Detmold. *Hollandse oorkonden* nr. 16. De moeder van Dirk van Brederode was een dochter van Dirk Loef II van Kleef, dus een oudtante van Willem V van Horne (Schwennicke VI, Tafel 21).
  43. Zie noot 6.
  44. BOCKENBERG (zie noot 3) f.178.
  45. ARAH. Archief graven van Holland inv. nr. 67 f.7^r.
  46. NIJHOFF, I.A. *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland* deel 2, XLII-XLVI. W. Jappe Alberts (Overzicht van de geschiedenis van de Nederrijnse territoria tussen Maas en Rijn Deel II 102) vergist zich als hij stelt, dat Dirk van Horne en Otto van Arkel na de dood van Dirk IX - niet Dirk VIII - aan Jan van Kleef de opvolging betwisten. Dirk van Horne bezegelde reeds enkele maanden, nadat Jan graaf was geworden, de oorkonden waarin deze de privileges van de stad Kleef bevestigde (1 januari 1348; W. Teschenmacher - *Annales Cliviae, Juliae, Arnhem*, 1638, 124).
Otto van Arkel, volgens hem getrouwd met Irmgard van Kleef - zij was zijn moeder - was in 1347 nog geen heer van Arkel. Pas 21 jaar later, na de dood van Jan van Kleef in 1368, streefden Dirk en Otto naar de opvolging in Kleef.
  47. BROKKEN (zie noot 10) 70, 614-620.

48. Id. 621.
49. Id. 65, 621.
50. Id. 623. Gemakshalve zal ik de namen Hoeken en Kabeljauwen, hoewel toen nog niet in zwang, ook verder gebruiken.
51. Id. 86, 87.
52. Van 1351 tot 1355 was hij lid van de grafelijke raad. (Brokken, 458-473). Op 30 december 1351 droeg graaf Willem V hem op als ruwaard Holland te besturen tijdens zijn afwezigheid (Th. van Riemsdijk. De tresorie en kanselarij der graven van Holland en Zeeland uit het Henegouwsche en Beiersche Huis. Den Haag, 1908, 38).
53. KORTEWEG (zie noot 12) nr. 104.
54. ARAH. Archief van de Nassause Domeinraad inventarisnr. 621. Zegel van Willem van Horne: een helm, waaronder een schild met 3 horens (2,1). Het zegel heeft geen omschrift.
55. Rijks Archief Limburg Maastricht (RALM), Cartularium van Keyserbosch f.336^r.
56. ARAB, Manuscriptenverzameling nr. 24 f.5^v.
57. BROKKEN (zie noot 10) 53 en 328 noot 103.
58. Zie noot 56 f.45 (7 juni 1340) en PSHAL 121 (1985), 55.
59. Idem f.46^v.
60. Idem f.29^v - 31^v (7 juni 1340). PSHAL 121(1985) 55.
61. Koninklijk Huisarchief Den Haag, inventarisnr. A 12-V-8, f.300^v.
62. Idem f.305, 300^v. ARAB. Manuscriptenverz. 24 f.176^v, 177.
63. LACOMBLET (zie noot 38) nr. 472.
64. ILGEN, THEODOR. Quellen zur inneren Geschichte der rheinischen Territorien, Herzogtum Kleve, Erster Band 597. Zweiter Band 80, 81 (nachdruck Düsseldorf 1978). NIJHOFF (zie noot 46) XLVI noot 1.
65. KAPPELHOF, A.C.M. Het archief van de Tafel v.d. Heilige Geest te 's-Hertogenbosch I. Den Bosch, 1980. Regesten nrs. 29 en 299.
LACOMBLET (zie noot 38) 3, nr. 457 en over de verpanding PSHAL 1985, 47, 48.
66. HAEGHEN, V. VAN DER. Het klooster ten Walle en de abdij van den Groenen Briel. Gent, 1888, 64.
67. ROGGHE, PAUL. Simon de Mirabello in Vlaanderen. Overdruk uit Appeltjes van het Meetjesland IX 1958, 18.
68. ROGGHE, 42-45; 16-18.
69. Idem 21, 45.
70. GALESLOOT, L. Le livre des Feudataires de Jean III, duc de Brabant. Brussel, 1865, 42; Ermgardis de Cleve, domina de Horne, de Herlaer et de Perweis receipt a duce terram et donum de Perweis integraliter cum suo mamburno. Receipt a duce betekent niet: ontving in leen van de hertog, want dan staat er steeds relevavit (heeft verheven) of tenet (houdt in leen).
De aantekening kan niet uit 1312 zijn, zoals vaak beweerd is, want toen was Irmgard nog geen vrouwe van Herlaer (PSHAL 1985, 34), evenmin uit 1330 zoals W.M. van de Boel in zijn overigens uitstekend artikel in PSHAL 1974, 276, meent, omdat Simon van Mirabello toen heer van Perwijs was (Rogghe 18, 20) en tot 1346 bleef, maar uit omstreeks 1348. Galesloot vermeldt in zijn introduction van "Le livre des feudataires", III en niet II: "la copie, qui m'a servi fut faite vers 1350" en niet zoals van de Boel schrijft vers 1330 (PSHAL 1974, 276, noot 45). De manburnus zal misschien haar zoon Dirk geweest zijn, aangezien hij veel met zijn moeder samenwerkte en omdat hij zich vanaf 22 februari 1348 heer van Perwijs noemde.
71. Dirk van Horne huwde in 1350. 25 juli 1350: mr. Th. violatori et meckingo propter nupcias (huwelijk) d(omini) de Hurne. F. Gorissen. Die Stadtrechnungen von Wesel I, 74. (Publikationen für rheinische Geschichtskunde, deel 55).
72. SCHWENNICKÉ (zie noot 36) VIII, Tafel 26 en 42.
73. BOCKENBERG (zie noot 3) f.179. De bergplaats kon uiteraard niet met één sleutel geopend worden, maar slechts met de drie sleutels samen.
74. BROKKEN (zie noot 10) 94.
75. NIJHOFF 2 (zie noot 46) LII. BROKKEN 552.
76. Zie noot 66.
77. BROKKEN 461-466. In 1353 maakte de graaf hem baanderheer (Brokken 121) evenals Jan IV van Arkel, die het in 1352 was geworden.
78. BROKKEN, 103, 104 en 286-288.
79. DROSSAERS, S.W.A. Het archief van den Nassauschen Domeinraad eerste deel, 2 regist 518. BROKKEN, 531.
80. NIERMEYER, J.T. Dordrecht als handelsstad in de tweede helft van de veertiende eeuw, in: Bijdragen vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde 8e reeks 3. 's-Gravenhage, 1941, 7, 8, 203-206.

81. KORTEWEG, K.N. De heerlijkheid Altena en de veer- en vischrechten op het boveinde van de Merwede. Purmerend, 1937, 20, 21.
82. ARAH. Handschriften Tresoriersrekeningen nr. 14 negende rekening (nov. 1355-nov. 1356) f.12: "Eerst heeft hi ontfaen binnen der tijt (d.w.z. van de oorlog) van den here van Arkel, daer hi mede dadinghde, dat hi stille sitten soude torloghe".
83. ARAH. Archief graven van Holland inv. nr. 67 f.4r-6r.
84. KORTEWEG (zie noot 12, nr. 110).
85. Idem nr. 111.
86. VAN MIERIS (zie noot 29) II 53. PSHAL 1985, 26.
87. KORTEWEG (zie noot 12) nr. 92. PSHAL 1985, 52, 53.
88. KORTEWEG, nr. 111
89. GODDING, PHIL. La bourgeoisie foraine de Bruxelles du XIV au XVI siècle (Cahiers bruxellois VII, 46).
90. Kronijk van het Historisch Genootschap te Utrecht, 2e serie, jaargang 6, 1850, 273-276. Jan van Polanen noemt Willem van Horne "onsen lieven ende gheminden heere Willem, heer van Hoerne ende van Altenae". Merkwaardig is, dat Willem, hoewel geen ridder (Korteweg, zie noot 12, nrs. 111, 114) als eerste genoemd wordt vóór een aantal ridders, waaronder zijn oom Dirk van Horne, heer van Perwijs en Kranenburg, terwijl Zweder van Abcoude, heer van Gaasbeek, ook nog geen ridder, overeenkomstig de regels (Rutgers, zie noot 17, 13, noot 55) de rij sluit.
91. HABETS, J. De archieven van het kapittel der hoogadelijcke rijksabdij Thorn I 1889, nr. 223. Aangenomen wordt dat de Kerststijl gebruikt is, omdat die vanaf 1333 in het bisdom Luik gangbaar was en omdat de abdis die stijl volgens Habets in nr. 225 gebruikte.
92. WOLTERS (zie noot 3) nr. 460.
93. KORTEWEG (zie noot 12) nr. 113.
94. Hij had van januari tot eind maart verscheidene vriendschappelijke besprekingen met de Vlaamse graaf te Renaix en te Biervliet (H. Laurent en F. Quicke. La guerre de la succession du Brabant, in: Revue du Nord XIII. Rijssel, 1927, 114). ARAH (zie noot 82) 8e rekening f.106-110.
95. ARAH (zie noot 82) negende rekening: Op 24 september 1356 betaald: "minen jonchere van hoerne in minderinge van sinen soute (soldij) op die hoghewoert als sijne brieve houd, VIIIe oude scilde".
96. BOCKENBERG (zie noot 3) f.179-181. De burggraaf van Leiden kreeg zijn burggraafschap terug voor slechts 1500 Brugse schilden (Handschr. Tres. rek. 14 9de rek. p. 19.).
97. ARAH. Archief graven van Holland, inv. nr. 2117 f.67: 149.
98. BOCKENBERG f.179-181.
99. Item van minen jonchere van Hoerne om sijn goet, dat he cofte te Middelburgh omtrent palmen-sondaghe in 't jair lvi 2000 bruxe scilde, die maken in paymente clx lb. hollants (Handschr. Tres. rek. 14 9e rek. f.18): Item heren florens van borselen bi mijns heren brieve ghegheven tot berghen in heneghouwen des vrijdaghes na pinxteren int jaer lvij, die him mijn here ghaf op jonchere loef van hoerne van 2000 scilden die meester dirc vol reket in sijn ontfaen ghegheven 2000 bruxe scilde die maken in paymente clx lb. holl. (idem f.78).
100. Op 8 juli 1357 gebiedt graaf Willem "loef van hoerne" om op de eerstkomende vervalldag 300 pond Hollands te betalen uit dat wat hij de graaf nog schuldig is (Kon. Huisarchief Den Haag. Collectie Van Beverningk-Van der Dussen inv. nr. 27 I nr. 157: Registrum Ducis Wilhelmi 1354-1357 f.239v). In de volgende rekening (25 juli 1358-26 november 1359) komen geen betalingen van Dirk Loef meer voor.
101. Merkwaardig is het dat Jan, heer van Arkel, ondanks dat wat de graaf zijn schoonzoon had aangedaan, in september 1357 weer als raadsman van de graaf optrad. Heeft hij gehoopt Altena terug te winnen voor zijn schoonzoon respectievelijk kleinzoon?
102. KORTEWEG (zie noot 12) nr. 114. De inhoud van deze oorkonde laat echter ook nog een andere gang van zaken toe. Het is mogelijk, dat Willem V van Horne voor 3 april 1357 is overleden en dat zijn zoon, de latere Willem VI van Horne, nog niet geboren was, toen Dirk Loef op 3 april 1357 met Altena beleend werd. In dat geval is in de zin: "Voert heb wi ghelovet, dat...alle reynten, die ons lieve jonchere van Horne dier poerten van Woudrichem ghegheven heeft" Willem V van Horne bedoeld en verderop "ende daer selen die borghermeester...rekeninghe afdoen voer ons jonchere vriende van Hoerne", Dirk Loef.
103. Op 28 februari 1369 was deze zoon nog niet, op 3 mei wel meerderjarig d.w.z. twaalf jaar (Goethals, zie noot 5, 215-218. Korteweg, zie noot 12, nr. 138).
104. Hun dochter werd tussen 4 oktober 1370 en 4 oktober 1371 twaalf jaar (J.H. Jungius, *Historiae anti-quissimae comitatus Benthemensis 1773*, 202 nr. XCIX).

De heren van Horne, Altena, Weert en Kortesseem (1345-1433) (vervolg)

door T. Klaversma

II Dirk Loef (1357-1369)

Van deze tweede zoon van Willem IV van Horne en Elisabeth van Kleef, die in 1338 of 1339 geboren moet zijn¹⁰⁵, wordt voor het eerst melding gemaakt op 1 september 1344, toen hij na de dood van zijn vader met zijn broers Willem en Arnold en zijn zuster Elisabeth van Jan III, hertog van Brabant en Limburg, een vrij eigen goed te Heeze kreeg¹⁰⁶.

Beweerd is en wordt, dat Dirk Loef reeds in 1350 in het huwelijk trad met Elisabeth van Montigny, vrouwe van Kasteelbrakel en Hoog-Itter, dochter van Robert van Montigny en Maria van Edingen, bijgenaamd Havré¹⁰⁷.

Het is echter zeer de vraag of dit wel juist is, omdat Goethals, aan wie deze bewering is ontleend, als bron een schrijver aanhaalt, die tevens vermeldt dat Dirk Loef heer van Geldrop en seneschalk van Brabant was, hetgeen in strijd is met de werkelijkheid^{107a}.

Wel trad hij in de vijftiger jaren meer op de voorgrond, doordat zijn oom Dirk van Perwijs zich, nadat hij zich van zijn neef Willem V van Horne had afgewend, heeft ingespannen om voor Dirk Loef de Brabantse en Franse lenen terug te winnen.

Het eerste succes boekten ze bij de heerlijkheid Bancigny, dat een leen was van de heer van Rozoy-sur-Serre. Vermoedelijk zijn de beide Dirken reeds in 1353 in actie gekomen om de in Frankrijk gelegen lenen in bezit te krijgen. Op 24 april van dat jaar namelijk gaf Gijsbrecht van Abcoude een in het Frans gestelde brief, waarin hij zich heer van Abcoude, Gaasbeek, Montcornet en Bancigny noemt, aan twee personen, die hij zijn algemene procureurs en speciale boodschappers noemt. Dit stuk, waarin zij volledige volmacht kregen zijn belangen te behartigen, konden zij meenemen om het te tonen aan alle heren en rechters, waarmee Gijsbrecht te maken had¹⁰⁸.

Ten aanzien van Bancigny hebben deze heren geen succes gehad, want reeds in 1355 was Dirk (Loef) heer van Bancigny, terwijl daarentegen Gillebert, chevalier, seigneur d'Abecorde et de Quasebec - hiermee is blijkbaar Gijsbrecht van Abcoude bedoeld - nog in 1357 heer van Montcornet genoemd wordt¹⁰⁹.

De kansen van de Hornes stegen enorm, nadat Jan III van Brabant op 5 december 1355 was overleden. Daar zijn zoons reeds gestorven waren, volgde zijn oudste dochter Johanna, die na de dood van graaf Willem IV van Holland hertrouwd was met Wenzel, eerst graaf en vanaf 1354 hertog van Luxemburg, hem in de hertogdommen Brabant en Limburg op.

Hoewel haar vader haar tot enige erfgenaam had benoemd, maakten ook de twee andere dochters Margaretha, gehuwd met Lodewijk van Male, graaf van Vlaanderen en Maria, echtgenote van Reinald III, hertog van Gelre, aanspraak op een deel van de erfenis. De laatstgenoemden werden tevreden gesteld met de heerlijkheid Turnhout, maar de eis van de Vlaamse graaf, dat aan hem o.a. Mechelen zou worden afgestaan, werd afgewezen.

Dit leidde tot de Brabants-Limburgse successie-oorlog met Vlaanderen, die op 15 juli 1356 uitbrak en zijn hoogtepunt bereikte, toen de Brabanders op 17 augustus 1356 in de slag bij Scheut zo'n zware nederlaag leden, dat alle grote Brabantse steden behalve Den Bosch de Vlamingen in handen vielen¹¹⁰.

In deze oorlog stonden zowel de Hornes, waarschijnlijk met uitzondering van Willem V van Horne, die, omdat hij buiten Brabant woonde geen bevel, maar wel verzoek kreeg van de Vlaamse graaf hem als hertog van Brabant te huldigen - overigens blijkt niet, dat hij aan dit verzoek voldaan heeft - als de Abcoudes pal aan Brabantse zijde¹¹¹.

Want nog tijdens het leven van hertog Jan III hadden op 17 mei 1355 zowel Dirk van Perwijs als Gijsbrecht van Abcoude met vele andere edelen verklaard, dat zij wensten dat na de dood van de hertog Brabant en Limburg één zouden blijven¹¹². Na de dood van Jan III werd Dirk van Perwijs ogenblikkelijk evenals zijn schoonvader Hendrik Berthout een van de belangrijkste raden van de Brabantse hertog en hertogin, die tientallen malen als hun getuige optrad¹¹³.

Zo was hij eerste getuige toen Wenzel en Johanna bij hun Blijde Inkomste op 3 januari 1356 te Leuven beloofden Brabant verenigd te houden en later in dat jaar nog driemaal¹¹⁴. En in 1357 bezegelde hij het verbond, dat zij sloten met Eduard van Gelre tot wering van roof in hun wederzijdse landen¹¹⁵.

Ook Zweder van Abcoude, die na de dood van zijn moeder (14 juli 1356)¹¹⁶ behalve heer van Herstal ook heer van Gaasbeek was geworden, streed aan Brabantse zijde en steunde het hertogelijke paar financieel¹¹⁷. Hij werd in deze jaren echter niet in de grafelijke raad opgenomen en was bovendien geen baron zoals Dirk van Perwijs¹¹⁸.

Onder deze omstandigheden is het begrijpelijk, dat Dirk van Perwijs, nadat de Vlamingen verjaagd en de vrede hersteld was, een gunstiger regeling voor zijn neef Dirk Loef, die gezien zijn nauw samengaan met zijn oom, ook aan Brabantse zijde gestreden zal hebben, wist te bereiken. Daar kwam bij, dat Dirk Loef blijkbaar dreigde zich met geweld meester te maken van de vroegere Hornse bezittingen in Brabant, waarbij hij gesteund zal zijn door zijn oom en andere familieleden zoals Dirk van Heinsberg, graaf van Loon, die zich in de successie-oorlog aan Brabantse zijde ook zeer verdienstelijk had gemaakt¹¹⁹.

Die dreiging door Dirk Loef is op te maken uit een akte gedateerd 28 augustus 1357, waarin hij beloofde dat hij zich niet van Herstal meester zou maken noch dit door een ander zou laten doen, zolang hij aan Jan III van Polanen en zijn kinderen uit het huwelijk met Oda van Horne niet de jaarlijkse inkomsten van 625 gouden hallingen uit Herstal had toegewezen en het verschuldigde over één jaar had betaald¹²⁰.

Want wel waren Willem V van Horne en Dirk van Perwijs vóór 1 april 1353 met Johanna van Horne en Zweder van Abcoude haar zoon overeengekomen, dat Oda van Horne jaarlijks 625 gouden hallingen uit de Hornse erfenis zou ontvangen, mits zij van alle andere aanspraken op de erfenis zou afzien¹²¹, maar Dirk Loef had dat nog niet gedaan.

Nu Dirk Loef bovenvermelde belofte had afgelegd, had Jan van Polanen geen overwegende reden meer om de Abcoudes in een gewapend conflict te steunen en die zullen uit vrees alle in Brabant gelegen bezittingen te verliezen, in een nieuwe regeling hebben toegestemd. Bijgevolg verklaarden beide partijen, bestaande uit Gijsbrecht, heer van Abcoude, en zijn zoons Zweder, heer van Gaasbeek, en Willem enerzijds en Dirk Loef, heer van Horne, mede optredend namens zijn broer Arnoud en zijn zuster Elisabeth anderzijds voor twee schepenen van Brussel op 6 oktober 1357, dat zij alle twistpunten, die er tot dusver tussen hen bestaan hadden, onderwierpen aan een scheidsrechterlijke uitspraak van Dirk van Perwijs en Jan II van Polanen. Zij beloofden zich aan die uitspraak te zullen houden en stelden zich met hun gehele bezit daarvoor borg¹²².

Vier dagen later verschenen de twee scheidsrechters voor dezelfde schepenen en

deelden mee welke erfdeling zij tot stand hadden gebracht. Hierin wezen zij aan Dirk Loef toe het land van Horne en Altena met het Monnikenland, het land en de heerlijkheid van Herstal, Heeze en Leende, het land van Montcornet en Kortessem c.a. Zweder van Abcoude zou het land van Gaasbeek c.a. en het dorp Loon bij Oisterwijk (Loon op Zand) bezitten, zoals Gerard II "de here van hoerne, die leste (!) here van hoirne was" het placht te houden.

Zou een broer of zuster van Gerard II of hun nakomelingen door aanspraken te maken aan Zweder van Abcoude schade doen, dan moest Dirk Loef hem daarvan vrijwaren, zodat Zweder Gaasbeek en Loon rustig kon bezitten. Meerderjarige kinderen moesten binnen een jaar, minderjarige binnen een jaar, nadat ze mondig waren geworden, afzien van aanspraken op Gaasbeek en Loon. Wilden zij dat niet, dan moest Dirk Loef, daarbij geholpen door Zweder, zelf hen daartoe dwingen. Gijsbrecht van Abcoude moest de oorkonde betreffende de inkomsten van Jan van Polanen uit Herstal en het huwelijkscontract met de heer van Heukelom - getrouwd met Elisabeth van Horne, dochter van Willem IV en Oda van Putten - aan Dirk Loef overdragen. Deze moest zijnerzijds de Donkhoeven in het land van Altena, waarop vrouwe Aleida van Cranendonk een recht op rente bezat, van Gijsbrecht afkopen en tevens voor lief nemen, dat de Abcoudes de Striense hoeve en de tiende van Almsvoet verkocht hadden. De stukken, die op de door elk verkregen heerlijkheden betrekking hadden, moest men over en weer aan elkaar overdragen¹²³.

Nog dezelfde dag, 10 oktober 1357 keurden hertog Wenzel en hertogin Johanna de nieuwe erfdeling goed en waarborgden ze. Dit deden ze op verzoek van Dirk Loef en Zweder, die tot deze erfdeling waren gekomen op raad van hun bij name genoemde gemeenschappelijke familieleden en vrienden¹²⁴ en omdat ze hadden ingezien, dat hun twist geen voordeel, maar allicht grote schade en kosten zou teweegbrengen¹²⁵.

In deze oorkonden valt op, dat Gerard II van Horne de laatste heer van Horne en Altena wordt genoemd. Dat er ook een Willem V van Horne was geweest, die via Dirk van Perwijs beleend was met Altena en die nog in februari 1357 als heer van Horne en Altena eerste getuige van Dirk, graaf van Loon was geweest, werd volledig verzwegen. Overigens lag dit voor de hand, want alleen zo kon Dirk Loef rechten doen gelden.

Hetzelfde gebeurde in de rentebrief die Dirk Loef op die dag uitvaardigde. Daarin kende hij 625 gouden hallingen toe aan Jan van Polanen op zijn heerlijkheid Herstal, mits deze afstand deed van de rest van de erfenis. Dit niet in navolging van wat Willem V en Dirk van Perwijs indertijd met Johanna van Abcoude en haar zoon Zweder overeengekomen waren, maar "achtervolgende de bewijsinge" van Gijsbrecht van Abcoude en zijn vrouw ten behoeve van Jan van Polanen en zijn vrouw Oda¹²⁶.

Reeds op 7 november 1357 voldeed Gijsbrecht van Abcoude aan de afspraak, dat de wederzijdse oorkonden moesten worden uitgewisseld. Op die dag ontving Dirk Loef uit handen van Gijsbrechts "clerc" Bruynken het huwelijkscontract van Willem IV van Horne en Oda van Putten, de belening van Gijsbrecht en zijn vrouw met Altena door gravin Margaretha en haar zoon Willem, alsmede het akkoord van Gijsbrecht en zijn vrouw met Jan van Polanen en Oda van Horne¹²⁷.

Minder haastig was Dirk Loef, want pas een jaar later (29 oktober 1358) richtte hij zich per brief vanuit Weert tot die heren, die de erfdelingsoorkonden nog niet hadden bezegeld, met het verzoek dit alsnog te doen¹²⁸.

Inmiddels moet Dirk Loef zich van het land van Altena meester hebben gemaakt en de bewoners hebben gedwongen hem onder ede zowel mondeling als schrift-

lijk als hun heer te erkennen¹²⁹. Want op 25 november 1357 beleende hij als heer van Altena de ridder Peter van Hemert met het gerecht en de dijkschouw van de heerlijkheid Nederhemert, zodanig als diens voorouders het van die van Dirk Loef gehouden hadden¹³⁰.

Zo was het hem met hulp van zijn oom Dirk van Perwijs gelukt alle bezit, behalve Gaasbeek en Loon op Zand, in handen te krijgen.

En voorlopig zat hij op rozen. De Abcoudes hadden zich blijkbaar bij de nieuwe erfenisregeling neergelegd, want van strubbelingen tussen hen en de Hornes is nadien geen sprake meer. Verder waren de Brabantse en Loonse leenheer hem goed gezind, gezien hun medewerking aan de nieuwe erfdeling.

Waarom Dirk van Heinsberg nu de zijde van Dirk Loef koos, terwijl Willem V van Horne in februari 1357 nog zijn eerste getuige was geweest¹³¹, is niet bekend. Zijn goede betrekkingen met de Brabantse hertog en hertogin en met de Brabantse adel - zijn strijdmakkers in de successie oorlog - kan een reden zijn geweest. Bovendien hadden de Heinsbergers - Willem V van Horne zal niet meer in leven zijn geweest¹³² - meer aan een krijgshaftige jongeman, dan aan een baby en zijn ver van het graafschap Loon wonende Arkelse grootvader, wanneer mogelijk na de dood van de oude kinderloze Dirk van Heinsberg de strijd om het graafschap Loon kon uitbreken met het bisdom Luik.

Verder rijst de vraag of Dirk Loef toen soms getrouwd was met een tot nu toe onbekende verwante van Dirk van Heinsberg (zie hierna).

Hoe dit zij, reeds in maart 1358 bestreed Dirk Loef de burgers van Maaseik, naar het zich laat aanzien in dienst van Dirk van Heinsberg - deze legde de Maaseikers onrechtvaardige belastingen op¹³³ - en ook daarna blijkt hij herhaaldelijk uitstekend met de Heinsbergers overweg te kunnen.

En dan was er nog de Hollandse leenheer Albrecht van Beieren, die begin 1358 onder de titel van ruwaard het bestuur van zijn krankzinnig geworden broer graaf Willem V in Holland, Zeeland en Henegouwen had overgenomen.

Ook met hem was de verstandhouding voortreffelijk evenals met Jan van Blois, heer van Gouda en Schoonhoven, die dikwijls het bestuur in Holland waarnam, als Albrecht buitenslands was.

Zo ontbood Albrecht, pas uit Henegouwen te Dordrecht aangekomen, Dirk Loef op 13 augustus 1358 bij zich. Deze voldeed vlot aan dit verzoek, zodat hij eerder dan de andere opgeroepen te Dordt aanwezig was¹³⁴. Daar heeft hij blijkbaar ogenblikkelijk zijn beklag gedaan over Gerard, heer van Waardenburg, die toen zegelbewaarder van Eduard van Gelre was¹³⁵, waarop Albrecht meteen aan deze Gerard berichtte, dat hij naar Dordt moest komen om zich tegenover de "joncheer van Hoirne" te verantwoorden¹³⁶.

Hieruit blijkt vrijwel zeker, dat Dirk Loef in de toen bestaande onenigheid tussen Eduard van Gelre en zijn broer hertog Reinald III - deze zal Dirk Loef met zijn Gelderse lenen beleend hebben - aan de zijde van de hertog stond, hetgeen overigens begrijpelijk is, omdat zijn oom Dirk van Perwijs en graaf Jan van Kleef ook Reinald steunden.

Ongetwijfeld heeft Albrecht Dirk Loef gevraagd hem te helpen tegen Floris van Borselen, kastelein van Heusden, die met Albrecht in conflict was geraakt, omdat hij weigerde het grafelijke zegel van graaf Willem V af te geven¹³⁷ en aangenomen mag worden, dat Dirk Loef aan dit verzoek heeft voldaan. Want, nadat een vergadering was gehouden met de opgeroepen gevolgd door een feest in de herberg van Jan van Blois, waar behalve Albrecht en de "joncheer van Hoerne" veel ridders, vrouwen en jonkvrouwen aanwezig waren¹³⁸, verklaarde Albrecht op 2 september de oorlog aan heer Floris en riep velen waaronder ook de heer van Arkel op,

hem bij het beleg van Heusden te helpen¹³⁹. Enkele weken later, toen het beleg nog in volle gang was, schonk Albrecht op 19 september 1358 aan "Dirc van Huerne" wegens menige trouwe dienst het voorrecht, dat de stad Woudrichem tot wederopzegging vrijheid van tol in heel Holland zou hebben¹⁴⁰. Dit zal niet alleen bedoeld zijn als een beloning voor Dirk Loef, maar ook om de Woudrichemmers gunstig te stemmen voor Albrecht en Dirk Loef, ten einde zo hun steun te verkrijgen in een eventuele oorlog met de Kabeljauwse heren van Arkel en van Culemborg. Want op diezelfde dag weigerde Albrecht de aanspraken van deze heren op de heerlijkheid van de Leck te erkennen en wees hij dit gebied toe aan heer Jan II van Polanen¹⁴¹.

Na de gunst aan hem en Woudrichem bewezen, kon Dirk Loef al spoedig (30 september 1358) een wederdienst bewijzen. Vanuit Middelburg, waar Albrecht toen vertoefde, kreeg Dirk Loef bericht, dat hij zijn lieden gereed moest houden, zodat zij ingezet konden worden zodra hiertoe opdracht werd gegeven. Op 12 oktober was het zover: De "jonchere van Huerne" kreeg bevel 30 boogschutters naar Heusden te sturen¹⁴². Daaraan heeft hij blijkbaar - overigens pas na herhaald bevel - voldaan, want op 26 oktober kreeg zijn vrouw de vererende uitnodiging om met de "vrouwe van hollant" - Machteld van Lancaster, echtgenote van graaf Willem V - naar een in november te houden feest in Edingen te gaan¹⁴³. Het feest ging echter niet door wegens de aanslag op de Hoek Reinoud van Brederode, baljuw van Kennemerland, door de Kabeljauw Wouter van Heemskerk. Daardoor ontstond grote onrust in Holland, die vooral gevaarlijk werd, omdat het erop leek dat Delft de zijde van Wouter van Heemskerk zou kiezen. Tevens verdedigde Floris van Borselen zich nog steeds in de burcht van Heusden en moest er rekening gehouden worden met een inval van Eduard van Gelre, wiens aanhangers lieden van Albrecht gevangen namen. Toen dan ook de Kabeljauw Arend van Herlaar, heer van Ammerzoden en aanhanger van Eduard, de mannen in de Tieler- en Bommelerwaard te wapen riep, vreesde Albrecht dat Eduard de bedoeling had Heusden te ontzetten en een inval in Holland te doen¹⁴³.

In deze situatie is het begrijpelijk, dat Albrecht aan Dirk Loef berichtte dat hij zijn lieden wel in staat van paraatheid moest houden, maar niet aan de belegering van het slot van Wouter van Heemskerk mee hoefde te doen¹⁴⁴.

Nu Albrecht vreesde voor een inval van Eduard van Gelre, besloot hij alles op alles te zetten om eerst de burcht van Heusden te veroveren. Hij begaf zich daartoe naar Dordrecht en verzocht Dirk Loef op 5 januari 1359 daar ogenblikkelijk bij hem te komen. Daar is blijkbaar met Dirk Loef en anderen - er werd een vergadering gehouden - overlegd, hoe men de zaak zou aanpakken. De volgende dag werden namelijk verscheidene steden in Holland en Zeeland opgeroepen troepen naar Heusden te sturen¹⁴⁵. Het gevolg was, dat Floris van Borselen zich eind januari 1359 overgaf¹⁴⁶.

Dit betekende echter niet, dat de rust in Holland was teruggekeerd. In februari 1359 verklaarde de in het Sticht wonende Hollandse leenman Gijsbrecht van Nijenrode aan Albrecht de oorlog, de Friezen deden een inval in Noord-Holland, Wouter van Heemskerk verdedigde zich nog steeds in zijn slot, de heer van Arkel nam een dreigende houding aan¹⁴⁷ en Albrecht vreesde tevens voor een inval van Dirk van Heinsberg, graaf van Loon¹⁴⁸.

Dit conflict¹⁴⁹ tussen zijn beide leenheren bracht Dirk Loef uiteraard in een moeilijke positie. In 1359 is het echter nog niet tot een inval van de graaf van Loon in Holland gekomen, zodat Dirk Loef niet behoefde te kiezen of hij Albrecht wel of niet zou steunen.

In maart werd de situatie voor Albrecht, hoewel Wouter van Heemskerk zich over-

gaf, nog dreigender, doordat de stad Delft tegen hem in opstand kwam. In april bleek uit een onderschepte brief van de heer van Arkel aan de Delftenaren, dat hij met de Delftse opstandelingen in geheime verstandhouding stond. Hierop zond Albrecht boden o.a. naar Dirk Loef en de drost van Heusden, die zich te Dordrecht bevonden, om hun de inhoud van die brief mee te delen en hun te bevelen, dat zij er voor zouden zorgen, dat de heren van Arkel en Culemborg geen schade aanrichtten in het toenmalige Zuid-Holland¹⁵⁰. Inmiddels was Jan van Arkel plunderend de Alblasserwaard binnengevallen¹⁵¹. Dit leidde ertoe, dat Albrecht beide heren op 22 april de oorlog verklaarde en twee dagen later van Jan van Blois, heer van Schoonhoven en Gouda - hij had pogingen gedaan Albrecht en Arkel te verzoenen - en van Dirk Loef wenste te weten of zij hetzelfde wilden doen of niet¹⁵².

Geen van beiden voelde er blijkbaar voor. Het zou geld kosten, invallen in hun gebied vanuit het vlakbij gelegen Arkel tot gevolg kunnen hebben en de handel van hun onderdanen schaden. Zij huldten zich derhalve in stilzwijgen. Daarom richtte Albrecht zich op 29 april nogmaals tot Dirk Loef met dezelfde vraag en weer kwam er geen antwoord. Vermoedelijk hierover geërgerd, eiste Albrecht van Dirk Loef, dat deze een van hem geleend paard terug zou komen brengen.

Dit gebeurde blijkbaar niet, want op 9 mei wilde Albrecht opnieuw weten, of hij de heren van Arkel en Culemborg de oorlog wilde verklaren of niet¹⁵³.

Evenmin als Jan van Blois, die op 11 mei 1359 vanuit het legerkamp voor Delft aan de heer van Arkel de oorlog verklaarde, heeft Dirk Loef er blijkbaar onderuit gekund dit ook te doen. Want op 21 mei stuurde Albrecht aan hem geen oproep meer om aan Arkel de oorlog te verklaren, maar hij gaf hem per bode te kennen, dat hij een bestand moest sluiten met de Zuidbevelandse edelman Olivier van Everingen met wie Dirk Loef blijkbaar een vete had. Heer Olivier zou dit van zijn kant ook moeten doen. Dezelfde dag ging er een bode naar Zeeland, die heer Olivier berichtte, dat Albrecht een "bestand gehemaect hadde tusschen hem en de jonchere van hoerne"¹⁵⁴. Omdat Dirk Loef toen dus niet bij Albrecht voor Delft was, heeft hij mogelijk vlak daarvoor meegedaan aan een inval in de landen van de heren van Arkel en Culemborg¹⁵⁵. Deze inval zal er mede toe geleid hebben, dat de heer van Arkel op 25 mei om vrede vroeg¹⁵⁶.

Nu moest het verzet van Delft nog gebroken worden. Daarom verzocht Albrecht verscheidene Brabantse edelen, waaronder Dirk van Horne, heer van Perwijs en diens schoonvader Hendrik Berthout, heer van Duffel, hem bij de bestorming van Delft te komen helpen en ook Dirk Loef kreeg bevel om "ten storm" te komen voor Delft¹⁵⁷. Het is de vraag of Dirk Loef, die zich tot dusver niet snel naar de wensen van Albrecht had geschikt, nog naar Delft is gekomen, want nog geen week later gaf Delft zich over, zonder dat het tot een bestorming was gekomen¹⁵⁸.

De weinig toeschietelijke houding van Dirk Loef heeft waarschijnlijk de eerst zo goede verstandhouding met Albrecht bekoeld. Van enig verder contact tussen hen in 1359 blijkt niets en ook in de rekening van Jan van Blois, die van januari tot oktober 1360, toen Albrecht in Beieren was, het bestuur waarnam, komt de naam van Dirk Loef niet voor. In deze periode hield Dirk Loef zich bezig met enkele familie-zaken. Eind 1359 of begin 1360 trouwde zijn enige volle zuster Elisabeth met de vijftienjarige Hendrik, heer van Diest¹⁵⁹.

Er moest dus een bruidsschat betaald worden. Blijkbaar kon Dirk Loef zelf niet meteen aan die verplichting voldoen, want de "dorpen van Weert van den oversten eynde ende van den nedersten eynde" moesten hem te hulp komen.

Voor de hulp van Weert en Nederweert, die Dirk Loef op 8 maart 1360¹⁶⁰ een aan hem en zijn zuster bewezen aangename en grote dienst noemde en die bestond uit de betaling binnen drie jaar van 500 oude schilden per jaar ten behoeve van zijn

zuster, schonk hij de Weertenaren het recht om uitsluitend voor hun schepenen terecht te staan. Bovendien zou hij in die drie jaar geen belasting invorderen of bede vragen, tenzij het voor zijn leven nodig was¹⁶¹. Dirk van Perwijs, die als voogd van Elisabeth het huwelijk mee geregeld zal hebben en op wiens wens deze regeling getroffen was, zegelde op verzoek van Dirk Loef mee.

Nog een tweede familiezaak vroeg Dirk Loefs aandacht. Na Oda († 1353) en Johanna († 1356) was er een derde halfzuster, Aleida, weduwe van Dirk, heer van Cranendonk overleden.

In haar testament had zij vijf mouder (zak, mud) rogge aan Keyserbosch en één mouder aan het St. Nicolaasaltaar in dat klooster vermaakt. Deze rogge moest jaarlijks uit haar hofstede Tghersteghen in de parochie Neer geleverd worden. Op 15 november 1360 hechtte heer Dirk - in deze jaren liet hij zijn tweede voornaam steeds weg, waardoor hij vaak verwisseld is met zijn oom Dirk, heer van Perwijs¹⁶² - in twee oorkonden zijn goedkeuring aan deze schenkingen¹⁶³.

In dat jaar 1360 werd de positie van Dirk Loef als heer van Altena er niet veiliger op. Jan, heer van Arkel, die na zijn verzoening met Albrecht in mei 1359, reeds in september weer met de ruwaard overhoop had gelegen¹⁶⁴, overleed begin mei 1360¹⁶⁵ en werd opgevolgd door zijn zoon Otto. Deze Otto wist reeds in 1361¹⁶⁶ op zeer goede voet te komen met zowel Jan van Blois als met Albrecht. Zo ging Jan van Blois in september 1361 naar de burch van Arkel om kennis te maken met de vrouwe van Arkel en logeerde er enkele dagen¹⁶⁷. Een jaar later hield hij er de zoon van de heer van Arkel ten doop¹⁶⁸.

En vanaf maart 1361 kreeg de heer van Arkel geregeld brieven van Albrecht, waarin deze hem vroeg bij hem te komen of hij nodigde hem uit voor een "dachvaert" d.w.z. een vergadering, waarin Albrecht zijn mannen raadpleegde. Ook verzocht de ruwaard hem de rekening van de baljuw van Medemblik af te horen. Zij gingen samen kaatsen en heer Otto gaf een harnas aan Albrecht cadeau¹⁶⁹.

De vriendschap met de heer van Arkel kwam Albrecht goed van pas, omdat hij in de zomer van 1361 in conflict kwam met Machteld van Lancaster, de vrouw van zijn krankzinnige broer graaf Willem V, die erover klaagde dat Albrecht haar de onderhoudskosten voor haar hofhouding niet betaalde. Zij riep in juni 1361 de Hollanders op alleen haar man te gehoorzamen en iets later verzocht zij de onderdanen tegen Albrecht de wapens op te nemen. Dit deed de stad Middelburg in oktober, zodat Albrecht er het beleg voor moest slaan¹⁷⁰. Pas in deze kritieke tijd was er weer sprake van contact tussen Albrecht en Dirk Loef van Horne. Op 8 juli riep de ruwaard hem met andere heren, waaronder de heer van Arkel op om met gewapende manschappen bij hem te komen en op 5 oktober was er eenzelfde oproep vanuit het belegeringskamp voor Middelburg eveneens aan hem, de heer van Arkel en anderen¹⁷¹. Otto van Arkel heeft aan de laatste oproep gehoor gegeven¹⁷², Dirk Loef waarschijnlijk niet. Want ruim een week nadat Middelburg zich had overgegeven, ging er vanuit die stad een brief van Albrecht naar het stadsbestuur van Dordrecht met het bevel, dat het moest voorkomen dat Dirk Loef een tol of kasteel in het Monnikenland zou stichten¹⁷³. Waarschijnlijk was Dirk Loef toen begonnen met de bouw van kasteel Loevestein. Immers zou Loevestein toen al bestaan hebben, zoals wel is bewezen¹⁷⁴, dan zou het geen zin gehad hebben, in het slechts ± 450 ha grote Monnikenland nog een tweede kasteel te bouwen, te meer omdat Loevestein - bij de samenvloeiing van Maas en Waal - voor een tolheffing op de gunstigste plaats van het Monnikenland ligt. Bovendien had Dirk Loef er in 1368 een tol¹⁷⁵ of stond op het punt er een te vestigen (zie hierna). Ook de notitie in de rekening wekt de indruk, dat er in 1361 nog geen kasteel met tol in het Monnikenland stond.

Enkele maanden later (21 april 1362) haalde Dirk Loef zich opnieuw het misnoe-

gen van Albrecht op de hals. Godfried van Dalenbroek, heer van Heinsberg en opvolger van zijn in 1361 overleden oom Dirk van Heinsberg - echter niet meer in het graafschap Loon, dat Godfried begin 1362 verkocht aan Arnold, heer van Rummen - nam twee jonkheren, dienaren van Albrecht gevangen. Eerst (30 maart 1362) vroeg Albrecht hulp aan Walraven, heer van Born, om hen vrij te krijgen¹⁷⁶. Dit lukte blijkbaar niet. Daarop (21 april) gaf hij bevel aan de rentmeester van Zuid-Holland en de tolbeambte van Woudrichem om goederen uit Keulen, Aken en omgeving, die Holland binnenkwamen vast te houden. Tegelijk kreeg Dirk Loef de opdracht ervoor te zorgen dat de jonkers vrij kwamen, want Albrecht had vernomen, dat Dirk Loef Godfried van te voren van hun komst verwittigd had. Deed hij dit niet, dan zou Albrecht een ander middel aanwenden, zo voegde hij er dreigend aan toe¹⁷⁷. Uit de rekeningen blijkt niet, hoe Dirk Loef op de beide incidenten met Albrecht heeft gereageerd.

Terzelfder tijd had Dirk Loef onenigheid met de abt van St. Truiden, omdat zijn baljuw in Altena brutaalweg tienden van de abdij te Babiloniënbroek had verkocht. Dit was gebeurd in opdracht van Dirk Loef en de baljuw weigerde de koop ongedaan te maken, tenzij zijn heer daartoe opdracht gaf, omdat Dirk Loef beweerde, dat de tienden niet aan de abdij maar geheel aan hem toebehoorden¹⁷⁸. Weliswaar is de koop blijkbaar niet doorgegaan, maar daar had de abdij niets aan, omdat Dirk Loef de opbrengst van de tienden vervolgens drie jaar lang zelf inde. Toen pas wenste hij - hij zal onder druk gezet zijn - een scheidsrechterlijke uitspraak van zijn oom Dirk van Perwijs. Deze verklaarde na onderzoek, dat de tienden altijd aan de abdij hadden toebehoord en dat Dirk Loef en zijn erfgenamen haar daarover nooit meer lastig mochten vallen. Wat echter de inkomsten van de laatste drie jaar betrof, daarover zou hij later uitspraak doen¹⁷⁹. Of dit gebeurd is, is zeer de vraag. Immers door te constateren, dat de tienden altijd aan St. Truiden hadden behoord, had Dirk van Perwijs meteen kunnen verklaren dat Dirk Loef de ten onrechte geïnde inkomsten aan het klooster moest betalen.

Inmiddels had zich in Gelre een machtswisseling voltrokken. Op 25 mei 1361 was hertog Reinald III bij Tiel door zijn broer Eduard verslagen. Deze dwong hem daarop afstand te doen te zijnen behoeve en zette hem gevangen. Waarschijnlijk heeft Albrecht nog getracht Reinald te steunen, want hij gaf aan verscheidene Hollandse edelen op 21 mei bevel troepen naar Woudrichem te zenden¹⁸⁰. Na de slag vluchtten veel aanhangers van Reinald naar Holland of Kleef, waar ze tegen Eduard ageerden. Daardoor kwam het tot een oorlog van Albrecht en graaf Jan van Kleef tegen Eduard¹⁸¹.

Dirk Loef was, toen Albrecht samen met de graaf van Kleef een inval in de Betuwe wilde doen, blijkbaar niet bereikbaar, want Albrecht vroeg op 9 november 1362 aan de baljuw van Altena evenals aan de heer van Arkel hem met gewapenden te dienen. Otto van Arkel heeft aan het verzoek voldaan¹⁸². Hoe de baljuw van Altena gereageerd heeft, blijkt niet.

In dit jaar 1362 hield Dirk Loef zich bezig met de opvolging in het graafschap Loon. Toen nl. Godfried van Heinsberg, heer van Dalenbroek, zijn oom Dirk van Heinsberg in 1361 in Loon wilde opvolgen, verklaarde de bisschop van Luik dat dit graafschap aan het bisdom vervallen was wegens het ontbreken van een wettige opvolger. In de hierop volgende oorlog kwamen de kansen van Godfried zo slecht te staan, dat hij, zoals vermeld, Loon verkocht aan een andere pretendent, Arnold van Oerle, heer van Rummen. Deze hoopte met steun van hertog Wenzel van Brabant en keizer Karel IV toch nog graaf van Loon te worden¹⁸³.

Voor de betaling van de 80000 lammen (moutons) door Arnold aan Godfried stond Dirk Loef met enkele andere Brabantse en Limburgse edelen borg en hertog Wen-

zel sloot zich hierbij aan¹⁸⁴. Twee jaar later was Dirk Loef betrokken bij de twist ontstaan over de opvolging in Valkenburg. Hij betwistte met de hertog van Gulik en Reinoud van Schoonvorst de opvolging in die heerlijkheid aan Walram, heer van Born¹⁸⁵.

In datzelfde jaar deed Dirk Loef op 22 september 1364 uitspraak in een geschil tussen enkele kapittel-dames van Thorn en hun abdis Margaretha van Heinsberg. In de betreffende oorkonde noemt Dirk Loef haar zijn "muen"¹⁸⁶. Dit betekent in die tijd vrijwel steeds zijn tante, maar soms ook schoonzuster. Hierdoor en door zijn aanspraken ten aanzien van Valkenburg, die echter ook uit geldleningen kunnen zijn ontstaan, rijst de vraag of de eerste vrouw van Dirk Loef soms een verwante van Margaretha van Heinsberg was¹⁸⁷.

In deze tijd werd de positie van Dirk Loef als heer van Altena, Horne en Kortesseem nog hachelijker. Otto, heer van Arkel stond toen zozeer in de gunst van ruwaard Albrecht - hij was vanaf 20 juli 1361 tot in de tachtiger jaren raadsman van Albrecht - dat deze hem tot rentmeester en burggraaf van Heusden aanstelde. Deze functie heeft Otto in 1363 en 1364, en misschien nog langer uitgeoefend¹⁸⁸. En juist in deze periode, toen Altena dus zowel ten noorden als ten zuiden begrensd werd door gebied dat door Otto van Arkel bestuurd werd, woedde er een vete tussen hem en Dirk Loef. Dank zij de bemiddeling van Jan van Blois kwam het echter tot een bestand en tenslotte in juli 1364 tot een beëindiging van het geschil¹⁸⁹.

Veel riskanter was het echter voor Dirk Loef, dat Arnold van Rummen uiteindelijk de strijd tegen de bisschop van Luik verloor, zodat het graafschap Loon aan het bisdom verviel. Ongetwijfeld tot grote teleurstelling van Dirk Loef, die door zich voor Arnold borg te stellen, gehoopt zal hebben als raad en dienaar van Arnold een belangrijke rol in het graafschap te spelen. Tot overmaat van ramp voor hem werd bisschop Engelbert van der Mark, die in 1364 aartsbisschop van Keulen werd, in Luik opgevolgd door Jan van Arkel, tot dusver bisschop van Utrecht.

Dit betekende voor Dirk Loef, dat hij de oudoom van zijn neefje Willem van Horne, wiens vader hij in 1357 de Hornse bezittingen ontfutseld had, als leenheer van zijn Loonse heerlijkheden Horne en Kortesseem moest beschouwen.

Tot 6 oktober 1366 kon de bisschop nog niets doen voor zijn neefje, omdat hij nog te kampen had met de laatste tegenstand van Arnold van Rummen¹⁹⁰. Daarna zette hij zich in voor zijn jonge neef Willem¹⁹¹.

Waarschijnlijk heeft Dirk Loef toen ingezien, dat zijn positie wankeler werd. Hij was althans vanaf 1364 tot compromissen bereid. Zo stemde hij, zoals we reeds zagen, in met een scheidsrechterlijke uitspraak over de door hem ten onrechte ingepalmde tienden van Babiloniënbroek. In hetzelfde jaar 1365 gaf hij aan de bewoners van Altena een handvest, waarin hij zich verplichtte binnen uiterlijk drie maanden iemand, die door hem of van zijnentwege in staat van beschuldiging was gesteld, te vonnissen. Deed hij dit niet dan zou de beschuldigde vrij van straf zijn. Ook zou hij iemand die voldoende borgen had, niet gevangen nemen of uit het land van Altena voeren. In een tweede handvest regelde Dirk Loef de voogdij over minderjarige - in het land van Altena jonger dan twaalf jaar - kinderen¹⁹². Eveneens stemde hij nu eindelijk erin toe, dat door een scheidsrechterlijke uitspraak een eind zou komen aan het jarenlange geschil met zijn zuster en haar man Hendrik, heer van Diest, over de betaling van haar bruidsschat. Op 18 oktober 1366 verklaarde hij zich te zullen houden aan de uitspraak van zes mannen - elke partij had er drie aangewezen - die zij op 15 november te Weert unaniem moesten doen. Konden zij het niet eens worden, dan moesten drie mannen met een benoemde "overman" dit doen voor 2 februari 1367¹⁹³. Hier is blijkbaar niets van terecht gekomen, want pas op 1 november 1367 beloofde Dirk Loef eenzijdig - van scheidsrechters is geen

sprake meer - dat de vrouwe van Diest 650 gulden per jaar zou ontvangen, waarvan o.a. 100 schellingen uit de cijns van Heythuysen, Roggel, Dasselre en Beegden, tot dat haar 6500 gulden waren betaald. Daarmee zou de kwestie geregeld zijn, met uitzondering van het geschil dat bestond over de vraag of er betaald moest worden in guldens, zoals Dirk Loef meende, of in Brugse of Antwerpse schilden met de leeuwen, zoals de vrouwe van Diest wilde¹⁹⁴. Ruim een jaar later verloor Dirk Loef zijn heerlijkheid Horn en daarmee ook zijn verplichting tegenover de vrouwe van Diest¹⁹⁵.

Zijn neef en opvolger Willem VI van Horne heeft waarschijnlijk met zijn tante een bevredigende regeling getroffen, want van onenigheid over de bruidsschat blijkt verder niets. Het is ook verder alleszins begrijpelijk, dat Dirk Loef heeft gestreefd naar een regeling met Hendrik van Diest en zijn vrouw. In deze jaren behoorde Dirk Loef nl. met zijn broer Arnold en zijn oom Dirk van Perwijs tot de vriendenkring van Jan van Blois, heer van Schoonhoven en Gouda. Tot deze kring behoorden ook een aantal Brabantse edelen - waaronder Hendrik van Diest - en Hoekse Hollandse edelen met name zij die ook in Brabant bezit hadden, zoals Jan II van Polanen, heer van Breda en de Leck en Zweder van Abcoude, heer van Gaasbeek en Putten¹⁹⁶. Toen dan ook de twee laatstgenoemden onenigheid kregen over de erfenis, die de kinderloos overleden Aleida van Putten († 1361) naliet, vroegen zij Dirk Loef en Dirk van Perwijs een scheidsrechterlijke uitspraak te doen. Deze erfenis van de laatstoverleden dochter van Nicolaas van Putten was nl. in eerste instantie toegevallen aan de nog in leven zijnde dochters van Willem IV van Horne en Oda van Putten Beatrix en Agnes¹⁹⁷.

Beatrix, priorin van Ouderghem, volgens haar eigen zeggen de oudste en naaste erfgenaam van haar tante, kreeg daarom op 19 juni 1361 van haar provinciaal, de dominikaan frater Bartholomeus toestemming om met twee andere nonnen en twee dominikaner priesters naar Putten te reizen¹⁹⁸. Vervolgens gaf zij op 24 juni aan haar neef Zweder van Abcoude de vrije beschikking over haar hele erfenis en verklaarde tegelijkertijd, dat als haar halfbroer Dirk Loef de in zijn bezit zijnde akten betreffende Putten en Strijen aan Zweder van Abcoude overdroeg, zij hem alle uit die stukken voortvloeiende verplichtingen kwijtschold¹⁹⁹. Dirk Loef zal niet ogenblikkelijk haar wens vervuld hebben, want er waren meer gegadigden. Jan II van Polanen en de kinderen van hem en Oda van Horne - de oudste zoon Jan en diens volle zusters - wensten ook een deel van de erfenis en dachten er niet aan de beslissing van hun schoonzuster en tante over hun kant te laten gaan. Zweder van Abcoude kon daar inkomen en dus beloofde hij hun, als hij met Putten en Strijen beleend werd, de heerlijkheid Niervaart, thans Klundert en omgeving. Uitdrukkelijk verklaarde hij, dat hij dit deed uit gunst wegens "maechscap, liefde ende vrientscap" jegens hen. Bovendien eiste hij, dat zij een evenredig deel zouden betalen, als de graaflijkheid van Holland geld zou vragen voor zijn belening met Putten en Strijen. Hoe groot dit deel zou zijn, dat zouden drie door Zweder met name genoemde scheidsrechters vaststellen, binnen veertien dagen, nadat hij de Polanens met Niervaart beleend had²⁰⁰. De Polanens waren het daar niet mee eens en wensten, dat elk van de partijen twee scheidsrechters zou benoemen die de hele erfenis moesten verdelen²⁰¹.

Zweder heeft echter - door de handelwijze van zijn tante Beatrix stond hij sterk - in hoofdzaak zijn zin gekregen.

Nadat hij door Albrecht met Putten en Strijen beleend was, heeft hij Jan van Polanen jr. met Niervaart beleend (3 januari 1362), waarna vader en zoon Polanen op 26 januari beloofden zich aan de voorwaarden door Zweder op 8 juli 1361 gesteld, te zullen houden²⁰².

De onenigheid heeft er waarschijnlijk toe geleid dat Machteld, vrouwe van Valkenburg en Voorne, Zweder pas op 3 juni 1362 beleende met de Voornse lenen Putten en Putterland, die Beatrix van Horne haar in juni 1361 had opgedragen²⁰³ ten behoeve van Zweder en dat de andere erfgename Agnes van Horne, non te Rijnsburg, haar deel van de erfenis pas op 1 oktober 1363 tegen betaling van 100 pond zwarte tournoisen per jaar aan hem overdroeg²⁰⁴, waarna deze op 10 oktober 50 pond aan Jan van Heukelom en zijn dochter Beatrix toewees²⁰⁵. Zelfs toen waren de partijen het nog niet eens over detailpunten, zoals over de grenzen van de Niervaart en over de 300 pond hollands per jaar, die Oda van Horne bij haar huwelijk met Jan van Polanen van haar tante Beatrix, vrouwe van Putten en Strijen, had gekregen. Daarom vroegen zij aan Dirk Loef en Dirk van Perwijs om een scheidsrechterlijke uitspraak, waaraan zij zich, althans volgens de beide Dirken, beloofden te zullen houden.

Op 24 januari 1364 deden zij de hiervoor reeds vermelde uitspraak: Niervaart, waarvan de grens nader moest worden vastgesteld, kwam aan de Polanens en Zweder moest de 300 pond betalen. Mochten er nog punten zijn, die niet duidelijk waren of niet in de uitspraak geregeld waren, dan behielden zij zich het recht voor daar uitspraak over te doen, zo dikwijls als het hun goed dacht²⁰⁶.

Het is hun daarna blijkbaar niet gelukt voor die punten een bevredigende oplossing te vinden, want pas in 1367 heeft Jan van Blois met acht andere scheidsrechters - vier van weerskanten - de partijen tot overeenstemming gebracht²⁰⁷.

In deze jaren - vanaf 1364 - ging Dirk Loef evenals de andere vrienden vrij veel op bezoek bij Jan van Blois, of deze nodigde hem uit op een feest of een tournooi. Ze gaven over en weer geschenken en leenden of kochten paarden en jachtvalken van elkaar²⁰⁸.

Zo stuurde Jan van Blois een bode naar Weert om Dirk Loef uit te nodigen op een feest. Een andere keer moest een bode hem zoeken, omdat hij een reigervalk had beloofd. De bode ging eerst naar Woudrichem, vandaar naar Weert en toen twee mijlen verderop, waar hij Dirk Loef vond en met een rode valk terugkeerde²⁰⁹. Dit wijst erop dat Dirk Loef, als hij niet in het land van Altena was, gewoonlijk te Weert verbleef. Deze Brabants-Hollandse edelen rondom Jan van Blois stonden aan de zijde van hertog Wenzel, zijn vrouw Johanna en haar zuster Maria, die na de gevangenneming van haar man Reinald III van Gelre naar Brabant was gevlucht en gewoonlijk in haar heerlijkheid Turnhout woonde, voor zover het hun vijandschap tegen hertog Eduard van Gelre en bisschop Jan van Arkel, die het graafschap Loon aan het bisdom had toegevoegd, betrof.

Zo waren Dirk van Perwijs, Jan van Polanen en Zweder van Abcoude raadslieden van Wenzel en Johanna²¹⁰. Dirk Loef was met hertog Wenzel borg geworden voor Arnold van Rummen²¹¹. Jan van Blois was herhaaldelijk gast van Maria van Brabant en steunde in 1366 Dirk van Perwijs bij de verdediging van Grave tegen Eduard van Gelre²¹².

Het blijkt niet, dat Dirk Loef aan deze oorlog tegen Gelre heeft meegedaan. Evenmin komt hij voor als raadsman van Wenzel of dient hij bij de hertog kwitanties in voor verrichte diensten. Vermoedelijk heeft hij zich, daar beide tegenstanders van Wenzel zijn leenheren waren, afzijdig gehouden al stond hij blijkens zijn vriendschap met Jan van Blois aan Brabantse zijde²¹³.

In de jaren voor 1366 leefde ruwaard Albrecht op gespannen voet met Wenzel en Johanna, omdat hij door geldgebrek traag was in het betalen van Johanna's weduwgift en omdat zij van hun kant meer rechten wilden in het in 1357 afgestane Heusden. Daar kwam bij, dat er na Albrechts veldtocht tegen Eduard van Gelre in 1362 plannen bestonden voor een huwelijk van Albrechts dochtertje Katharina

met Eduard²¹⁴. Bovendien stond Otto, heer van Arkel, in de gunst bij Albrecht en dus is het niet verwonderlijk dat van enig contact tussen Albrecht en Dirk Loef in deze jaren niets blijkt. Dank zij met name door bemiddeling van Jan van Blois kwam het echter op 20 mei 1366 niet slechts tot vrede maar zelfs tot een verbond tussen Albrecht en Wenzel²¹⁵. Nu duurde het niet lang of Dirk Loef nam deel aan een veldtocht van Albrecht. Deze was gericht tegen de broers van Siger, heer van Edingen, die in maart 1364 op bevel van Albrecht om niet geheel duidelijke redenen was terechtgesteld²¹⁶. Voor de veldtocht begon was afgesproken, dat eventuele winst of verlies van Dirk Loef tijdens de veldtocht voor rekening van Albrecht zou zijn. Hoewel de tocht naar Edingen in januari 1367 voor Albrecht ongelukkig afliep, wist Dirk Loef met zijn huursoldaten en zijn gewapend gevolg een aantal tegenstanders gevangen te nemen²¹⁷. Dit succes heeft er mogelijk toe geleid, dat Dirk Loef tijdelijk een gunsteling van Albrecht werd en zo nu en dan aan het hof verbleef. Hij was althans met enkele andere edelen getuige, toen Albrecht op 13 december 1367 zijn sanctie gaf aan een nieuw Dordts gildenstatuut²¹⁸. En tegelijk bleef hij deel uitmaken van de vriendenkring van Jan Blois, waartoe thans ook zijn broer Arnold behoorde. Op 9 augustus 1367 kreeg Jan van Blois van Dirk Loef bericht, dat hij getrouwd was²¹⁹. Waarschijnlijk was zijn tweede vrouw Elisabeth van Montigny²²⁰. Zij zou de dochter zijn van Robert van Montigny en Maria van Edingen van Havré en na de dood van haar broer de titel van vrouwe van Kasteelbrakel en Hoog-Itter geërfd hebben²²¹.

Heeft zijn verworven positie Dirk Loef overmoedig gemaakt? Waarschijnlijk wel, want toen Albrecht hem vermaande hem te dienen op grond van zijn verplichtingen als heer van Altena, schreef hij terug, "dat hi van ghienen zonderlinghen dienste en wiste, want hi hopen, dat zine ouders also vri waren alse ander lude"²²². Dit was waarschijnlijk de druppel, die de emmer deed overlopen. Albrecht was woedend. Dirk Loef viel in ongenade en werd op 25 februari 1368 te Antwerpen - Albrecht, zijn vrouwen en zijn hof waren daar toen op doorreis van Brussel naar Middelburg²²³ - gedwongen te verklaren, dat hij zich zou onderwerpen aan een scheidsrechterlijke uitspraak van Albrecht en zijn vrouw Margaretha en dat hij zich volledig aan die uitspraak zou houden. Deze verklaring werd op verzoek van Dirk Loef medebezegeld door Jan van Blois, Dirk, heer van Brederode, en Philips van Polanen²²⁴.

Dirk Loef is blijkbaar gedwongen - Albrecht zal hem ondanks zijn fraaie belofte voor geen cent vertrouwd hebben - met Albrecht en zijn hof mee te reizen naar Middelburg. Want toen Albrecht en zijn vrouw daar op 28 maart uitspraak deden, eisten zij van Dirk Loef dat hij ter plaatse zou blijven, totdat hij zou verklaren dat hij zich volledig aan hun uitspraak zou houden²²⁵.

Uit die uitspraak blijkt, dat Dirk Loef te Woudrichem dagelijks tol was gaan heffen van goederen, die daar via Maas en Waal voorbijvoeren. Dit deed hij op grond van de akte, waarin keizer Lodewijk in 1323 zo'n tol aan zijn grootvader Gerard I voor 20000 pond verpand had²²⁶. Volgens de uitspraak had de keizer dit niet mogen doen, omdat het vestigen van tollens een recht van de graaf van Holland was. Dirk Loef moest daarom beloven, dat hij die tol nooit meer zou heffen en bovendien verklaren, dat die heffing tot dusver ten onrechte was geschied²²⁷.

Ook had hij het land van Altena doorkruist, waarbij hij de bewoners met geweld van wapenen had gedwongen hem een bedde toe te staan. De slachtoffers hadden bij Albrecht geklaagd en toen hadden de met het innen belaste dienaren beloofd, dat zij het ingezamelde geld aan Albrechts baljuw in bewaring zouden geven en met de inning zouden stoppen. Geen van beide was gebeurd - Dirk Loef zal bevolen hebben: doorgaan - en daarom moest hij alles wat hij ontvangen had, bij de baljuw in-

leveren. Omdat hij geweigerd had Albrecht te dienen, had hij alle recht op Altena verbeurd. Hij had brand gesticht in gebied - hij belegerde toen dit gebeurde het kasteel te Gorinchem - dat de heer van Arkel van Albrecht in leen hield. Hij moest zweren, dat hij niet wist dat dat een Hollands leen was en anders de schade vergoeden. Hij moest de lieden van Altena die hij de eed had doen afleggen, dat zij hem als hun heer zouden beschouwen, van die eed ontslaan en hun de betreffende akten teruggeven. Want er was een rechtmatige opvolger, nl. de zoon van zijn broer en dus kan hij natuurlijk hun rechtmatige heer niet zijn. Tevens had hij de lieden van Altena geld afgenomen, dat zij aan de lombarden moesten betalen. Dirk Loef moest ervoor zorgen dat de Altenaërs hiervan geen schade ondervonden.

De gevangenen die hij voor Edingen gemaakt had, had hij ondanks bevel van Albrecht en hoewel hij deze op diens "ghewin en verlies" gediend had, niet uitgeleverd. Dit moest hij alsnog doen voor beloken Pasen (16 april) of 2000 mottoenen betalen. Zou hij één of meer gevangenen uitleveren, dan kreeg hij korting naar hun geschatte waarde. Aan Vastraat van Giessen moest hij betalen wat hij schuldig was. Allerlei klachten van particulieren zou Albrecht laten onderzoeken en daarover later uitspraak doen.

Eerste getuige en medezegelaar van deze uitspraak was Otto, heer van Arkel, en aangenomen mag worden, dat hij het zijne heeft gedaan om Albrecht en zijn vrouw tot deze voor Dirk Loef zo zware veroordeling te brengen²²⁸.

Enkele dagen later (2 april) deden Albrecht en zijn vrouw een nadere uitspraak, die enige verzachting voor Dirk Loef betekende. Hem werd Altena niet ogenblikkelijk ontnomen. Als hij erkende, dat hij ten onrechte de dagelijkse tol te Woudrichem geheven had en beloofde dat hij dat nooit meer zou doen, dan mochten hij en zijn opvolgers de markttol, die er vóór de verpanding van de tol door de keizer geweest was, behouden. De opbrengst van de bede hoefde pas een maand, nadat Albrecht daartoe opdracht zou geven, aan zijn baljuw in bewaring gegeven te worden. Dirk Loef moest verklaren, dat hij als voogd van zijn neef Willem Albrecht behoorde te dienen en dat zijn vroegere weigering een vergissing en ten onrechte was geweest. Van het uitleveren van de gevangenen werd niet meer gerept. Wel moest hij 2000 mottoenen betalen op een door Albrecht te bepalen datum. Als Dirk Loef zich onderwierp aan alle bepalingen van de uitspraak dan mocht hij bij wijze van gunst de inkomsten van Altena tot wederopzeggens blijven genieten. Albrecht zou echter ambtenaren in Altena aanstellen, die tegen een redelijk salaris de ambten zouden bedienen. Zij zouden rekenschap afleggen aan Dirk Loef en hem uitbetalen, wat zij meer dan hun wedden en onkosten hadden ontvangen²²⁹.

Mogelijk hebben zijn vrienden aan het hof deze versoepeling van de bepalingen weten te bewerken en heeft hij gehoopt, dat ze nog meer voor hem zouden kunnen bereiken. Maar eind april vertrokken de ruwaard en zijn vrouw naar Henegouwen en ze bleven daar de hele zomer²³⁰.

Toen zal Dirk Loef na een gedwongen verblijf van drie maanden in Middelburg gegrepen hebben, dat langer wachten zinloos was en dus beloofde hij op 28 mei, dat hij de uitspraak geheel zou nakomen. Hij verklaarde trouweloos en eerloos te zijn, als hij dit niet zou doen²³¹. Nu mocht hij Middelburg verlaten. Op 24 juni was hij in Den Bosch, waar hij met Jan van Blois aan de St. Jansprocessie deelnam en dagenlang dienst gast was²³².

Nog geen maand later (23 juli) bevond Dirk Loef zich bij "zijn neef"²³³ Adolf van der Mark, die van 1357-1363 bisschop van Münster en vervolgens een jaar aartsbisschop van Keulen was geweest, waarna hij vrijwillig afstand deed van deze waardigheid. Zij sloten drie verdragen²³⁴. In het eerste beloofde Dirk Loef aan Adolf, dat hij niets aan zijn landen zou veranderen, geen goederen vervreemden, geen erfde-

ling aangaan met de zoon van zijn broer Willem, wiens voogd hij is en niets te zege-
len zonder toestemming van Adolf of diens gemachtigde. Houdt hij zich niet aan
het verdrag dan beschouwt hij zichzelf als meinedig, eer- en trouweloos. In de twee-
de overeenkomst verklaart Dirk Loef, dat Adolf het huis Loevestein en het Monni-
kenland van hem verkrijgt met alle inkomsten, alsmede de tol te Loevenstein. Uit
deze inkomsten trekt Adolf jaarlijks 800 mottoenen. Leveren ze meer op, dan moet
Adolf aan Dirk Loef desgewenst daarover rekenschap afleggen met uitzondering
van die uit het Galgenland²³⁵, waarover Adolf zonder meer beschikken kan. Dirk
Loef stelt op eigen kosten twee tolbeambten aan, die vóór de ambtsaanvaarding
aan Adolf of zijn vertegenwoordiger de eed van trouw moeten afleggen²³⁶. Adolf be-
houdt het Huis met de tol en de inkomsten tot de 2500 mottoenen, die hij Dirk Loef
heeft voorgeschoten, en zijn gemaakte kosten zijn terugbetaald. Daarna krijgen
Dirk Loef en zijn erfgenamen het land terug. Voor 11 november 1369 kan echter al-
leen afgelost worden met wederzijds goedvinden. Daarna kan het alleen in de pe-
riode 14 dagen vóór en na 11 november. In de derde akte beloofde Dirk Loef, dat
Adolf, als hij van de keizer het recht zou krijgen om op de rivier voor Loevestein 2
Tourse groten te heffen, deze tol op huis Loevestein eeuwig zou mogen bezitten en
daartoe op eigen kosten een tolbeambte mocht benoemen.

Het lijkt er veel op, dat dit een poging van Dirk Loef was om alsnog met hulp van
Adolf Loevestein en het Monnikenland te behouden. Immers Adolf kreeg voor het
voorgeschoten geld naar verhouding veel te veel inkomsten. Verder gingen beiden
ervan uit, dat alleen de keizer en niemand anders tolrecht kon verlenen.

Als dit inderdaad de opzet van Dirk Loef is geweest, dan heeft zijn poging slechts
gedeeltelijk succes gehad. Dit kan mede veroorzaakt zijn door de allerongelukkig-
ste positie, waarin hij zichzelf had gemanoeuvreed.

Niet alleen had hij zich de woede van Albrecht op de hals gehaald, ook Jan van Po-
lanen was boos op hem, omdat hij het jaargeld uit Herstal niet betaalde. Op Jans
verzoek gaven Wenzel en Johanna van Brabant daarom op 5 oktober 1367 bevel
aan hun kastelein van Valkenburg beslag op Herstal te leggen en er een rechter en
ontvanger aan te stellen²³⁷.

In hetzelfde jaar hadden Dirk Loef en zijn oom Dirk van Perwijs, die waarschijn-
lijk geld aan Dirk Loef had geleend op onderpand van de heerlijkheid Herstal en
het betalen van het jaargeld als een plicht van Dirk Loef beschouwde, getracht Her-
stal aan Jan van Polanen te verkopen²³⁸. Deze verkoop is echter niet doorgegaan,
want twee jaar later verkocht Dirk van Perwijs Herstal met uitzondering van het
dorp Veulen aan Jan van Goetsenhoven, burggraaf van Loon op voorwaarde dat
Dirk Loef en zijn broer Arnold het na zes jaar konden lossen. Tevens droeg Dirk
Loef het dorp Veulen aan Goetsenhoven over²³⁹.

Erger dan de tijdelijke onmin met Jan van Polanen was het voor Dirk Loef echter,
dat Eduard van Gelre en Albrecht vrienden werden, doordat Eduard op 1 novem-
ber 1368 trouwde met Katharina, het tienjarig dochtertje van Albrecht. Nu stonden
drie leenheren tegenover Dirk Loef: Albrecht, Eduard en bisschop Jan van Arkel.
Daardoor verspeelde hij niet alleen Altena, maar ook de Gelderse en Luiks-Loonse
lenen, zodat hij slechts de Brabantse en Franse bezittingen behield. Dit gebeurde
door een schiedsrechterlijke uitspraak van bisschop Jan, Dirk van Perwijs, Jan van
Polanen en Jan, heer van Pietersheim te Hasselt op 31 oktober 1368. Door die uit-
spraak werd de erfenis van Gerard II van Horne, voor zover ze in 1357 aan Dirk
Loef en zijn broer Arnoud was gekomen, definitief verdeeld.

Dirk Loef en Arnoud kregen samen Herstal met de erop rustende lasten, waaron-
der het jaargeld voor Jan van Polanen en zijn kinderen. Verder Heeze en Leende
voorzover het een leen van Brabant was, alsmede Montcornet en Bancigny. Loeve-

stein met voorburcht en grachten zou enkel aan Dirk Loef - dus niet aan Arnoud²⁴⁰- komen, mits hij beloofde zijn neef Willem VI van Horne en diens onderdanen van daaruit niet te zullen schaden, het niet te verkopen, tenzij aan Willem, die er dan 3500 cruyskens mottoenen voor zou betalen. Willem zou Horne, Weert, Wessem, Kortessem en Altena krijgen, alsmede het Monnikenland c.a. zoals zijn grootvader Willem IV het had gekocht en bezeten, zonder echter te kort te doen aan het geld dat zijn moeder, de vrouwe van Steinfurt, op dit gebied was toegewezen en met uitzondering van datgene wat bij Loevestein hoorde. Tevens moest hij ervoor zorgen dat zijn tante, de vrouwe van Diest, ontving wat haar bij haar huwelijk beloofd was. Ook moest hij, nadat hij mondig was geworden, ten overstaan van zijn leenheren afstand doen van wat aan zijn ooms Dirk Loef en Arnoud was toegewezen, die van hun kant hetzelfde moesten doen.

Als Dirk Loef kon aantonen, dat hij inkomsten in Horne of Altena gekocht of uit andere erfenissen verkregen had en omgekeerd als Willem vorderingen meende te hebben op Dirk Loef, dan zouden Dirk van Perwijs en Jan van Polanen vóór Pasen 1369 daarover uitspraak doen. Mocht Arnoud, die buitenslands was, het met de verdeling niet eens zijn, dan zouden de vier scheidsrechters een bedrag vaststellen, dat door Dirk Loef moest worden betaald, waarna de hun toegewezen goederen van hem alleen zouden zijn²⁴¹. Arnoud is echter akkoord gegaan en dus bleven de goederen van hen beiden²⁴². Op 20 februari 1369 beloofde Dirk Loef zich aan de regeling te zullen houden, mits hij en zijn met name genoemde aanhangers zich vanuit Loevestein mochten verdedigen tegen een aantal met name genoemde inwoners van Altena²⁴³. Aan deze voorwaarde is blijkbaar voldaan, want op 3 mei verklaarde Dirk Loef, dat hij en Willem VI het helemaal eens waren geworden en hij verzocht Albrecht Willem met Altena te belenen. Deze verklaring legde hij af te Kuringen, waar de Loonse leenzaal gevestigd was²⁴⁴. Aangenomen mag worden dat Willem daarbij aanwezig is geweest, want de volgende dag was hij getuige bij een belening door dat leenhof²⁴⁵ in het vlak bij Kuringen gelegen Kermt.

Aldus hadden de Arkels een groot deel van de Hornse bezittingen voor de zoon van hun zuster teruggewonnen. Toch mochten Dirk Loef en Arnoud als jongere zoons die gewoonlijk met geldsommen uit een erfenis genoeg moesten nemen, niet ontevreden zijn dat ze nog zoveel heerlijkheden hadden behouden. Dit zullen zij te danken hebben gehad aan de vijandschap tussen de francofiële Wenzel en de Franse koning enerzijds en de Engelsgezinde Eduard van Gelre en bisschop Jan van Arkel, vijand van Wenzel, anderzijds²⁴⁶.

Hoewel Dirk Loef van zijn vroegere bezit in de Nederlanden slechts de heerlijkheid Heeze-Leende en het kasteel Loevestein over had gehouden, bleef hij hier een actieve rol spelen. Zo raakte hij betrokken bij een vete tussen Reinald van Valkenburg en aartsbisschop Kuno van Trier, die in de laatste jaren en na de dood van de Keulse aartsbisschop Engelbert van der Mark (augustus 1368) ook dit aartsbisdom tijdelijk bestuurde. De Valkenburger keerde zich tegen Kuno wegens hetgeen zijn verwant Dirk van Bronkhorst, heer van Batenburg, was aangedaan. Wat deze Dirk overkomen was, is niet bekend. Wel is zeker dat Reinald mede in opdracht van hertog Eduard van Gelre handelde, want die betaalde hem in maart 1371 schadevergoeding wegens zijn gevangenschap²⁴⁷. Want Reinalds optreden was een grote mislukking geworden. In een gevecht bij Pingsheim was hij verslagen en met zijn helpers gevangen genomen. Na een lange gevangenschap kwam het op 19 november 1370 tot vrede. Daarbij beloofden zijn broer Walram, heer van Born en Sittard, zijn halfbroer Godfried, heer van Heinsberg, Jan, heer van Pietersheim, en Dirk Loef van Horne geen wraak te zullen nemen op de aartsbisschoppen van Trier en Keulen noch op hun onderdanen wegens hetgeen Reinald c.s. was aangedaan²⁴⁸.

Het jaar daarop waren er opnieuw moeilijkheden in het gebied tussen Maas en Rijn. Hoewel hij met hertog Wenzel van Brabant en de steden Keulen en Aken lid was van een landvredebond, die tot doel had roverijen te verhinderen, liet de hertog van Gulik toe dat Brabantse kooplui in zijn gebied werden uitgeschied. Daarop verklaarde Wenzel hem de oorlog, die zijn hoogtepunt vond in de voor de Brabanders zo rampzalige slag bij Baesweiler op 22 augustus 1371. Hertog Wenzel werd verslagen en met een groot aantal van zijn ridders gevangen genomen²⁴⁹. Hoewel verteld wordt dat Dirk Loef in die slag zeer dapper streed en na zijn terugkeer een vijfpuntige ster in het hartschild plaatste²⁵⁰, staat zijn deelname aan die slag niet vast. In elk geval is de vijfpuntige ster een verzinsel, want aan zijn kwitantie van 6 januari 1378, waarin hij verklaart 70 dubbele mottoenen ontvangen te hebben voor te Brakel geleden verliezen, toen hij onder de Brabantse drost Jan Godenaerts vocht, hangt een zegel waarop alleen 3 horens (2, 1)²⁵¹. Omdat hij verliezen leed te Brakel, vlakbij Altena gelegen, is het aannemelijk dat hij die schade opliep in gevechten geleverd in de jaren 1366-1368 in de Bommelerwaard en de Meierij tussen Brabant en Gelre²⁵². In tegenstelling tot de edelen, die wel voor Brabant bij Baesweiler vochten en voor de daar geleden verliezen of voor de soldij honderden of duizenden lammen vergoeding kregen, blijkt daarvan niets bij Dirk Loef²⁵³.

Is het dus onzeker of Dirk Loef in de slag bij Baesweiler tegenover de hertog van Gulik heeft gestaan, de volgende jaren was dit voortdurend wel het geval.

Doordat hertog Eduard van Gelre enkele dagen na de slag bij Baesweiler kinderloos overleed en zijn eveneens kinderloze broer Reinald IV hem drie maanden later (4 december 1371) in de dood volgde, rees de vraag wie hem moest opvolgen. Er waren twee pretendentes: Reinalds oudste halfzuster Machteld, kinderloze weduwe van Godfried van Heinsberg en Jan, graaf van Kleef, en haar jongere zuster Maria, de vrouw van Willem, hertog van Gulik.

De Heeckerens kozen voor Machteld, die zich erop beriep, dat zij de oudste was, de Bronkhorsten voor Maria, die ervan uitging dat haar zevenjarige zoon Willem, de enige overgebleven mannelijke bloedverwant van het Gelderse hertogshuis, behoorde op te volgen.

Reeds op 24 december 1371 stelde Maria haar zuster voor naar Wachtendonk te komen om de opvolging te bespreken en scheidsrechters te benoemen aan wier uitspraak zij bereid was zich te onderwerpen²⁵⁴. Machteld zal niet op dat voorstel zijn ingegaan, want zij had inmiddels al verbonden gesloten met Adolf van der Mark, de opvolger van haar man in Kleef, en diens broer Engelbert, graaf van der Mark²⁵⁵.

Ook stond zij in drukke briefwisseling met hertogin Johanna van Brabant, hetgeen leidde tot het sluiten van een verbond tussen hen op 28 januari 1372. Daarbij beloofde Machteld onder andere dat zij in alles de raad zou opvolgen van Arnoud van Horne, bisschop van Utrecht, voor zover het de kwestie van de bij Baesweiler gevangen Brabanders betrof, die nog steeds in het land van Gulik vastzaten²⁵⁶.

Hiermee begon de belangrijke rol, die deze jongere broer van Dirk Loef in de Gelderse successie-oorlog heeft gespeeld. In zijn jongelingsjaren studeerde de omstreeks 1340 geboren Arnoud aan de universiteit van Parijs, waar hij het op 15 augustus 1359 had gebracht tot kandidaat in de zeven vrije kunsten. Als zodanig vroeg hij met succes bij de paus om een kerkelijk ambt, dat het kapittel van St. Goedele te Brussel mocht begeben, voor zijn leermeester Gerard van Meylaan, hoewel deze reeds de parochie van Wintershoven bezat. En voor zijn dienaar Brusten van Anle (Andel?) eveneens zo'n beneficium, te begeben door het St. Hubertusklooster in de Ardennen, alhoewel deze al een kleine vicarie in de kerk van Zyfflich had²⁵⁷.

Anderhalf jaar later was Arnoud student in het burgerlijk recht aan de universiteit van Montpellier. Hij vroeg toen op 4 februari 1361 voor zichzelf een kanunnikdij te

Utrecht, hoewel hij ook reeds kanunnik te Keulen was. Ook dit verzoek willigde paus Innocentius VI in²⁵⁸.

Het volgende jaar 21 juni 1362 stelde de paus hem een kanonikaat met prebende in Luik en de proosdij van het Sint-Kruiskapittel aldaar in het vooruitzicht. Maar voordat deze toezegging op schrift was gesteld, overleed de paus. Blijkbaar heeft Arnoud zich daarop tot diens opvolger Urbanus V gewend met het verzoek de hem verleende gunst te bevestigen, hetgeen deze deed tegelijk dispensatie verlenend van het voorschrift, dat een proost 25 jaar moest zijn, omdat Arnoud nog maar zijn 23e levensjaar had bereikt²⁵⁹.

Enkele maanden later (14 februari 1363) ruilde Arnoud zijn hem in het vooruitzicht gestelde proosdij in Luik met toestemming van de paus in tegen een toezegging op de domproosdij met aartsdiakonaat in Utrecht²⁶⁰. Maar weldra betwistten sommigen hem deze ambten, omdat volgens hen Urbanus V de door zijn voorganger in het vooruitzicht gestelde beneficies had herroepen. Daarom wendde Arnoud zich op 18 maart 1363 nogmaals tot de paus met het verzoek hem alsnog deze gunst te verlenen. De paus willigde dit verzoek in²⁶¹.

De kanunniken van de dom hadden echter inmiddels in 1362 Zweder van Uterloe tot domproost gekozen. Dit leidde tot jarenlange processen tussen beide gegadigden, totdat op 9 juli 1371 paus Gregorius XI Arnoud tot bisschop benoemde en Zweder voorgoed als domproost erkende²⁶². Tijdens de processen over de domproosdij verbleef Arnoud geruime tijd aan het pauselijke hof²⁶³, maar in 1367 was hij terug in de Nederlanden en verbleef te Utrecht.

Herhaaldelijk was hij nu de gast van Jan van Blois of overlegde met hem. Zo vroeg joncker "Arnde van huerne"²⁶⁴ hem in mei 1367 naar Utrecht te komen en in juli was Arnoud met leden van het stadsbestuur zijn gast. Het volgend jaar was hij eveneens gast van Jan van Blois, toen deze weer eens de St. Jansprocessie te Den Bosch bijwoonde en daar 's avonds "danste metten vrouwen", en in september 1368 deden zij samen mee met een veldtocht van hertog Wenzel tegen hertog Eduard van Gelre²⁶⁵. Beiden waren dus bevriend met het Brabantse hof en nadat Machteld van Gelre steun had gekregen van hertogin Johanna, waren ook zij voorstanders van haar opvolging in Gelre.

Nu moest de belening met Gelre uiteraard geschieden door keizer Karel IV wiens broer Wenzel nog steeds de gevangene van de Gulikse hertog was.

Natuurlijk voelde de keizer er weinig voor diens zoon met Gelre te belenen, maar Gelre geven aan een kinderloze, ongetrouwde vrouw, terwijl er een mannelijke bloedverwant gegadigde was, dat ging te ver. Sedert 1295 kon weliswaar een vrouw in Gelre opvolgen, maar alleen als er geen mannelijke gerechtigde was²⁶⁶.

Om hier wat aan te doen trachtten bisschop Arnoud en Reynald van Brederode, heer van Gennep, Machteld weer aan een echtgenoot te helpen. Zij wisten te bewerken, dat Machteld en hun vriend Jan van Blois besloten in het huwelijk te treden. De twee waren geen onbekenden van elkaar. Ze hadden elkaar leren kennen bij Machtelds schoonzuster Maria van Brabant te Turnhout. En zij schijnen elkaar nogal gemogen te hebben, want in 1363 had Jan als eens een paard aan Machteld te leen gevraagd en in 1367 had zij hem haar minstreel gestuurd, toen hij weer eens een feest organiseerde²⁶⁷. Bovendien lokte het hem hertog van Gelre te worden en zo trouwden zij reeds op 14 februari 1372, hoewel heer Jan had kunnen weten dat zijn leenheer ruwaard Albrecht tegen dit huwelijk was²⁶⁸. De voorbereidingen voor het huwelijk waren wel heel snel getroffen, want Jan van Blois kwam pas 24 januari 1372 terug van een reis door Frankrijk. Op 10 februari was hij te Utrecht bij bisschop Arnoud, bleef er vier dagen, waarna beiden naar Arnhem reden, waar de bruiloft gevierd werd.

's Maandags 16 februari was hij al weer met bisschop Arnoud terug in Utrecht om een leger te verzamelen, want er moest gevochten worden. Het hele Overkwartier alsmede de steden Nijmegen, Tiel en Harderwijk hadden de zijde van Gulik gekozen²⁷⁰. Weldra veroverde Jan van Blois met steun van bisschop Arnoud, die vaak zelf aan het hoofd van zijn Utrechtse troepen stond en soms vergezeld was van zijn broer Dirk Loef, en met hulp van de graven van Kleef en Mark een aantal kastelen op de Veluwe, Harderwijk en het tolhuis van Lobith²⁷¹.

Plotseling echter wijzigde de situatie. Op 12 juni gelukte het de Gulikers bij verrassing Arnhem in te nemen. Dat was echter het ergste niet. Keizer Karel kwam enkele weken later te Aken aan met een machtig leger. Hij verklaarde bloedig wraak te zullen nemen op de Gulikse hertog, die nog steeds weigerde zijn broer hertog Wenzel en de andere gevangenen los te laten.

Maar ruwaard Albrecht, bisschop Jan van Arkel en enkele anderen haalden de hertog van Gulik over schuld te bekennen, omdat hij de landvrede had geschon- den, en tevens alle gevangenen zonder losgeld vrij te laten. Daarop beleende de kei- zer zijn achtjarige zoon Willem met Gelre en benoemde diens vader tot bestuurder van Gelre gedurende zijn minderjarigheid²⁷².

Op 23 juni kreeg Jan van Blois een brief van de keizer. Daarin heeft waarschijnlijk gestaan dat deze van plan was Willem van Gulik te belenen. Jan van Blois ging naar Rhenen voor overleg met bisschop Arnoud, waarna zij op 27 juni samen met onder anderen Dirk Loef, de gebroeders van Abcoude en de heer van Gennep naar Aken reden, ongetwijfeld met de bedoeling de belening van Willem van Gulik te voorkomen²⁷³. Toen dit mislukt was, keerde Jan van Blois weldra terug naar Schoonhoven en liet het oorlogvoeren verder in hoofdzaak over aan zijn vrouw, bisschop Arnoud en de heer van Gennep, mede omdat hij wegens jicht vaak niet kon paardrijden²⁷⁴. Veel geluk hadden ze daarbij niet. Bisschop Arnoud sloeg het beleg voor Arnhem in de hoop vader en zoon van Gulik in handen te krijgen, maar hij moest al spoedig zijn poging opgeven. Toen enige tijd later de hertog van Gulik op het punt stond Tiel te veroveren, wierp Arnoud zich met zijn gevolg plotseling in de stad en werd daar met uitbundige vreugde door Machteld ontvangen. Zij en hun aanhangers gingen dagenlang feestvieren waardoor de poorten vrijwel onbewaakt bleven, zodat Willem van Gulik en de Bronkhorsten zich door een nachtelijke ver- rassingsaanval van de stad meester maakten en Dirk Loef van Horne en veel Utrechtse ridders gevangen namen.

Machteld en Arnoud redden zich op het versterkte tolhuis van Tiel, waar ze ontzet werden door de Utrechtenaren, die hun bisschop te hulp waren gesnel. Een pog- ing om daarna Willem van Gulik gevangen te nemen mislukte. Hij wist met zijn mannen en de gevangenen naar Nijmegen te ontkomen²⁷⁵. De strijd ging met wisse- lend succes verder, totdat er in november 1372 een verdrag werd gesloten²⁷⁶. Mis- schien heeft Dirk Loef toen zijn vrijheid herkreten.

Zeker is, dat hij eind januari 1374 weer vrij was, want toen was hij met Arnoud de gast van Jan van Blois te Schoonhoven²⁷⁷. Op 21 april 1376 vergaderde hij te Deventer met leden van het stadsbestuur, blijkbaar als afgevaardigde van bisschop Arnoud die een week eerder nog in die stad was, over belangrijke zaken²⁷⁸.

In deze jaren gebeurde er heel wat. Niet alleen ging de Gelderse burgeroorlog in 1373 en de volgende jaren door, maar bovendien voerde Arnoud van Horne van 1374-1375 oorlog met ruwaard Albrecht onder andere om het bezit van het kasteel Vreeland.

Naar alle waarschijnlijkheid heeft Dirk Loef zijn broer gesteund - ze waren immers in het oorlogsjaar 1374 samen op bezoek bij Jan van Blois - en dit is hem dan vermoedelijk op het verlies van zijn slot Loevestein komen te staan. Want in 1380 was

Loevestein al minstens vier jaar in het bezit van ruwaard Albrecht, zoals blijkt uit een rekening van Bruysten van Herwijnen, die hij als kastelein van het kasteel had aangesteld en die in 1380 vier jaarwedden tegoed had²⁷⁹.

Terwijl er in Gelre nog steeds gevochten werd, kwam er in 1378 een belangrijke verandering in het leven van bisschop Arnoud en zijn broer Dirk Loef. In dit jaar overleden paus Gregorius XI en bisschop Jan van Arkel. In hun plaats werden respectievelijk gekozen paus Urbanus VI, die zich te Rome vestigde en Eustachius Persand van Rochefort²⁸⁰. Maar ontevreden kardinalen, in hoofdzaak Fransen, kozen op 20 september een tegenpaus, die de naam Clemens VII aannam en te Avignon ging wonen.

Inmiddels had Eustachius door enkele onverstandige maatregelen de Luikenaars tegen zich in het harnas gejaagd en zich vervolgens - midden november 1378 - bij hun toenmalige vijand hertog Wenzel van Brabant aangesloten, waardoor de Luikenaars helemaal niets meer van hem moesten hebben²⁸¹. Kort daarvoor (8 november) was Eustachius door Clemens VII tot bisschop van Luik benoemd, maar tevens had hij een concurrent gekregen, doordat Urbanus VI bisschop Arnoud van Utrecht overplaatste naar Luik.

Wanneer dit gebeurd is, is niet zeker maar dat bisschop Arnoud zich bij zijn benoeming bij de paus te Rome bevond, zoals over 't algemeen wordt aangenomen, is niet juist²⁸². Want de gehele zomer en het najaar van 1378 bevond hij zich in zijn bisdom of omgeving²⁸³, waar hij onder andere voorbereidingen trof om Reinald van Brederode, die in Gennep belegerd werd door de aanhangers van Willem van Gulik, te ontzetten²⁸⁴. Overigens een vergeefse poging, want voordat Arnoud naar Gennep kon oprukken, had het zich overgegeven²⁸⁵.

Ongetwijfeld hebben Arnoud en Dirk Loef in het begin gekozen voor Clemens VII. Want zij richtten zich met hun verzoeken om gunsten tot hem en niet tot Urbanus VI²⁸⁶. Daarbij zal hebben meegespeeld, dat zij meer voelden voor Clemens VII dan voor Urbanus VI, die door zijn onaangenaam karakter velen van zich vervreemde²⁸⁷. Maar niet minder belangrijk zal geweest zijn, dat Dirk Loef en Arnoud samen Montcornet in leen hadden van de Franse koning²⁸⁸. Hun verzoeken werden ingewilligd op 22 en 27 november 1378. Dirk Loef verwierf voor twee dienaren, Arnoud voor zichzelf en achttien dienaren, familieleden en vrienden toezeggingen²⁸⁹. Daaronder bevond zich zijn bloedverwant Willem van Hoern voor wie hij een kannikdij in het kapittel van St. Marie te Utrecht had aangevraagd²⁹⁰.

Maar juist toen hun die gunsten werden toegekend, kwamen op 25 november 1378 afgevaardigden van het Luikse land bij Arnoud te Utrecht op bezoek, ongetwijfeld om hem te verzoeken naar Luik te komen, nu Eustachius naar hun vijand Wenzel was overgelopen. Arnoud zal daar te kennen gegeven hebben, gezien de onzekere situatie en zijn oorlog tegen Gelre, dat hij voorlopig alleen mombler van het bisdom wilde zijn, waarmee de Luikenaars blijkbaar akkoord zijn gegaan. Want op 5 december vertrok hij naar Luik²⁹¹, kwam daar op zijn vroegst op 14 december aan - misschien hadden de gevechten in het Luikse een snelle komst verhinderd - waarna hij reeds op 16 december tot mombler werd benoemd²⁹².

Op 29 januari 1379 kwam hij uit Luik, waar hij Dirk Loef als zijn plaatsvervanger achterliet, terug in Utrecht. Ogenblikkelijk ging hij in Den Bosch onderhandelen over vrede met Willem van Gulik²⁹³, die het ene succes na het andere had behaald. Dit lukte voorlopig niet en ondertussen moest Dirk Loef met de Luikenaars optreden tegen de heer van Rodemacher, die begin februari strooptochten ondernam in het gebied van Bouillon. Het lukte hun zijn gebied plat te branden, maar zijn burchten konden ze niet veroveren²⁹⁴.

Zoals met de Luikenaars was afgesproken, keerde Arnoud begin april naar Luik

terug, bleef er tot het eind van de maand en ging toen met toestemming van de Luikenaars naar Utrecht terug om vrede te sluiten met Gelre. Deze kwam inderdaad op 3 mei in hoofdlijnen tot stand, doordat Willem van Gulik hem zwoer dat hem de 25000 schilden betaald zouden worden, die hij te goed had van Jan van Blois en Machteld en waarvoor hij Harderwijk, Hattem en Elburg in pand had²⁹⁵.

Toen vond het Luikse stadsbestuur en ook Dirk Loef, die weer Arnouds plaatsvervanger in Luik was, dat Arnoud nu naar Luik kon komen. Zij verzochten hem dringend terug te keren en voegden er dreigend aan toe, dat ze anders een andere mombler zouden aanstellen²⁹⁶. Dirk Loef zal zich daarbij tegen heug en meug naar het stadsbestuur hebben moeten schikken.

Arnoud verontschuldigde zich. De vrede met Gelre was volgens hem nog niet helemaal geregeld hetgeen juist was, maar haastte zich toch op 9 juni naar Luik. Daar is hij een maand gebleven en heeft het stadsbestuur blijkbaar weten te overtuigen, want op 10 juli kwam hij uit Luik terug in Utrecht. Daar wist hij enkele dagen later een gevecht tussen de Gunterlingen alias Lokhorsten en de Lichtenbergers te voorkomen, had op 2 augustus nog een bijeenkomst met raadsliden van de Gelderse hertog en was op 9 augustus nog steeds te Utrecht²⁹⁷. Inmiddels was de politieke situatie voor Arnoud steeds gunstiger geworden, omdat de keizer en de meeste vorsten in de Nederlanden voor Urbanus VI hadden gekozen. Daarom waagde hij het op 24 oktober 1379 zijn intocht in Luik te houden, niet meer als mombler, maar als bisschop²⁹⁸. Tijdens Arnouds momberschap was het reeds gelukt vrede met hertog Wenzel te sluiten²⁹⁹ en in 1380 kwam er ook een einde aan de strijd met Jan, heer van Pietersheim en zijn helpers, waaronder enkele burgers uit Maastricht. Deze oorlog was ontstaan in 1378, doordat hij en zijn helpers enkele inwoners van Tongeren hadden gedood en Luik Tongeren te hulp was gekomen. Het vredesverdrag bepaalde dat men elkaar wederzijds vergaf en Jan van Pietersheim verzocht tot meerdere zekerheid Dirk Loef, Reinald van Valkenburg en Reinier van Berghe met hem het stuk te bezegelen³⁰⁰.

Uiteraard was er, nu Arnoud prinsbisschop was geworden, een einde gekomen aan Dirk Loefs functie van plaatsvervanger van de mombler. Dat hij een ander Luiks ambt heeft gekregen, blijkt niet. Dit in tegenstelling tot Hendrik van Horne, de tweede zoon van Arnouds oom Dirk, heer van Perwijs. Deze had Arnoud geholpen, toen hij nog bisschop van Utrecht was³⁰¹. Hij werd tot drost van het graafschap Loon benoemd en kweet zich zo uitstekend van zijn taak, dat hij na de dood van Arnoud door de steden tot mombler van het bisdom werd aangesteld tot er een opvolger voor Arnoud was³⁰².

Dirk Loef daarentegen was minder gelukkig. In een nachtelijke verrassingsaanval veroverde Gerard van Haraucourt met een aantal mannen van de hertog van Lotharingen, in wiens dienst hij stond, het kasteel Montcornet en voerde Dirk Loef en zijn zoon als gevangenen mee naar Lotharingen. Dit moet gebeurd zijn tijdens een twist tussen de Lotharingse hertog en de Franse koning, want deze nam wraak door het kasteel Boves van de hertog te veroveren³⁰³.

Inmiddels schijnt bisschop Arnoud getracht te hebben Loevestein voor zijn broer terug te krijgen van ruwaard Albrecht. In juli 1386 wenste Arnoud namelijk een bijeenkomst van zijn raden met die van Albrecht over Loevestein. Albrecht was hiertoe bereid, maar het blijkt niet, dat ze heeft plaatsgevonden. In elk geval heeft ze, als ze gehouden is niets opgeleverd. Loevestein bleef in het bezit van Albrecht³⁰⁴. Toch heeft Arnoud kans gezien Dirk Loef een plezier te doen door diens zoon Jan te bevoordelen. Hij veroverde namelijk een kasteel van Lodewijk van Reifferscheid, die reeds in zijn Utrechtse periode zijn vijand was geweest³⁰⁵ en gaf het aan zijn neef³⁰⁶. Dit is waarschijnlijk het kasteel Kessenich geweest, want dit had behoord aan de

kinderloze Oysto van Born-Elsloo³⁰⁷ wiens weduwe in 1374 hertrouwde met voor-
noemde Lodewijk van Reifferscheid³⁰⁸. Trouwens omstreeks 1400 was Jan, de twee-
de zoon van Dirk Loef, heer van Kessenich. Nadat Jans kleinzoon en naamgenoot
in 1468 was gesneuveld, werd Philips van Horne, heer van Bancigny en acht-
terkleinzoon van Dirk Loef, als voogd van Jans minderjarige kinderen met Kes-
senich beleend³⁰⁹. Tijdens zijn Luikse periode is aan bisschop Arnoud herhaaldelijk
gevraagd om te bemiddelen. Als bemiddelaar trachtte hij de graaf van Vlaanderen
met het opstandige Gent te verzoenen en verzoende hij hertog Wenzel met Leuven
en de bisschop van Utrecht met de burggraaf van Montfoort. Ook wist hij een dreig-
ende opstand van Dinant en Hoei te voorkomen en suste hij een ruzie tussen St.
Truiden en Gerard, heer van Heers. Daardoor werd hij een man van gezag bij de
naburige vorsten en kreeg hij in tegenstelling tot vroeger de naam vredelievend te
zijn en de belangen van zijn Luikse bisdom goed te behartigen³¹⁰.

De Utrechtse en Luikse geschiedschrijvers oordelen dan ook niet eensluidend over
hem. De eersten vermelden: dat hij schoon van gestalte, minzaam, niet onbedreven
in de letteren, maar meer naar krijgsroem dan naar vreedzame bezigheden en ge-
nietingen van het geestelijke leven geneigd was³¹¹.

Een Luikse kroniekschrijver vertelt, dat hij sluw, een goed boogschutter, bedreven
in het bespelen van verschillende muziekinstrumenten, welbespraakt en vrolijk
van natuur was³¹².

Overziet men zijn daden aan de hand van akten en rekeningen - in Utrecht maakte
hij zich verdienstelijk door een munthervorming en vooral door de Landbrief van
17 mei 1375, een soort grondwet, die daarna door elke bisschop bezworen moest
worden - dan lijkt hij door zijn diplomatieke gaven de bekwaamste Horne uit die
tijd, die uitstekend met de gilden op kon schieten en van feesten en een goed leven
hield. Dit laatste verklaart dat hij, Dirk Loef en Jan van Blois het zo goed met el-
kaar konden vinden.

Op 8 maart 1389 overleed Arnoud. Op zijn wens werd hij begraven in Keyserbosch.
Op zijn sterfdag kreeg het klooster jaarlijks drie mud rogge uit de molen te
Leende³¹³.

Dirk Loef, die zijn broer meer dan tien jaar overleefde³¹⁴, heeft het nog moeten bele-
ven dat hij ook nog de heerlijkheid Montcornet verloor. In 1392 wordt hij nog heer
van Montcornet genoemd door graaf Albrecht van Holland, als die hem van 9 mei
1391 tot 24 juli 1392 viermaal vrijgeleide belooft om voor hem te kunnen verschij-
nen. Ondanks zijn belofte dat hij zou komen, heeft Dirk Loef echter van dit aanbod
geen gebruik gemaakt. Helaas wordt niet vermeld waarom Albrecht wenste, dat
Dirk Loef voor hem verscheen³¹⁵. Maar in 1396 had Montcornet een andere heer
namelijk Enguerrand VII van Coucy wiens vrouw een dochter was van de hertog
van Lotharingen³¹⁶.

Dirk Loef is overleden tussen 1 juli 1400 en 19 juli 1403³¹⁷. Zijn zoon Arnold en
diens opvolgers bleven nog eeuwenlang in het bezit van de heerlijkheden Heeze,
Leende en Bancigny. In 1590 werd Gerard van Horne graaf, doordat koning Hen-
drik IV van Frankrijk in 1590 Bancigny tot graafschap verhief³¹⁸.

Uit hetgeen bekend is van Dirk Loef krijgt men de indruk, dat hij zich weinig of
niets aantrok van de rechten van zijn onderdanen, die hij zo nodig met geweld zijn
wil oplegde. Tevens, dat hij vrijwel steeds in geldnood verkeerde ondanks zijn uit-
gebreide bezittingen. Dit zal mede veroorzaakt zijn door zijn voorliefde voor fees-
ten en tournooien. De financiële moeilijkheden zal hij getracht hebben te bestrij-
den door het laten slaan van munten te Weert - nabootsingen van de Florentijnse
gulden en van Vlaamse munten - die ongetwijfeld een lager gehalte hadden dan
hun voorbeelden³¹⁹.

Noten

105. Zijn oudste broer Willem was in 1348 elf jaar (zie noot 38). Zijn jongere broer Arnoud was op 25 december 1362 in zijn 23e levensjaar (Alphons Fierens en Camille Tihon. *Lettres de Urbain V. Analecta Vaticano Belgica IX deel I nr. 487*).
106. PSHAL 121 (1985) 62. Er was nog een vierde volle broer nl. Everard van Horne, kanunnik te Keulen. Hij komt voor in een oorkonde uit 1381 betreffende Walburga, natuurlijke dochter van Willem IV van Horne en non in het klooster Nazareth te Diest (M.J. Wolters. *Notice historique sur l'ancien comté de Hornes*. Gent, 1850, 234 nr. 16).
107. GOETHALS (zie noot 5) 219. SCHWENNICKE (zie noot 36) VI, Tafel 64.
- 107a. Geldrop kwam pas in 1462 aan de Hornes. Sloet en Martens van Sevenhoven (zie noot 5). *Uitheemsche leenen 75, nr. 58*. Bij A. Verkooren. *Inventaire des chartes et cartulaires des duchés de Brabant et de Limbourg, le partie*. Brussel, 1910-1923, komt hij nooit als getuige van de hertog en hertogin voor. Evenmin in: André Yttrebrouck. *Le gouvernement du duché de Brabant au bas moyen âge*. Brussel, 1975, 762 (lijst van de drosten), treft men hem aan. Er bestaat alle kans dat Dirk Loef, wat het trouwjaar betreft, weer eens verwisseld is met zijn oom Dirk, heer van Perwijs, die in 1350 huwde (zie noot 71).
108. ARAB. *Verzamelde manuscripten nr. 24 f.192*. De beide mannen heten hierin: nos procureurs généraux et messagers spéciaux ... porteurs et monstres de ceste lettre présente. Gijsbrecht noemt zich heer van Montcornet et Bancigny. Dit wijst erop, dat de opdracht met deze heerlijkheden te maken had, omdat hij zich in alle andere gevallen alleen heer van Gaasbeek en Abcoude noemde en heer van Abcoude, Gaasbeek en Herstal, toen hij een beschikking over laatstgenoemde heerlijkheid trof (Leonard Korth. *Das Gräflich Mirbachsche Archiv zu Harff*. Keulen, 1892, 84).
109. Mededeling van mevrouw C. Souchon, directrice van het archief te Laon. *Melleville. Dictionnaire historique du département de l'Aisne*, 1865, 120.
110. LAURENTS en QUICKE (zie noot 94), 96-99.
111. WILLEMS, J.F. en J.H. BORMANS. *De brabantse Yeesten, deel 2*. Brussel, 1839-1869, 508, 515. Op 4 oktober 1356 gaf graaf Lodewijk van Vlaanderen bevel o.a. Perwijs en Gaasbeek in beslag te nemen, omdat hun heren zijn bevel hem te huldigen niet hadden opgevolgd. Lijst van hen, die dat wel deden bij Verkooren (zie noot 107a) IIe partie, 2. Brussel, 1962, 118, 119.
112. VERKOOREN (zie noot 107a) I, Tome II, nr. 893.
113. UYTTEBROUCK (zie noot 107a), 605.
114. VERKOOREN, (zie noot 107a) I, Tome II, nrs. 900, 918, 948, 951.
115. GA Den Bosch, nr. 113.
116. SCHWENNICKE (zie noot 36) VI, Tafel 63; VIII, Tafel 44.
117. VERKOOREN (zie noot 107a) I, Tome II nrs 940, 1119.
118. UYTTEBROUCK (zie noot 107a), 644, noot 62.
119. Dirk van Heinsberg wierf hulptroepen voor Brabant aan en joeg met de graaf van Berg de troepen van graaf Willem van Namen uit Brabant (Laurent en Quicke, zie noot 94, 105, 109). De volgende jaren hielp Dirk Loef hem (zie hierna).
120. Koninklijk Huisarchief Den Haag inv. nr. A12-V-8 f.245v.
121. Idem f.301. Dit is een uittreksel uit een vidimus van 10 oktober 1357. Op dezelfde datum verklaarde Dirk Loef zich met de inhoud akkoord (idem f.245v). Omdat Oda van Horne op 1 april 1353 is overleden, moet de overeenkomst eerder gesloten zijn, maar dat dit op 10 oktober 1351 gebeurde, zoals Brokken (415, noot 178) meent, blijkt niet. Hij heeft het laatste cijfer 7 voor een 1 aangezien en het vidimus voor de orgininele akte.
122. ARAB (zie noot 108) f.78v.
123. Idem, f.76r-78r.
124. Het waren: Dirk van Heinsberg, graaf van Loon, Dirk van Horne, heer van Perwijs en Kranenburg, Jan van Horne, proost van Emmerik, Godevaert van Horne, domkanunnik van Zyfflich, Everard van Horne, persoon van Jsselmonde, gebroeders, Jan van Coslar, heer van Witthem, Jan, heer van Pietersheim, burggraaf van Brussel, Jan van Walcourt, "maerscalc" van Henegouwen, Dirk van Walcourt, heer van Farciennes, Daniël van Goor, heer van Wolfrade, Hendrik en Jan van Stalle, ridders, en Lambrecht van Goor.
125. ARAB (zie noot 108) f.72r-74r.
126. Kon. Huisarchief (zie noot 120) f.245v.
127. ARAB (zie noot 108) f.79.
128. Idem f.18.
129. KORTEWEG (zie noot 12) nr. 133.
130. DOORNINCK, P.N. VAN. *Inventaris van het oud archief der heerlijkheid en gemeente Nederhermert*. Haarlem, 1892, 2 nr. 11a.
131. Zie noot 92.

132. Zie noten 103 en 104.
133. BORMANS, STANISLAS. Recueil des ordonnances de la principauté de Liège I (974-1506). Brussel, 1878, 443: Item unes lettres en thies de Thiery Louf, seignour de Hornes et d'Altena esquelles il donne trieuwes (wapenstilstand) à ceuls d'Eyke l'espace de VIII jours (3 maart 1358). Emile Fairon. Chartes confisquées aux bonnes villes de Liège et de Loon après la bataille d'Othée 1408. Brussel, 1937, 323.
134. ARAH. Handschrift tesoriersrekeningen nr. 15, f.43, 45.
135. SMEETS, M.K.J. en W.E.S.L. KEYSER - SCHUURMAN. Inventaris van het archief van de Munsterabdij te Roermond. Maastricht, 1974, regist 140.
136. ARAH (zie noot 134), f.46.
137. BLOK, P.J. De eerste regeringsjaren van hertog Albrecht, in: Bijdragen en mededelingen voor de vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde, derde reeks, 2, 1885, 251.
138. LANGE VAN WIJNGAARDEN, C.J. DE. Geschiedenis der heren en beschrijving der stad van der Goude, deel I. Amsterdam - Den Haag, 1813, 281.
139. ARAH (zie noot 134), f.55,56.
140. VAN MIERIS 3 (zie noot 29), 57.
141. Idem, 56. Over deze langsepende kwestie: H.J. Koenen. Teylingen, Brederode en De Leck, in: De Wapenheraut VI (1902) 485 v.v. en VII (1903) 17-86.
142. ARAH (zie noot 134), f.85, 94.
143. ARAH. Archief graven van Holland, inv. 1219, f.51: Item des selfs daechs ghesent Jan de Blecker an der vrouwe van Hoerne omme dat si met mire vrouwen van Hollant varen soude ter feesten tot Adighem. Wie die eerste vrouw van Dirk Loef was, is onbekend. Ook de hertoginnen van Brabant en Gelre werden uitgenodigd. ARAH (zie noot 134), f.128.
144. ARAH (zie noot 134), f.140, 143. 20 en 23 november 1358.
145. Idem f.192, 193: Pieter Zoelen aen de jonchere van huern, dat hi sonder vertrec bi minen here comen soude tordrecht.
146. Idem f.214.
147. Idem f.225, 237, 235, 224. en ARAH. A.A.M. Schmidt-Ernsthausen. De rekening van Jan van Blois van 24 december 1358 - 25 december 1359, 11.
148. ARAH (zie noot 134), f.216: Op 1 februari 1359 brieven aan de baljuws van het toenmalige Noord-Holland - ongeveer het gebied ten noorden van de grote rivieren - met het bevel "dat si condighen souden, dat nyemant, in die graefschap van loen en voere ten ware op hem selven. Ende waert, dat yemant van des graven van loen inder graefschap van hollant quamen, dat men die hilde tot sheren behoef". En f.234, 23 februari aan dezelfde: want mijn here verstaen hadde dat vreemde heren van buten comen souden om in mijns heren lant te riden.
149. Omdat alleen de baljuws uit Noord-Holland gewaarschuld werden, lijkt het erop, dat Wouter van Heemskerck c.s. de graaf van Loon hadden overgehaald hun te hulp te komen.
150. ARAH (zie noot 134), f.289, 291: 16 april 1359 een bode gestuurd naar Dordrecht "naer den jonchere van hoerne ende den drussact van hoysden, dat si vorsien souden ende bewaren, dat die here van Arkel ende die here van Culenburch geen scade en deden in Suythollant".
151. DE LANGE VAN WIJNGAARDEN (zie noot 138), 293.
152. ARAH (zie noot 134), f.299.
153. Idem f.304, 306, 312.
154. Idem f.322.
155. SCHMIDT-ERNSTHAUSEN (zie noot 147), 70.
156. ARAH (zie noot 134), f.325.
157. Idem f.334, 335. Op 3 juni 1359 moest hij zijn manschappen zenden, op 4 juni zelf naar Delft komen.
158. Overgave op 8 juni (De Lange van Wijngaarden, zie noot 138, 316).
159. REIFFENBERG, F. DE. Monuments pour servir à l'histoire des Provinces de Namur, de Hainaut et de Luxembourg I. Brussel, 1844, 641.
160. "doe men screeff duysent dryhondert ende dsestich". Dirk Loef gebruikte de Kerst- of Jaardagstijl, zoals blijkt uit de oorkonden van 25 februari 1368 (ARAH. Handschriften 3e afdeling, nr. 383) en 20 februari 1369 (Goethals, zie noot 5, 218).
161. FLAMENT, A. Chroniek van de heerlijkheid Weert, in: PSHAL 29 (1892) 214.
162. Goethals (zie noot 5) 89, 187 en Wolters (zie noot 106), 36 en zij, die hen als bron gebruikten.
163. RAL. Cartularium van Keyserbosch, f.13.
164. Albrecht zond op 4 september 1359 een bode naar de heer van Brederode met het bevel, dat hij met de Dordtenaren zich moest verzetten tegen "sulke ondaet als die here van Arkel liet doen..." (zie noot 134 f.393). Het is derhalve onjuist als F. Quicke. Les Pays-Bas à la veille de la période bourguignonne. Brussel, 1947, 60 en noot 26, beweert dat Albrecht in september 1359 plotseling onder invloed van de heer van Arkel, de zijde van Reinald III van Gelre koos en hem daarom besluiteloos-

- heid verwijt. Quicke baseert zich ten onrechte op Nijhoff. Gedenkwaardigheden 2 (zie noot 46) lxxx en oorkonde nr. 100, waar echter als datum 21 september 1360 staat.
165. DE LANGE VAN WIJNGAARDEN (zie noot 138), 305: (1360) "Reden dirc van der goude ende here ghisebr. des maend, op sint pancrasavont te gorinchem an den here van arkel om mijns heren onscout te doen, dat hi tot sijns vaders uitvaert niet en quam".
  166. En niet reeds in 1360 zoals Nijhoff 2 (zie noot 46), lxxix en lxxx beweert. Hij verwacht de heer van Arkel met een Arend van Arkel, die vanaf 1345 raad van hertog Reinald was (Nijhoff 2 nrs. 10, 81) en kastelen te Zoelen en Avezaat bezat. Zijn veronderstelling als zou de heer van Arkel in september 1360 Albrecht tot het verbond hebben overgehaald is dan ook evenzeer onjuist als die van Quicke ten aanzien van september 1359 (zie noot 164). Want op de dag voor het sluiten van het verbond op 21 september 1360 (Nijhoff 2, nr. 100) vreesde stadhouders Jan van Blois, dat ballingen vanuit het land van Arkel een inval in Holland zouden doen (Schmidt - Ernsthäusen, zie noot 147, rekening december 59 - december 60, 156).
  167. Niet in 1360 zoals De Lange van Wijngaarden (zie noot 138) 298 schrijft - in de rekening december 59 - december 60 komt deze post niet voor - maar in die van 15-17 september 1361. De vrouw van Otto van Arkel was Elisabeth van Bar, dochter van Theobald van Bar, heer van Pierrepont (Schwenicke VI, 147).
  168. 11 september 1362. (De Lange van Wijngaarden, zie noot 36, 305).
  169. ARAH. Handschrift Tresoriersrekeningen nr. 15. Rekening van Dirc Noppenssoen 1 maart 1361 - 22 december 1361 o.a. f.30, 36, 42, 47, 66.
  170. BLOK (zie noot 137) 264.
  171. Zie noot 169, f.58, 70.
  172. Hij leende op 10 oktober in het kamp voor Middelburg 3000 schilden aan Albrecht (zie noot 169, f.6).
  173. Zie noot 169 f.76: Item up St. Martijnsdach (11 november) bi Claes den Hoyter tordrecht screven, dat si voerhoeden, dat here - niet meer jonchere, Dirk Loef was dus inmiddels ridder geworden - dirc van huerne ghen tolne noch huus en makede inder monneke lant".
  174. VAN DAM VAN BRAKEL. De oorsprong van Loevestein en Monnikenland. Gorinchem, 1856, 34. Hij heeft Loevestein waarschijnlijk verward met het kasteel Lievenstein bij Tuil. Zie ook de discussie over de vraag of Loevestein = Lievestein in de Gelderse Volksalmanak jaargangen 1871-1876.
  175. Hauptstaatsarchiv Düsseldorf. Kleve - Mark Urkunden nr. 509b.
  176. ARAH. Handschrift Tresoriersrekening nr. 16. Rekening van Pieter van Dordrecht 29 november 1361 - 17 oktober 1362 f.69. Blok (zie noot 137), 268 noot 2, meent ten onrechte, dat "die ghesellen uyt Beyeren", onbekende zonen van Albrecht waren en dat de keizer hen gevangen hield.
  177. Idem f.76 "...overmits, dat haer Godevriet van Dalenbroec mijns heren joncheren uyt Beyeren ghevangen helt: ende voert an minen here van hoerne, want mijn here vernomen hadde, dat si van him eerst voerboet waren, dat hi daertoe hulpe, dat si weder uut quamen ofte mijn here souder ander raet op hebben". Wat de oorzaak van de vijandschap was, is niet duidelijk. In juni 1360 hadden lieden van Dirk van Heinsberg schade aangericht in het land van Heusden. In die tijd vreesde men in Holland voor een inval van Albrechts broer Lodewijk de Romein en de heer van Culemborg en lagen Heusden en Den Bosch met elkaar overhoop. Schmidt - Ernsthäusen (zie noot 166), 51, 69, 137, 141, 146, 154, 158. Ook de keizer en Eduard van Gelre waren Albrecht vijandig gezind.
  178. PIOT, CH. Cartulaire de l'abbaye de St. Trond I. Brussel, 1870, 569 (29 augustus 1362). Willem I van Horne en Altena had dit in 1257 ook ten onrechte beweerd. PSHAL 114 (1978) 51.
  179. PIOT. Idem, 598-600, heeft 5 en 9 maart 1366 als data van de wens van Dirk Loef en de uitspraak van Dirk van Perwijs. Dit moet zijn 1365, zoals uit de inhoud van de akten blijkt. Dirk Loef gebruikte niet de Paasstijl en Dirk van Perwijs in dit geval evenmin. Misschien een gevolg van hun Kleefse afkomst. Daar dateerde men volgens de Kerststijl.
  180. Zie noot 169, f.50.
  181. NIJHOFF 2 (zie noot 46) xc. BLOK (zie noot 137), 266, 267.
  182. ARAH. Handschrift Tresoriersrekening nr. 16. Rekening Pieter van Dordrecht 17 oktober 1362 - 24 februari 1363, f.43, 46, 47.
  183. COENEN, J. De laatste dagen van het graafschap Loon, in: Maandschrift Limburg IX (1927/28), 47-51 en 128-133. J. Baerten. Het graafschap Loon 11e-14e eeuw. Assen, 1969, 148, 149.
  184. VERKOOREN (zie noot 107a) Tome IV nrs. 2019, 2020 met onjuist jaartal 1363, want de keizer beleeende Arnold van Rummen reeds op 23 december 1362 met Loon (S. Bormans en E. Schoolmeesters. Cartulaire de l'église de St. Lambert Tome IV. Brussel, 1900, nr. 1583).
  185. VERKOOREN, A. Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg III. Brussel, 1916, nr. 1089.
  186. HABETS (zie noot 91) nr. 234.
  187. Tante: Lacomblet III (zie noot 38) nr. 634. Cartularium Keyserbosch f.19r. Schoonzuster: Lacom-

- blet III nr. 608. Dirk Loefs broer Willem V van Horne noemde haar niet muen: Habets (zie noot 91) nr. 223.
188. VAN MIERIS III (zie noot 29), 128, 132, 137, 145, 147, 156, 165 enz. - 361. Handschrift Tresoriersrekening nr. 16. Rekeningen van Jan van der Zickelen 24 mei 1363 - 2 mei 1364, f.9 en van 24 juni 1364 - 24 juni 1365, f.5, 6.
189. ARAH. Rekeningen van de graven van Blois nr. 40 (24 december 1363 - 24 december 1364), f.68, 70v, 79r. De Lange van Wijngaarden (zie noot 138), 299, plaatst de vete ten onrechte in 1360, evenals H. Hardenberg. De stichting van het slot Loevestein, in: Bijdragen en mededelingen in Gelre. Vereniging tot beoefening van Gelderse geschiedenis, Oudheidkunde en recht. Arnhem, 1934, 202.
190. COENEN (zie noot 183) 133.
191. BORMAN, C. DE. Livre des fiefs du comté de Looz sous Jean d'Arckel. Brussel, 1875, 61: Reeds in 1367: Domicellus Wilhelmus de Hoerne, dominus de Altenae, de Haerstal et de Zwertenbroec.
192. KORTEWEG (zie noot 12) nrs. 128, 129 (resp. van 22 en 24 januari, 1365).
193. WOLTERS (zie noot 106) 230, nr. 12.
194. Idem 231, nr. 13.
195. GOETHALS (zie noot 5) 217.
196. Dit blijkt uit de rekeningen van Jan van Blois in het ARAH.
197. Johanna, Oda, Aleida en Elisabeth van Horne waren overleden. In 1363 kreeg Beatrix, dochter van Elisabeth en Jan van Heukelom, 50 pond per jaar uit de Hornse erfenis toegewezen (ARAH. Archief Putten en Strijen, inv. nr. 1, f.50v).
198. ARAB (zie noot 18) f.43v-44.
199. Idem f.46 en 47.
200. ARAH. Archief Nassausche Domeinraad nr. 738.
201. ARAB (zie noot 18) f.17v.
202. ARAH (zie noot 200) nrs. 738 en 746.
203. ERNSTING, P en J.D. WINSEMIUS. Regesten van oorkonden en akten voorkomende in de registers van de heren van Putten en Strijen, Den Haag, 1969, nr. 237.
204. ARAB (zie noot 18) f.45.
205. ARAH (zie noot 197) f.50r, 101.
206. ARAH (zie noot 200) inv. nr. 742. Zegel van Dirk Loef: Barensteel en de drie gebruikelijke Hornse horens (2,1). Dat van Dirk van Perwijs: drie grote U-vormige horens (2,1). Omschriften verdwenen.
207. Idem nr. 742.
208. ARAH. Handschriften Tresoriersrekeningen nr. 23. Rekening van Jan Tolnaer, rentmeester van Jan van Blois 24 december 1365 - 24 december 1366, f.224; rekening Jan Breyen 29 november 1366 - 12 december 1367, f.75, 85, 118; rekening Jæn Tolnaer 24 december 1367 - 13 november 1368, f.148, 223, 288, 294, 488; De Lange van Wijngaarden (zie noot 138) 245, 590, 595, 670, 689, 792.
209. Percheval, de hoefsmid van Jan van Blois gezonden "an den here van huerne te Wierte tot enen hove, die tordrecht wesen soude". De Lange van Wijngaarden (zie noot 138), 590. In de eerste week van januari 1366 Copkiin uit Schoonhoven met een brief "te Brabant waert na de here van huerne, dat hi hem dede reyghervalc senden, die hi hem toghesait hadde ende ghinc die voergeschr. Copkiin te Woudrichem, vandaer voert te Wierte ende boven Wierte omtrent twee milen daer hi den here van Huerne vant ende brocht enen roden valc VI daghe uut synde" (Rekening Jan Tolnaer f.394, 395.).
210. UYTTEBROUCK (zie noot 107a) 654, 702, 722. Quicke (zie noot 164) 109 noot 26.
211. VERKOOREN (zie noot 107a) nr. 2399.
212. DE LANGE VAN WIJNGAARDEN (zie noot 138), 372-379. ARAH (zie noot 208) rekening 24 december 1365 - 24 december 1366, f.264, 265.
213. Zie noten 208 en 209. Deze vriendschap is ongetwijfeld nog versterkt, doordat in 1367 Jan van Blois in een vete met Otto, heer van Arkel verwickeld raakte (De Lange van Wijngaarden, zie noot 138, 309).
214. QUICKE (zie noot 164) 114-119.
215. Idem, 115, 119.
216. Idem, 88.
217. Idem 99. KORTEWEG (zie noot 12) nrs. 133, 134, 135.
218. VAN MIERIS III (zie noot 29) 217.
219. ARAH (zie noot 208) Rekening 29 november 1366 - 12 december 1367, f.75, 80, 85, 86, 92, 118, 167. Bericht huwelijk f.219: "Op Sint Laurens avont brochte des heren knechte van huerne minen heer enen brief van siins heren bruloft".
220. Hij was althans omstreeks 1400 gehuwd met een Elisabeth. Melleville (zie noot 109) 120: 14..Thierry de Horn, seigneur de Montcornet et Bancigny; femme Isabeau.

221. STROOBANT, C. Notice historique et généalogique sur les seigneurs de Braine-le-Château. Brussel, 1849, 31, 32. Hij noemt echter alleen de niet steeds betrouwbare Goethals als bron.
222. ARAH. Archief graven van Holland, nr. 2114 f.15v. Albrechts eis steunde ongetwijfeld op de overeenkomst van 14 april 1306 van Gerard I van Horne met graaf Otto van Kleef (zie PSHAL 1985, 26, 28), want deze akte wordt met andere stukken, die betrekking hebben op het conflict, dat na weigering van Dirk Loef ontstond, genoemd op f.15r. Daartegenover zal Dirk Loef uitgegaan zijn van de oorkonde van 1 oktober 1333 (PSHAL 1985, 53).
223. ARAH. Handschriften Tresoriersrekening, nr. 17. Rekening van Coenraet, kapelaan van Albrecht, 1 februari 1368 - 1 februari 1369, f.43.
224. ARAH. Handschriften 3e afdeling nr. 383. Dat Dirk Loef in gezelschap van Jan van Blois en de andere zegelaars naar Antwerpen was gekomen, na hun hulp te hebben ingeroepen, zoals Hardenberg meent (zie noot 189, 204) is blijkens de rekening van december 1367 - december 1368, f.88, 89, 91 (zie noot 208) onjuist. Evenmin werden zij zijn borgen (Hardenberg, 205). Zij verklaarden, dat zij als getuigen zegelden, omdat zij aanwezig waren.
225. KORTEWEG (zie noot 12) nr. 133.
226. PSHAL 121 (1985) 43.
227. Waarschijnlijk heeft Dirk Loef in het kasteel Loevestein geen tol durven stichten en is hij die in Woudrichem gaan heffen. Dit zal het handelsverkeer daar verminderd hebben, wat nadelig was voor gravin Margaretha, die in december 1366 de opbrengst van de in 1354 te Woudrichem gevestigde Hollandse tol van Albrecht als weduwgift had gekregen (Van Mieris III, zie noot 29, 199).
228. ARAH. Handschriften 3e afdeling nr. 383.
229. Idem.
230. ARAH (zie noot 223) f.49-66.
231. ARAH (zie noot 228).
232. ARAH (zie noot 208). Rekening 24 december 1367 - 13 november 1368, f.148.
233. Ze hadden dezelfde betovergrootvader: Dirk VII graaf van Kleef (Schwenicke VI, Tafel 21).
234. Hauptstaatsarchiv Düsseldorf. Kleve - Mark Urkunden nrs. 509a, b, c.
235. In regest 549 geeft Wolf Rüdiger Schleidgen in: Urkunden Kleve - Mark 1223-1368 (Veröffentlichungen der staatlichen Archiven Nord-Rhein-Westfalens Reihe C, Quellen und Forschungen Band 13, Siegburg, 1983) de tekst van de oorkonde nr. 509a onjuist weer, doordat hij "soene" in "noch gheynrehande schedynghe, de roret tuschen mijnen neven mijns broeder soene, des (enkelvoud) ich munber bij" voor een meervoudsvorm heeft aangezien. Het Galgenland was een eiland ten zuiden van Loevestein in de Maas (ARAH. Archief graven van Holland inv. nr. 228, f.91 en landkaart Hingmancollectie nr. 1395).
236. Dirk Loef had dus nog geen tol op Loevestein gevestigd, maar wilde dit nu waarschijnlijk doen ter compensatie van het verlies van zijn dagelijkse tol te Woudrichem. Hij zal er daarbij misschien van uit zijn gegaan, dat hij recht op zo'n tol had wegens het in 1323 door de keizer verleende toelrecht.
237. UYTTEBROUCK (zie noot 107a) 61, 702. Doordat ook hij Dirk Loef en Dirk van Perwijs door elkaar haalt, meent hij ten onrechte dat Dirk van Perwijs Herstal geërfd had.
238. Kon. Huisarchief Den Haag, inv. nr. A12-nr. V-8., f.249. "Zekere stucken tsamen gebonden roerende den coop van Herstal gedaen bij den here van der Lecke tegens den heere van Perwijs ende heer Diederick van Horne. Item staet van renten van Herstal overgegeven bij den heer van Peruweis aen heer Jan van Polanen, heer van de Leck 1367.
239. 21 januari 1369. ARAB. Archief der heren en van de stad Diest, nr. 33.
240. Ook dit wijst erop, dat Dirk Loef de stichter van Loevestein is geweest, evenals de bepaling, dat Willem VI van Horne het kasteel alleen tegen betaling van een bepaald bedrag kon krijgen.
241. GOETHALS (zie noot 5) 215-218.
242. En 1383 Arnould de Horn, évêque de Liège et Thierry son frère étaient seigneurs de Montcornet (L.P. Mien. Le canton de Rozoy-sur-Serre, 264).
243. GOETHALS (zie noot 5) 218.
244. ARAH. Archief Altena nr. 38. Zegel van Dirk Loef: 3 horens (2,1).
245. DE BORMAN (zie noot 191) 85.
246. QUICKE (zie noot 164) 107, 108, 164, 165.
247. MARTENS VAN SEVENHOVEN, A.H. Een betalingsordonnantieboek van hertog Eduard, in (zie noot 189): "Gelre" deel XXX, 211.
248. Hauptstaatsarchiv Düsseldorf. Kurköln Kartular 2. f.253.
249. KELLETER, F.J. Die Landfriedenbünde zwischen Maas und Rhein im 14. Jahrhundert. Paderborn, 1888, 32, 59, 60.
250. GELDER, H.E. VAN. Nederlandsche kastelen en hun historie.
251. Omschrift: S. Theoderici Lue ... de Huorne (Verkooren, zie noot 107a, VII, nr. 5193. Jan Godenaerts was drost van 1366-1372 (Uyttebrouck, zie noot 107a, 762).

252. NIJHOFF 2 (zie noot 46) XCIX - CII.
253. Zijn oom Dirk van Perwijs en diens zoon Willem ontvingen elk meer dan 10000 mottoenen (J. Th. de Raadt. La bataille de Bäsweiler. Brussel, 1904, 46, 47). Wel ontving een Dirk van Horne een geringe vergoeding, maar zijn zegel heeft een leeuw en is bezaaid met blokjes: Omschrift: S. Thiri de Hoerne (Verkooren, zie noot 107a, VI nr. 3801). Hij zal dus iemand anders geweest zijn.
254. HÖVELMANN, GREGOR. Von Wachtendonk bis Kevelaer. Veröffentlichungen des historischen Vereins für Geldern und Umgebung 1978, 17, 21-24.
255. DRIESSEN, TH.W.J. en M.J. VAN DEN BRAND. 1000 jaar Gennepe. Nijmegen, 1975, 43.
256. VERKOOREN (zie noot 107a) IV nr. 2898. HÖVELMANN (zie noot 254) 17.
257. BERLIÈRE, URSMER. Analecta Vaticano Belgica V nrs. 1336, 1337. Omdat de parochiekerk te Wintershoven aan het kapittel te Kortessem ter begeving stond en Zyfflich in het land van Kranenburg lag, waar Arnouds oom Dirk van Perwijs, heer en diens broer Otto proost van het kapittel van Zyfflich was, zullen ze ook deze beneficijs door bemiddeling van de Hornes verkregen hebben.
258. POST, R.R. Supplieken van de pausen Clemens VI, Innocentius VI en Urbanus V 1342-1366, in: Archief van de geschiedenis van het aartsbisdom Utrecht, deel 61. Utrecht, 1937, nr. 582.
259. FIERENS en TIHON (zie noot 105) nrs. 26 en 487.
260. POST (zie noot 258) nr. 682, en R.R. Post. Geschiedenis der Utrechtse bisschopsverkiezingen tot 1535. Utrecht, 1933, 113.
261. POST (zie noot 258) nr. 691.
262. POST (zie noot 258) deel 60, 45 noot 2 en Post (zie noot 260) (bisschopsverkiezingen) 116.
263. POST. Bisschopsverkiezingen, 113.
264. Dat een geestelijke jonker werd genoemd, kwam meer voor. Zo heette zijn oom Jan van Horne in 1375, toen hij kanunnik van Xanten was: nobilis vir domicellus Johannes de Hurne (Peter Weiler. Urkunden des Stiftes Xanten. Bonn, 1935, nr. 679).
265. ARAH (zie noot 208) rekening 29 oktober 1366 - 12 december 1367, f.167, 91 en rekening 24 december 1367 - 13 november 1368, f.148, 186.
266. NIJHOFF 3 (zie noot 46),v.
267. DE LANGE VAN WIJNGAARDEN (zie noot 138) 400. ARAH. Archief graven van Blois. Rekening nr. 39, f.41r. Handschrift Tresoriersrekening nr. 23, rekening 29 oktober 1366 - 12 december 1367, f.217.
268. NIJHOFF (zie noot 46) 3, IX, X.
269. DOORNINCK, P.N. VAN. De tocht van Jan van Blois om Gelre 1371-1372. Haarlem, 1898, 22, 24.
270. NIJHOFF 3 (zie noot 46) XII.
271. VAN DOORNINCK (zie noot 269) 40, 41, 45, 49, 53, 60, 65, 81, 98, 99, 104.
272. NIJHOFF 3 (zie noot 46) XIII, XIV.
273. VAN DOORNINCK (zie noot 269) 104-107.
274. Idem 65, 67, 69. Nijhoff 3 (zie noot 46) XV. De Lange van Wijngaarden (zie noot 138) 411.
275. KUYS, JAN e.a. De Tielse kroniek. Amsterdam, 1983, 125. Nijhoff 3 (zie noot 46) XVII, XVIII.
276. NIJHOFF 3 (zie noot 46) XX.
277. ARAH. Rekening graven van Blois nr. 49, f.30v, 31r. "Ende des saterdages (=28 januari 1374) omtrent vespertijt quam tsoenhoven de biscop van Utrecht, mit hem heer loef sijn broeder, die op den huse aten en sliepen".
278. HULLU, J. DE. De cameraarsrekeningen van Deventer IV. Deventer, 1897, 330-335. Waarschijnlijk werd gesproken over de moeilijkheden tussen de bisschop en zijn medestander Walter, heer van Voorst, die kasteel Arkelsteyn alleen wilde teruggeven als hem de pandsom werd terugbetaald. En daar moesten de IJselsteden aan bijdragen.
279. ARAH. Archief graven van Holland nr. 2063, rekening van 1380: Item ghebrect heeren brusteen van sine wedden van den hus tot loevesteyn van vier jairen elcs jaers twee hondert pont.
280. HANQUET, KARL. Documents relatifs au grand schisme, in: Analecta Vaticano Belgica VIII, VII, VIII, XXI noot 3, XXII. Jan van Arkel werd op 5 juli 1378 te Utrecht begraven (RA Utrecht. Bisschoppelijk archief inv. nr. 401, rekening 1 oktober 1377 - 1 oktober 1378, f.56). Raoul de Rivo. Gesta pontificum leodiensium (uitgave Chapeauville) III, 27, plaatst de begrafenis op 1 juli. Vandaar de foutieve overlijdensdata bij Godefroid Kurth. Cité de Liège II, 106 en E. Schoolmeesters. L'élection de Eustache Persand de Rochefort et la nomination d'Arnould de Hornes comme prince - évêque de Liège en 1378. Luik, 1911,6.
281. HANQUET (zie noot 280) XXV. Eugène de Bacha. La chronique liégeoise de 1402. Brussel, 1900, 374-377.
282. Hanquet twijfelt. G. Brom in: "De tegenpaus Clemens VII en het bisdom Utrecht, in: Bijdragen en mededelingen van het Historisch Genootschap te Utrecht deel 28, Amsterdam, 1907, 14, 15, weet zeker, dat Arnoud toen in Rome was, evenals Schoolmeesters (zie noot 280) 15. Dit op grond van een tweede onjuiste mededeling bij De Rivo (zie noot 280) III, 40.

283. RA Utrecht (zie noot 280) rekening 1 oktober 1377 - 1 oktober 1378 f.85v-96v en rekening 1 oktober 1378 - 1 oktober 1379 f.36r-39r en 76v-77v.
284. Idem 77r (29 oktober 1378) en 36r (8 november 1378)
- a. toen mijn here voedinghe had tot Renen ende men ghenp ontsetten soude.
  - b. quam mijn here tutrecht om lude te bidden uter stat, doe men genppe ontset soude hebben.
285. NIJHOFF 3 (zie noot 46) xxxviii. Het beleg duurde van 10 oktober - 9 november 1378.
286. HANQUET (zie noot 280) nrs. 948, 949, 1820-1828.
287. Toen men in de kringen van Clemens VII hoorde, dat Arnoud tot bisschop van Luik benoemd was, schreef een kardinaal van de Avignonse partij hem een brief waarin hij erop aandrong de benoeming niet aan te nemen, er daarbij op wijzend dat hij de vriend van de pas benoemde Clemens VII was geweest (M. Freiherr von Droste. Die Diözese Lüttich zu Beginn des grossen Schisma, in: Festgabe ... Heinrich Finke gewidmet. Münster, 1904, 553). Niemand betreurde in 1389 de dood van Urbanus VI (Brom, zie noot 282, 25).
288. Op 22 juni 1383 gaven zij aan de Franse koning op, wat er tot hun heerlijkheid Montcornet behoorde. MIEN (zie noot 227) 264.
289. HANQUET (zie noot 286).
290. BROM (zie noot 282) 44. Hij zal niet een zoon van Dirk Loef geweest zijn, omdat Arnoud hem slechts zijn consanguineus en niet zijn nepos (volle neef) noemt, zoals hij wel een Jan van Rijnesse noemde, voor wie hij een plaats in het kapittel van St. Paulus te Luik aanvroeg.
291. RA Utrecht (zie noot 280) f.38v-40r.
292. SCHOOLMEESTERS (zie noot 280) 28.
293. RA Utrecht (zie noot 280) f.40v.
294. DE BACHA (zie noot 281) 379.
295. DOORNINCK, P.N. VAN. Acten betreffende Gelre en Zutfen uit het staatsarchief te Dusseldorp (1376-1392), 118. De Lange van Wijngaarden (zie noot 138) 414.
296. DE BACHA (zie noot 281) 380. SCHOOLMEESTERS (zie noot 280) 29.
297. RA Utrecht (zie noot 280) f.55r-61r.
298. De BACHA (zie noot 281) 381.
299. 11 februari 1379 een voorlopige, 13 juni 1379 een definitieve vrede (Bormans - Schoolmeesters, zie noot 184, nrs. 1726, 1728 en Jos Daris. Histoire du diocèse et de la principauté de Liège pendant le XIII et XIV siècle. Luik, 1891, 650-651).
300. BORMANS en SCHOOLMEESTERS idem nr. 1742. Dirk Loef zal bemiddeld hebben voor zijn vriend en misschien aangetrouwd familielid Jan van Pietersheim, die in 1368 voor hem scheidsrechter was geweest bij de erfdeling met zijn neef Willem VI van Horne (Goethals, zie noot 5, 215-218) en die in 1371 met hem oervrede had gezworen na de slag bij Pingsheim (zie noot 248).
301. RA Utrecht (zie noot 280) rekening 1377-1378, f.61 en 1378-1379, f.35v-36r, 39r (september-november 1378).
302. LEJEUNE, J. Liège et son pays, XIII-XIV siècles. Luik, 1948, 413 en noot 153.
303. MELLEVILLE (zie noot 109) 119. MIEN (zie noot 227) 265. GOETHALS (zie noot 5) 219, respectievelijk met de jaartallen 1387, 1384, 1389.
304. ARAH. Handschrift trossiersrekeningen nr. 30, rekening 24 juni 1386 - 24 juni 1387, f.116-118, 139.
305. DON, J. De archieven der gemeente Kampen deel 1 nrs. 93, 94.
306. DE BACHA (zie noot 281) 406.
307. ZAGV 13. Aken, 1891, 138.
308. SCHWENNICKE (zie noot 36) VII Tafel 157.
309. BOUVEROUX, P. in: Het oude Land van Loon 1959, 84, 88, 89.
310. DARIS (zie noot 299) 656, 657, 682.
QUICKE (zie noot 164) 349, 362, 365, 374.
VAN MIERIS III (zie noot 29) 469.
311. NIJHOFF 3 (zie noot 46), die dit ontleent aan de kroniekschrijvers Beka, Heda en Jan van Leyden.
312. DE BACHA (zie noot 281) 409.
313. Verklaring van Hendrik, heer van Perwijs, uitvoerder van zijn laatste wil (RAL. Aanwinsten 1933, IX 1, 18)
314. Het sterfjaar 1390, dat in navolging van Goethals (zie noot 5) 219 nog steeds wordt vermeld, (Schwennicke, zie noot 36, VI Tafel 64) is onjuist (zie hierna noot 317).
315. RIEMSDIJK, TH.H.F. VAN en J.P.H. DE MONTÉ VERLOREN. De rechtspraak van den graaf van Holland (Werken der Vereniging tot uitgave der bronnen van het oud vaderlandsche recht 3e reeks nr. 5. Utrecht, 1934, 206, 207).
316. MIEN (zie noot 227), 265. SCHWENNICKE (zie noot 36) VI, Tafel 130.
317. In 1400 gaf Dirk Loef de gruit en het maalgeld van Heeze - Leende in leen aan een zekere Agnes en haar kinderen. In 1403 was zij keurmedige van diens zoon "Joncker van Balsengijs" (F.W. Smulders. De Bossche Protocollen in archief Eindhoven, Br. 1182 f.65 en 1183 f.174).

318. MELLEVILLE (zie noot 109) 73. Over de lotgevallen van Dirk Loefs nakomelingen: Guy vande Putte. Hornejaarboek. Heemkundig Jaarboek III Beyery van IJse 1677-1977, 41-90, en Schwennicke (zie noot 36) VI, Tafel 64, 65.
319. DELMONTE, A. De gouden Benelux. Amsterdam, 1964, 46. O. VAN DER CHIJS. De munten der leenen van de voormalige hertogdommen Brabant en Limburg. Haarlem, 1862, 135-137. H.ENNO VAN GELDER. Nederlandse munten. Utrecht-Antwerpen, 1965, 35, 36, 205.

De heren van Horne, Altena, Weert en Kortessem (1345-1433) (slot)

door T. Klaversma

III Willem VI en Willem VII, heren van Horne en Altena (1369-1433)

Nadat Dirk Loef op 3 mei 1369 Horne en Altena te Kuringen had overgedragen aan Willem VI, zal deze spoedig daarna naar Quesnoy in Henegouwen zijn gereisd om daar ruwaard Albrecht te verzoeken hem met Altena te belenen.³²⁰

Weldra moet hij na de belening naar het land van Altena zijn vertrokken, want op 24 juni beleende hij als nieuwe leenheer Vastraed van Giessen met de grond waarop vroeger het kasteel Giessen had gestaan,³²¹ met het veer te Andel, de hoge en lage rechtsmacht te Poederooyen en de buitendijkse landen in het rechtsgebied van Giessen en Andel, geheel zoals hij en zijn ouders het van hem, Willem VI,³²² en diens ouders plachten te houden.

Enkele weken later (8 juli) volgde de belening van de Dordtse poorter Wouter van de Wale met een ambachtsheerlijkheid en visrecht bij Barendrecht en andere rechten en inkomsten in die omgeving.³²³

Toen dit geregeld was, is Willem vóór 6 september naar Luik teruggereisd, Evenals voor zijn vertrek was hij daar in de jaren 1369 tot 1373 vaak aanwezig bij beleningen door zijn oudoom bisschop Jan van Arkel. Gewoonlijk vonden deze plaats te Luik, soms ook te Maastricht, Hoei of Kuringen.³²⁴

Hieruit valt af te leiden, dat hij in zijn jongensjaren veel aan het Luikse bisschoppelijke hof heeft vertoefd.

Ruwaard Albrecht wist blijkbaar dat Willem van Horne in die jaren zelden in zijn land Altena verbleef, want op 10 mei 1371 stuurde hij niet aan hem, maar aan Willems baljuw in Altena bericht dat deze evenals de andere heren en steden twee mannen van het gerecht naar een vergadering in Den Haag moest zenden om daar te overleggen hoe te handelen bij het keuren van goud en zilver.³²⁵

Maar al was hij toen vaak in Luik, toch bezocht hij met zijn gevolg zo nu en dan uiteraard zijn diverse eigen gebieden om daar het nodige te regelen en ook zijn andere leenheren.

Zo bracht hij op 15 augustus 1371 een bezoek aan het hof van Albrecht, toen deze met zijn vrouw een dag tevoren in Geertruidenberg was aangekomen na een maandenlang verblijf in Henegouwen.³²⁶

Daar gaf hij toestemming aan Nicolaas van de Merwede, een dienaar van Albrecht, om een deel van een tiende te Uppel in het land van Altena over te doen aan ridder Lambert Millinck. Uit Horne waren hierbij aanwezig Jan van Kessel, ridder, en Lambrecht van Goor, uit Altena Jan de Borchgrave en Brien van Weyborch. Deze grote tiende was in het bezit van de familie Van de Merwede gekomen doordat Lodewijk, de kastelein van het slot Altena, ze in 1277 van Willem II van Horne en zijn zoon Willem in erfpacht had gekregen voor drie Utrechtse ponden per jaar en doordat Lodewijks dochter Beatrix later met een Jan van de Merwede trouwde.³²⁷

Het volgende jaar brak, zoals reeds vermeld, de Gelderse successie-oorlog uit tussen Jan van Blois en Machteld van Gelre enerzijds en hertog Willem van Gulik en Maria van Gelre anderzijds.

Hieraan heeft Willem van Horne korte tijd deelgenomen aan de zijde van Jan van Blois en zijn ooms Dirk Loef en bisschop Arnoud.³²⁸ Dit is niet zo vreemd, omdat bisschop Jan van Arkel toen geen vriend van de hertog van Gulik was wegens diens

steun aan roofridders, die ook in het bisdom Luik plunderden en omdat hij tevergeefs had getracht van de hertog de vrijlating van hertog Wenzel te bewerken, nadat hertogin Johanna hem voor zijn hulp een aanzienlijke som had betaald.³²⁹

Maar nadat hertog Willem van Gulik, daartoe overgehaald door ruwaard Albrecht, bisschop Jan en enkele anderen, Wenzel had vrijgelaten, ontstond er een goede verstandhouding tussen hertog Willem en bisschop Jan. Dit zal er toe geleid hebben dat ook Willem van Horne zich uit de strijd tegen Gulik terugtrok, want in 1373 was hij herhaaldelijk getuige van beleningen in het graafschap Loon door bisschop Jan.³³⁰ En wat meer zegt, in dit jaar werd er waarschijnlijk al onderhandeld over een huwelijk tussen Willem van Horne en Johanna, dochter van Godfried van Heinsberg en Philippa van Gulik, zuster van hertog Willem van Gulik. Want op 20 mei 1374 waren ze getrouwd, nadat de paus dispensatie had verleend wegens te nauwe bloedverwantschap.³³¹ Het verkrijgen daarvan nam meestal vrij veel tijd in beslag.

Willem kende haar toen een inkomen van 800 goudguldens per jaar toe, ook als zij weduwe zou zijn. Dit bedrag moest haar betaald worden uit "unser lande van Horn, dat geheiten is Maselant mit namen in den Dinckstoelen van Wessem, van Geistingen, van Heithusen, van Neer, van Haelen, van Beegden." Maar omdat er weinig geld in het land was, mocht ook in rogge of zwarte haver betaald worden. Op verzoek van Willem zegelden zijn leenheren bisschop Jan van Arkel en de hertog van Gulik, alsmede zijn oom Otto, heer van Arkel, en voor de schepenen van de schepenbanken in de genoemde gebieden, die geen gemeenschappelijke zegels hadden, zegelden Hendrik en Baetze van Baexem.³³²

Hieruit blijkt, dat het huwelijk door de van Arkels bewerkstelligd is en dat Willem van Horne thans met hen aan Gulikse zijde stond.

Door dit huwelijk leek het erop dat Willem van Horne tot de familiekring van al zijn leenheren zou gaan behoren, indien althans de strijd om Gelre door de Gulikse partij zou worden gewonnen. Want in juni 1372 was er tussen ruwaard Albrecht en hertog Willem van Gulik een huwelijksverdrag gesloten. Albrechts dochter Katharina zou trouwen met Willem, zoon van de hertog, zodra deze met Gelre beleende achtjarige jongen de huwbare leeftijd had bereikt.³³³ Dat zag er voor Willem van Horne niet slecht uit en het heeft er waarschijnlijk toe geleid dat Albrecht hem in juni 1373 livrei verleende, hetgeen een onderscheiding aan gunstelingen was, die betekende dat men, wanneer men aan Albrechts hof vertoefde, daar op kosten van de ruwaard verbleef.³³⁴

Daarentegen was uiteraard zijn verhouding met zijn ooms Dirk Loef en Arnoud, die nog steeds Jan van Blois in de strijd om Gelre steunden, niet goed. Toen dan ook in september 1373 een oorlog dreigde uit te breken tussen Albrecht en bisschop Arnoud, die gesteund werd door de stad Utrecht, riep Albrecht onder anderen ook Otto van Arkel en Willem van Horne op om hem met troepen te steunen. Maar zijn bode die waarschijnlijk eerst naar Altena en daarna naar Weert ging, kon jonker Willem niet vinden. Daarna kwam men in Den Haag er blijkbaar achter dat jonker Willem zich te Luik bevond, want op 6 oktober werd daar een bode heengestuurd. Achteraf bleek dat dit niet nodig was geweest, want na een oorlog van enkele dagen kwam het op 8 oktober tot een bestand dat op 9 april 1374 eindigde.³³⁵ Daarna brak de reeds hiervoor vermelde oorlog uit, die tot 21 maart 1375 duurde. Ongetwijfeld heeft Willem van Horne in die oorlog aan de zijde van Albrecht gestaan. Want in die tijd hielp hij na een dijkdoorbraak de ruwaard, zonder daartoe verplicht te zijn, het gat in de dijk van de Grote Zuidhollandse waard te Werkendam te dichten. Albrecht was hiervoor zo erkentelijk dat hij beloofde hetzelfde te doen bij een eventuele overstroming in het land van Altena.³³⁶ En enige tijd later (28 februari 1375)

zegelde Willem met de voornaamste edelen en steden van Albrechts landen diens bevestiging van een contract voor het huwelijk van Albrechts oudste zoon Willem met Maria, de oudste dochter van de Franse koning.³³⁷ In dat jaar 1375 teisterden nieuwe overstromingen het riviereengebied van Holland.³³⁸ Omdat er gaten waren geslagen in de dijken in de landen van Altena en van Heusden werden de lagere, meer zeewaarts gelegen gebieden van daaruit met overstroming door zout water bedreigd. Daarom gaf Albrecht op 14 november 1375 aan de dijkgraaf van de Waard bevel om indien nodig de lieden van Heusden en Altena te dwingen hun belofte dat zij bij het dichten van de dijken zouden helpen, gestand te doen.³³⁹

Uiteraard hebben deze overstromingen grote kosten voor dijkherstel en tegelijkertijd geen of minder inkomsten uit de overstroomde gebieden voor Willem van Horne betekend. Het bevreedt derhalve niet dat hij naar het lijkt in deze jaren met geldgebrek te kampen had.

Zo gaf hij op 9 april 1376 het Westerambacht van Barendrecht, dat blijkbaar onder water stond, in vrije onbelaste eigendom aan de inwoners van Zwijndrecht, zulks onder voorwaarde dat hij leenheer zou blijven en ook al zijn ander goed in de Riederwaard (bij het tegenwoordige Ridderkerk) zou behouden. Hij deed dit, zo verklaarde hij, omdat hij niet van plan was het zelf weer te bedijken.³⁴⁰ En op 20 december 1376 droeg hij in het bisschoppelijke paleis te Luik de gehele heerlijkheid Kortessem over aan zijn oudoom de bisschop ten behoeve van zijn andere oom Otto, heer van Arkel. Waarschijnlijk heeft deze Kortessem tijdelijk in pand genomen om Willem van Horne uit zijn geldnood te helpen, want op 19 april 1378 verhiel Willem Kortessem weer, nadat Otto er afstand van had gedaan.³⁴¹ Ondanks zijn financiële moeilijkheden schonk heer Willem toch aan het klooster Keyserbosch voor altijd het recht om het hout, dat voor het beplante land van het klooster stond en dat het er daarna zou aanplanten, te gebruiken.³⁴²

Anders dan zijn ooms Dirk Loef en bisschop Arnoud heeft Willem VI van Horne nooit een rol van betekenis gespeeld in het politieke leven van zijn tijd noch veel van zich laten horen op militair gebied. Zelden treft men hem dan ook aan als getuige in de oorkonden van zijn leenheren en ook in de kronieken van zijn tijd zoekt men hem tevergeefs. In hoofdzaak heeft hij zich bezig gehouden met het bestuur van zijn eigen gebieden.

Zo richtte hij op 1 maart 1378 een wolweversgilde te Weert op.³⁴³ Ook aan het land van Altena en aan Woudrichem schonk hij enkele privileges. De inwoners van Altena mochten na 12 december 1382 zelf weten in welke molen van hun heer ze hun koren tegen betaling van 1/16 deel van het gemalen graan wilden laten malen. Als het de heemraad bij de schouw van dijken bleek, dat iemands stuk dijk te zwak was en deze er niet voor zorgde dat het versterkt werd en de heemraad het vervolgens toewees aan de heer van Altena om het stuk dijk op kosten van de nalatige in goede staat te brengen, dan zouden Willem en zijn opvolgers geen hogere kosten mogen berekenen dan de hoogheemraad had getaxeerd, waarna zij ze dubbel bij de eigenaar in rekening konden brengen.³⁴⁴

Verder beleende hij zo nu en dan uiteraard een nieuwe leenman met leengoederen als de vorige overleed of zijn leen overdroeg aan iemand anders. Zo gaf hij de tiende van Papenhoven en Grathem met toebehoren in leen aan Hendrik Hendrikszoon van Baexem, nadat Jan van Baexem Reynoutszoon ze aan hem ten behoeve van Hendrik had opgedragen.³⁴⁵ Een toezegging van vijftien pond per jaar uit de visserij bij Altena aan zijn "oom" Jan van Kervenheim wegens trouwe dienst³⁴⁶ en verschillende andere beleningen in het land van Altena daarna³⁴⁷ wekken de indruk, dat Willem van Horne ook in de tachtiger jaren met geldgebrek te kampen had. Zo beloofde hij aan zijn "neve" Claes van Zevender alias van Haestenbergh,

van wie hij 1500 oude schilden had geleend, dat hij hem niet zou ontzetten uit zijn ambten van kastelein, rentmeester en dijkgraaf van Altena en het rentmeesterschap van het Monnikenland voor hij die som had terugbetaald. Omdat heer Claes blijkbaar meer zekerheid wilde dat hij zijn geld ooit zou terugzien, vroeg Willem van Horne aan ruwaard Albrecht de overeenkomst te bevestigen en te bezegelen, aan welk verzoek Albrecht voldeed.³⁴⁸ Ook verkocht heer Willem een perceel buitendijks land bij Almkerk aan de abdij van Berne, wat ook al niet van weelde getuigt.³⁴⁹

In zijn heerlijkheid Horne gaf hij op 13 december 1383 de hoeve Ter Steghen in de parochie Neer en het Cranendoncksgoed op de heide bij Ophoven aan Keyserbosch in erfpacht tegen een jaarlijkse betaling van 26 mud rogge en acht mud en vier vaten zwarte hever op 30 november. Omdat uit deze goederen die afkomstig waren van Willems oudtante Aleida van Cranendonck, jaarlijks 14 mud rogge moest worden betaald aan Keyserbosch, was het klooster slechts verplicht 12 mud rogge en de haver te leveren. Rentmeester van Horne was toen ridder Mathijs van Kessel die op verzoek van heer Willem meezegelde.³⁵⁰

Buiten zijn gebied heeft heer Willem tot 1386 steeds samengewerkt met zijn oom Otto van Arkel. Omdat deze als kleinzoon van graaf Otto van Kleef († 1310), de oudste broer van de in 1368 kinderloos overleden graaf Jan van Kleef, aanspraak maakte op de opvolging in het graafschap -ook Dirk van Horne, heer van Perwijs, deed dit als zoon van graaf Jans zuster Irmgard- stond Otto vijandig tegenover Adolf van der Mark wien het met steun van de stad Kleef spoedig gelukt was graaf Adolf I van Kleef te worden.³⁵¹ Terwijl Dirk van Horne zijn aanspraken op Kleef alsmede het land van Kranenburg na bemiddeling van hertogin Johanna van Brabant opgaf voor 37000 oude schilden,³⁵² wilde Otto van geen opgeven weten en maakte het Adolf zo nu en dan lastig door aanvallen op diens grondgebied. Zo legde heer Otto, daarbij geholpen door de heer van Meurs, op 1 april 1372 het grootste deel van de stad Xanten in de as.³⁵³

Tien jaar later klaagden de kooplieden van de Kleefse steden Grieth en Duisburg bij ruwaard Albrecht en hertog Willem van Gelre, dat de heren van Arkel en van Horne hen hadden beroofd op Hollands en Gelres grondgebied. Albrecht en Willem verklaarden daarop, dat zij de kooplui in hun gebied zouden beschermen en mochten zij weer in hun landen beroofd worden, dan zouden zij hun de schade vergoeden.³⁵⁴ Uiteraard was ruwaard Albrecht niet van plan nog langer te dulden dat de heren op zijn kosten hun roofridderpraktijken voortzetten en dus zond hij aan de heer van Arkel en zijn zoon Jan, die ook nog enkele Engelsen gevangen hadden genomen en niet aan Albrecht op diens eis uitleverden, op 8 november drie heren om Albrechts grieven tegen hen te bespreken en een vergelijk te treffen.³⁵⁵

Aangenomen mag worden dat de Arkels zich naar de wens van Albrecht geschikt hebben, want van verdere stappen tegen hen wordt niet gerept. Waarschijnlijk had Willem van Horne al eerder het hoofd in de schoot gelegd, nadat Albrecht op 22 oktober (zie noot 354) zijn mannen in Zuid-Holland bevel gegeven had op 24 oktober gewapend naar Woudrichem te trekken om daar onder bevel van hun baljuw "voert te trekken daer hi hen segghen soude van mijn heers weghe".³⁵⁶

Dit tijdelijk uit de pas lopen van de Arkels en de heer van Horne heeft dankzij hun bakzeil halen hun goede verstandhouding³⁵⁷ met Albrecht niet blijvend geschaad. Dit blijkt uit een oproep van eind november 1382 aan Willem van Horne en de heer van Arkel om met Delft, Dordt en een aantal Zeeuwse edelen en steden Albrecht te adviseren over allerlei algemene landszaken.³⁵⁸

Toch had heer Willem volgens de tresoriersrekening uit het begin van de jaren tachtig weinig contact met ruwaard Albrecht. Pas op 3 februari 1385 kreeg hij even-

als de heren van Arkel, Asperen, Montfoort en Zevenbergen het verzoek op de zevende ter dagvaart te Geertruidenberg te komen en tegelijk een uitnodiging voor het feest te Kamerijk.³⁵⁹

Dit laatste omdat er een belangrijke gebeurtenis op komst was. Het in 1375 voorgenomen huwelijk van Willem, de oudste zoon van Albrecht, met de Franse prinses was niet doorgegaan omdat het meisje niet lang daarna was overleden. Daarop was het gekomen tot onderhandelingen over een dubbel huwelijk tussen twee kinderen van Albrecht en twee van Philips de Stoute, hertog van Bourgondië, graaf van Vlaanderen enz., oom en regent van de minderjarige Franse koning. Willem, de oudste zoon van Albrecht, zou trouwen met de dertienjarige Margaretha van Bourgondië en de 22-jarige Margaretha van Beieren met de dertienjarige Jan van Bourgondië, later Jan Zonder Vrees geheten. De huwelijken zouden te Kamerijk voltrokken worden.³⁶⁰ Dit ging echter voorlopig niet door, omdat Philips de Stoute verzocht ze uit te stellen tot april, hetgeen aan de genodigden werd bericht. Ze zijn daarna niet opnieuw uitgenodigd en hebben eerst veel later de huwelijkskontracten bezegeld.

Pas op 4 november 1385 ging er een bode uit Den Haag naar de heren van Arkel en van Horne om dit alsnog te doen "ghelike anders miins heren rade ende steden".³⁶¹

Blijkbaar waren beide heren toen dus raadslieden van Albrecht en als zodanig werden heer Willem en Otto's zoon Jan in mei 1385 opgeroepen om Albrecht te adviseren, toen Dordrecht had beloofd zich te zullen neerleggen bij een scheidsrechterlijke uitspraak van de ruwaard in een geschil dat de stad had met de heer van Zevenbergen.³⁶² Desondanks laaide de strijd tussen de beide rivalen enkele maanden later weer op en opnieuw vroeg Albrecht advies aan Willem van Horne, de jonker van Arkel en ook aan de Zeeuwse raadslieden en steden. Eind september 1385 dacht Albrecht aan een strafexpeditie tegen de heer van Egmond, die niet zoveel aan de bedijking van de Lopikerwaard wilde betalen als van hem geëist werd. Hij vroeg aan de Arkels -Otto was blijkbaar uit zijn gevangenschap vrijgekomen- en Willem van Horne steun, als het tot een oorlog tegen Egmond mocht komen.³⁶⁴ Die oorlog is er niet gekomen, want de onderhandelingen gingen door tot februari 1386, toen de heren van Arkel en van Horne opnieuw werd gevraagd naar Den Haag te komen om Albrecht in deze zaak van advies te dienen.³⁶⁵

Enkele weken later overleed Margaretha van Brieg, de vrouw van ruwaard Albrecht, die haar man vaak in het bestuur had bijgestaan. Met het oog op haar heengaan werd bont gekocht om daarmee de rouwlvrei van de naaste familieleden en een aantal aanzienlijke edelen van binnen te bekleden. Een van hen was de heer van Horne, die evenals de anderen twee bontvoeringen kreeg.³⁶⁶ Ongetwijfeld heeft de heer van Horne de begrafenis van Margaretha die reeds de volgende dag plaatsvond, bijgewoond, want de raden die moesten trachten de slegende dijkagekwestie in de Lopikerwaard op te lossen, waren kort voor haar overlijden nog bijeen.³⁶⁷

Terwijl toen dus de verstandhouding van heer Willem van Horne met Albrecht en de van Arkels nog uitstekend was, was de situatie enkele maanden later totaal veranderd. Op 8 mei gaf Albrecht vanuit Middelburg aan Dirk van Polanen, heer van Asperen, opdracht een wapenstilstand tot stand te brengen tussen de heren van Horne en van Arkel.³⁶⁸ Wat de oorzaak van het geschil tussen de zo lange tijd nauw verbonden heren was, is niet duidelijk.

Het is waarschijnlijk niet tot een bestand gekomen, doordat Willem van Horne zich niet naar de wensen van Albrecht die in die tijd de Kabeljauwen en dus de Arkels opvallend steunde,³⁶⁹ wilde schikken.

Dit had tot gevolg dat Albrecht op 9 september 1386 verklaarde, dat hem door een

vonnis van de leenmannen van Zuid-Holland terecht het land van Altena was toegewezen. Als nieuwe heer van Altena vergeeft hij Aernd van Werenburch, zijn dienaar, wegens trouwe dienst al zijn misdrijven die hij gepleegd heeft tot de tijd dat de heer van Horne hem zijn bezit ontnam "met zulken rechte als daer of ghedaen wort". Aernd zal voortaan vrij en veilig in het land van Altena verkeren zonder dat iemand hem lastig mag vallen en zij die het bezit van Aernd in gebruik hebben, moeten het hem zonder verzet teruggeven. Deze verklaring gaf Albrecht af te Quesnoy met jonker Jan van Arkel als een van de getuigen.³⁷⁰

Nadat hij bij heer Willem in ongenade gevallen was, is Aernd van Weyborch blijkbaar naar Albrecht gevlucht, aan wiens hof te Bergen in Henegouwen hij maandenlang diende.³⁷¹

Daar Albrecht erkent dat Aernd misdrijven had gepleegd, kan het konflikt tussen hem en Willem van Horne niet de reden zijn geweest, dat Willem Altena kwijtraakte. Wat was dan wel de reden? Had het iets met de spanning te maken die er toen bestond tussen Albrecht en zijn schoonzoon Willem van Gelre? Of met huis Loevestein waarop Willems kans het aan te kopen verkeken was nu Albrecht het had ingepalmd? Dit zich nog steviger nestelen van de Hollandse grafelijkheid in het land van Altena zal Willem van Horne een doorn in het oog geweest zijn. Speelden handelsbelangen een rol? En heeft Albrecht soms van het geschil tussen de Arkels en Willem dankbaar gebruik gemaakt om Altena, dat Albrechts land van Heusden van Holland scheidde en dat tevens belangrijk was voor de waterbeheersing van de lager gelegen Grote of Zuidhollandse Waard, in handen te krijgen.

Hoewel hierover niets met zekerheid valt te zeggen, zijn er toch enkele aanwijzingen dat al deze factoren min of meer een rol hebben gespeeld.

Want in de zomer van 1386 waren er een aantal lieden waarvan sommige uit Gelre, die Albrecht de oorlog verklaarden en hertog Willem van Gelre zelf had Bruysten van Herwijnen, kastelein van Loevestein, die getrouwd was met een natuurlijke dochter van Albrecht, gevangen laten nemen, omdat hij wandaden tegen het Gelderse Zaltbommel had begaan. Nadat Albrecht er bij de hertog tevergeefs op had aangedrongen hem zonder meer vrij te laten, zond hij in juni een dreigbrief, waarin hij vaststelde dat hertog Willem Bruisten niet volgens landrecht terecht wilde doen staan en ook geen genoegdoening noch van Bruisten noch van Albrecht wilde aanvaren. Als één van beide niet alsnog gebeurde, zou hij hardere maatregelen nemen.

Tegelijk gingen er dergelijke brieven naar de vier grote steden van Gelre "ende oec een brief aan den here van hoerne".³⁷² Dit wijst erop dat Willem van Horne ook met deze zaak te maken had en daarbij waarschijnlijk aan Gelderse zijde stond.

Een maand later (juli 1386) wilde, zoals reeds vermeld, bisschop Arnoud van Horne onderhandelingen met Albrecht over Loevestein. Deze hebben, indien ze al gehouden zijn, voor de Hornes geen resultaat opgeleverd. Pas in 1388 is het tot een bestand -er bestond dus blijkbaar een vete tussen hen- en een overeenkomst gekomen.³⁷³ Nu was de verhouding tussen de bisschop en zijn neef al enkele jaren goed, want toen er in 1379 een verschil van mening bestond tussen het klooster Keyserbosch en Lambert van Goor over de tienden van Helden en zij heer Willem hadden gevraagd hierover een scheidsrechterlijke uitspraak te doen, heeft Willem zich met zijn "lieve" oom Arnoud, zijn oom Dirk Loef en enkele anderen hierover beraden. En toen hij 1/3 deel van de tiende aan Keyserbosch had toegewezen, is de betreffende oorkonde door zijn oom Arnoud, tevens zijn leenheer als bisschop van Luik, medebezegeld.³⁷⁴ In 1386 was de verhouding nog even goed, zoals blijkt uit Willems optreden als getuige te Luik op 5 december 1386 bij een belening door bisschop Arnoud in het land van Loon.³⁷⁵

In augustus zaten een aantal lieden die door Willem van Cronenburg, kastelein van Heusden, op bevel van Albrecht waren gearresteerd, te Dordrecht en te Woudrichem nog steeds gevangen. In diezelfde tijd eiste Albrecht van het stadsbestuur van Dordrecht dat de kooplui van het Arkelse Gorkum vrije vaart zouden hebben, zoals andere steden hadden. Was een en ander het gevolg van een concurrentiestrijd tussen Woudrichem, Dordrecht en Gorinchem? Wat Dordrecht en Gorinchem betreft, is dit zeker het geval.³⁷⁶

Het valt op dat in tegenstelling tot andere verbeurdverklaringen³⁷⁷ nergens vermeld wordt, dat Willem van Horne iets misdreven had of welk misdrijf hij tegen de grafelijkheid van Holland begaan had. Dit doet vermoeden, dat het verbeurd verklaren van Altena niet geheel volgens de regels van het leenrecht heeft plaatsgevonden en dat Albrecht van het konflikt tussen Willem van Horne en de Arkels gretig gebruik heeft gemaakt om het zo lang begeerde gebied te bemachtigen. Het konflikt dat begin mei 1386 tussen de Arkels en Willem van Horne bestond, de grote vriendschap tussen Albrecht en de Arkels, alsmede de spanning tussen Albrecht en Willem van Gelre wegens de gevangenneming van Bruisten van Herwijnen hebben heer Willem waarschijnlijk doen besluiten Woudrichem te ommuren.

Hij kwam met de poorters van Woudrichem overeen dat zij zes jaar lang de opbrengst van een belasting op het houden van paarden, al het gruitgeld en de accijns binnen het rechtsgebied van Woudrichem, die tot dusver aan heer Willem toekwamen, mochten gebruiken voor het maken van muren en vestingwerken.

Ook mochten zij een steenbakkerij bouwen op de schor ten noorden van de Galgenwaard om stenen te bakken voor eigen gebruik. Dezelfde dag (10 mei 1386) beloofde het stadsbestuur van Woudrichem dat het zich volledig aan de overeenkomst zou houden en vroeg de raad van Willem van Horne bestaande uit Matthijs van Kessel, Dirk van Uitwijk, Roelof van Emmikhoven, pastoor van Maarheeze, en Hendrik de Borchgrave met hen deze belofte te zegelen.³⁷⁸

Hieruit blijkt dat Woudrichem en waarschijnlijk het grootste deel van de Altenase bevolking Willem van Horne steunde. Daardoor is het begrijpelijk dat ondanks de bewering van Albrecht, dat Altena aan hem was vervallen, heer Willem in het bezit van Altena bleef en Aert van Weyburch er niet aan kon denken naar huis terug te keren. Pas op 8 januari 1387 kwam Albrecht opnieuw in actie. Hij stuurde bericht aan schout en schepenen van Woudrichem dat zij bij hem moesten komen, omdat hij zaken met hen wilde bespreken.³⁷⁹

Het is de vraag of de Woudrichemmers aan dit bevel gehoor hebben gegeven, al was er van een ommuring uiteraard nog geen sprake, want kasteel Altena was nog steeds in handen van Willem van Horne en zijn macht in het land van Altena was blijkbaar nog zo groot, dat hij op 15 april 1387 goederen in het land van Altena in erflaan kon geven aan een Jan van Goor die hem dus nog steeds als heer van Altena beschouwde.³⁸⁰

Dat Albrecht geen krachtiger maatregelen nam, vond misschien zijn oorzaak in een toen uitgebroken oorlog tussen Willem van Gelre en Johanna van Brabant, waarin Albrecht neutraal probeerde te blijven en als scheidsrechter tussen beide partijen optrad.³⁸¹ Bovendien ondernam zijn oudste zoon Willem, graaf van Oostervant, aan wie hij Altena wilde schenken, in november 1386 een tocht naar Pruisen en keerde pas eind maart 1387 terug.³⁸²

Weldra werden er nu ten aanzien van Altena spijkers met koppen geslagen. Op 3 mei werd een bode naar de Hollandse tollenaar te Woudrichem gezonden met de opdracht, dat deze op zondag 5 mei in alle kerken en dorpen van het land van Altena een bevelschrift van Albrecht moest laten voorlezen, waarin stond dat zij 's maandags allemaal in Woudrichem moesten komen. De volgende dag kreeg Wil-

lem van Cronenburg bevel die maandag met 500 gewapenden te Woudrichem te zijn, omdat Willem van Oostervant zich dan tot heer van Altena zou laten inhuldigen.³⁸³

Op zondagavond kwamen Albrecht en zijn zoon in Woudrichem aan en nadat de huldiging had plaats gehad vertrokken ze de volgende dag naar Heusden waar ze vier dagen bleven.³⁸⁴ Uit een en ander blijkt dat Woudrichem en het platteland van Altena door Albrecht bezet waren en dat de inwoners van Altena met geweld gedwongen moesten worden hun nieuwe heer te erkennen.

Ondertussen was het kasteel Altena nog steeds van Willem van Horne en daarom verzocht Willem van Oostervant de steden van Zuid- en Noord-Holland en Westfriesland, dat zij hem troepen zouden sturen die op 25 mei te Woudrichem moesten zijn. Dit verzoek werd gedaan op 9 mei, toen Albrecht en Willem nog te Heusden waren. Eveneens ging er een bode naar de hertog van Gelre met het verzoek dat hij een aantal van zijn onderdanen, die kasteel Altena wilden verdedigen, bevel gaf het slot te ontruimen.³⁸⁵

Hierna zijn Albrecht en zijn zoon naar Bergen in Henegouwen vertrokken, waar een driedaags tournooi werd gehouden.³⁸⁶ De verovering van kasteel Altena lieten zij over aan Bruisten van Herwijnen, Willem van Cronenburg en Paulus van Haastrecht, baljuw van Zuid-Holland.³⁸⁷

Willem van Horne is blijkbaar niet zelf op het kasteel Altena aanwezig geweest, want de tesorier Willem Garbrandszoon, proost van Bergen in Henegouwen, die bij afwezigheid van Albrecht de correspondentie in Holland voerde, stuurde op 19 mei een brief aan Albrecht met de vraag of de heer van Horne soms een vergelijk getroffen had. Zo ja, dan zou hij de steden kunnen berichten, dat ze geen troepen naar Altena hoefden te sturen.³⁸⁸

Er was blijkbaar geen overeenkomst gesloten. De strijd, waarbij de belegeraar ook vuurwapens gebruikte, ging door tot 22 mei. Toen meldde Albrecht vanuit Bergen aan de drie bevelhebbers dat er inzake het kasteel Altena een bestand was gesloten tot midden augustus.³⁸⁹ Waarschijnlijk was daarbij overeengekomen dat de proost de bepalingen hiervan nader zou regelen met de bezetting van het kasteel, want op 27 mei berichtte hij vanuit Dordrecht aan Albrecht van "den ghestand, hoe dattet ghedadinct was van den huse van Altena."³⁹⁰ Tijdens die bestandsperiode en vlak daarna traden zowel Willem van Oostervant als Willem van Horne nog als heer van Altena op. De eerste gaf op 5 juli 1387 het veer te Andel in leen aan Aernt van Ghiessen. Willem van Horne gaf op 17 augustus aan een zekere Herbaren Jacobszoon een hofstede ter vrije beschikking, die van Willem gehouden werd als een recht erfleen en beloofde hem erin te handhaven tegen allen die er aanspraak op willen maken.³⁹¹ Dit en het feit dat in 1394 Willem van Horne met een Hendrik van Haastrecht overeenkwam, dat hij en zijn vrouw voortaan vrij zouden zijn van alle beden voor hun goederen in het land van Altena, wijst erop dat Willem van Horne grondbezit in het land van Altena had weten te behouden.³⁹² Maar zijn landsheerlijk gezag over Altena was hij kwijt, al bleef hij zich heer van Altena noemen. Wel dra kreeg heer Willem opnieuw te maken met het in Holland heersende Beierse Huis. Het lukte Albrecht, sedert 1389 na de dood van zijn krankzinnige broer Willem graaf van Holland, zijn jongste zoon Jan in 1390 tot opvolger van bisschop Arnoud van Horne benoemd te krijgen. Nog in hetzelfde jaar beleende de nieuwe leenheer Willem VI van Horne met zijn heerlijkheid Horne en Kortessem.³⁹³

Toch had de persoonsverwisseling een nadelig gevolg voor heer Willem. Op 31 oktober 1390 kwam er een eind aan de rechten, die hij zich tijdens het episcopaat van Jan van Arkel en Arnoud van Horne had toegeëigend inzake de rechtspraak te Neeritter en Heel, dit ten nadele van het kapittel van St. Lambert te Luik. Hij was

slechts voogd en dus alleen maar beschermer van de rechten, vazallen en goederen van het kapittel, zo luidde de scheidsrechterlijke uitspraak van de abt van St. Jacob te Luik.³⁹⁴

Nog steeds was de familie van Goor in het bezit van de inkomsten uit de tol van Hanssum, die Gerard II in 1345 aan Daniël van Goor in leen had gegeven.³⁹⁵ Zijn dochter Elisabeth die in 1361 de vrouw was van Emond, heer van Barmen, heeft die inkomsten waarschijnlijk bij haar huwelijk als bruidsschat meegekregen. Want na de dood van haar man heeft haar zoon Hendrik in 1394 met haar toestemming de tol verkocht aan de Roermondse burger Hendrik Dirkszoon van den Grijnde. Ook Willem van Horne gaf als leenheer zijn toestemming, echter op voorwaarde dat hij en zijn nakomelingen te allen tijde het recht zouden hebben de tol af te lossen met 440 pond grote tournoisen, hetgeen overigens in 1731 nog steeds niet gebeurd was.³⁹⁶

In 1399 keurde Willem, heer van Horne, Altena en Kortessem, opnieuw een verkoop goed en wel van vijf bunders land in het leen Willemsweert van Jacob van den Molenhuys, die Emont van Eyle en zijn vrouw Margaretha verkochten aan de Roermondse burger Herman van der Netten.³⁹⁷ In beide gevallen mag wel aangenomen worden dat deze toestemming gegeven werd door vader Willem VI van Horne, omdat er anders als in 1416 (zie hierna) geen sprake is van toestemming door vader en zoon beiden.

Voor zover bekend had Willem van Horne vier kinderen: Willem, Machteld, Johanna en Oda.³⁹⁸ In 1397 was Machteld, kapitteljonkvrouw in de abdij Thorn, zeventien jaar. Ondanks haar jeugdige leeftijd stond elect Jan van Beieren toe dat zij tot geestelijke waardigheden gekozen kon worden. Spoedig daarop -het kapittel zal die eis gesteld hebben voordat het tot benoeming van Machteld tot abdis overging- verklaarde Willem van Horne dat hij de abdij in al haar oude rechten zou handhaven, zolang zijn dochter leefde.³⁹⁹ Ondanks het verlies van Altena was de verhouding tussen de elect en Willem van Horne dus blijkbaar goed en dat was nog steeds het geval in 1403, toen heer Willem en zijn familieleden Hendrik, heer van Perwijs, en Thomas, heer van Diest -zoon van Willems tante Elisabeth- Jan van Beieren wisten over te halen een vrede tot stand te brengen tussen graaf Albrecht van Holland en Jan, heer van Arkel, die in Gorinchem door Albrecht belegerd werd.⁴⁰⁰ Willem van Horne had het in zijn Luikse lenen, voordat hij ze overdroeg aan zijn zoon, alleen voor het zeggen.

Dat was niet het geval in zijn Gelders- Gulikse lenen Monnikenland, Weert en Wessem. Daar hadden eerst zijn moeder Machteld van Arkel, die omstreeks 1402 zal zijn overleden, en vervolgens zijn halfbroer Ludolf van Steinfurt ook rechten. Die zullen geheel of gedeeltelijk voortgevloeid zijn uit de toezegging dat zijn moeder jaarlijks 700 pond uit de inkomsten van het Monnikenland⁴⁰¹ zou trekken, waar later nog rechten op Weert en Wessem zijn bijgekomen. Want in 1402 werd Ludolf met het Monnikenland beleend, als erfgenaam van zijn moeder, en in 1405 Willem, heer van Horne en Altena.⁴⁰² In 1405 werd Willem van Horne ook beleend met Weert en Wessem, terwijl ook Ludolf te eniger tijd met zijn rechten op deze heerlijkheden beleend moet zijn, want in 1421 erfde Willem VII van Horne ze van zijn oom Ludolf.⁴⁰³

Dat Willem van Horne in 1405, toen er in Gelre geen andere leenheer opvolgde, beleend werd met de vermelding dat hij Weert en Wessem in leen ontving als "erve sijner olderen",⁴⁰⁴ maakt het waarschijnlijk dat Willem VI rond 1405 zijn landen overliet aan zijn zoon. Dat hij dit heeft gedaan, blijkt uit twee akten van 16 en 20 augustus 1416. In de eerste oorkonde verklaart de zoon dat hij de Varkensgriend in zijn heerlijkheid Beegden aan het stadsbestuur van Roermond heeft verkocht. Hij

noemt zich daarin heer van Horne, Altena en Kortessem. In de tweede akte betoogt de vader, die zich ook heer van Horne, Altena en Kortessem noemt, dat hij, toen zijn vrouw Johanna van Heinsberg nog leefde, zijn drie landen heeft overgelaten aan zijn zoon, die hij Willem, heer tot Horne, tot Altena en tot Kortessem noemt, zodanig als in de akte staat, die zijn zoon daarvan bezit, en keurt de verkoop goed.⁴⁰⁵ Het is dan ook vrijwel zeker dat niet Willem VI, maar de latere Willem VII -hij noemt zich here tot Hoerne, van Altenae en van Cortessesem- in 1414 een marktrecht aan Weert schonk.

Hij deed dit, zo verklaarde hij, in het belang van zijn landen en in het bijzonder van de stad Weert en ook omdat hij het in strijd met Gods wil achtte dat er op zondag en andere hoge heilige dagen markt werd gehouden, omdat men op die dagen God behoorde aan te roepen en te dienen. Daarom gaf hij aan Weert drie jaarmarkten op St. Bonifacius (5 juni), St. Jans onthoofding (29 augustus) en St. Barbara (4 december) en een weekmarkt op zaterdag. Wie dan Weert bezocht kreeg van hem vrijgeleide, voor zover ze geen misdrijven hadden gepleegd tegen hem of de heerlijkheid. Schuldkwesties of ruzies op een markttag moesten zonder uitstel op die markttag of op een andere markttag terecht worden. Het stadsbestuur van Weert zou voor altijd de accijnzen ontvangen van de goederen die te Weert verhandeld werden en waarvan men ook in andere steden en dorpen accijns placht te heffen. De opbrengst moest in het belang van de stad onder andere gebruikt worden voor het onderhoud van bruggen en straten.⁴⁰⁶

Om dezelfde reden zal het Willem VII geweest zijn die enkele weken na de verkoop van de Varkensgriend, de banmolen van Roggel verpachtte aan het klooster St. Elisabethsdal voor zes malder rogge en drie malder mout per jaar.⁴⁰⁷ Zeker is in elk geval dat hij het was, die in het jaar daarvoor door Agnes van Flexhe, weduwe van Dirk van Pietersheim, heer van Neerharen, gekozen werd als haar voogd en zaakgelastigde voor zover het de heerlijkheid Grevenbroek en de stad Hamont betrof. Dit gebeurde met toestemming van elect Jan van Beieren en het Luikse domkapittel, die in 1412 deze gebieden aan haar man hadden verpand.⁴⁰⁸ Op 28 januari 1417 was Willem VI van Horne nog in leven,⁴⁰⁹ toen de voorwaarden werden vastgesteld voor een huwelijk tussen Jan, zoon van Hendrik, heer van Ghemen, en Oda, dochter van Willem VI. Terwijl Hendrik van Ghemen meewerkte aan het tot stand komen van de huwelijksvereenkomst, kwam Willem VI van Horne er niet aan te pas, want van Hornse zijde werd dit gedaan door Jan, heer van Heinsberg, Löwenberg en Gennep, zoon Willem van Horne, Jan Schelart van Obbendorp en Gerard van Vlodrop, erfvoogd van Roermond. Dit doet vermoeden dat vader Willem van Horne of doodziek of dement was. Diezelfde indruk krijgt men uit de inhoud van de overeenkomst. Er werd nl. bepaald dat Oda bij haar huwelijk 2500 Rijnse guldens als bruidsschat zou meekrijgen. Jan van Heinsberg beloofde Jan van Ghemen, dat hij hem schriftelijk zekerheid zou geven, dat hij jaarlijks 100 Rijnse guldens mocht heffen in zijn heerlijkheid Gennep in de parochies Oeffelt en Brakel.⁴¹⁰ En zoon Willem verklaarde: Als mijn vader overleden is, zal ik 150 Rijnse guldens per jaar betalen uit het Monnikenland dat van mijn vader is en daarvan zal ik schriftelijk zekerheid geven. Dit zal ik doen totdat ik Jan en Oda 1500 Rijnse guldens betaald heb. Ook Jan van Loon kan de jaarlijkse 100 gulden met 1000 gulden aflossen. En als Jan en Oda de 2500 gulden hebben ontvangen, dan moeten zij het beleggen in vastgoed en uitkeringen op de Veluwe of in het land van Zutphen.

Mocht zoon Willem zonder wettige geboorte overlijden, dan zullen zijn twee zusters elk de helft van zijn goederen krijgen, tenzij de oudste zuster⁴¹¹ tot de geestelijke stand wil blijven behoren. In dat geval krijgt Oda al de kastelen, heerlijkheden en goederen, maar moet zij haar oudste zuster haar deel wel vergoeden. Jan van Ghe-

men zal aan Oda de 200 oude gouden schilden per jaar toekennen, die zijn vader jaarlijks van de stad Nijmegen ontvangt. Lost Nijmegen de lening af, dan moet ook dat geld op de Veluwe of in het land van Zutphen belegd worden. Na de dood van Jans moeder zal Jan Oda een lijftocht schenken op het slot Odinck en op goederen te Welinck, Hemekinck en Sickinck.⁴¹²

Zoon Willem was toen blijkbaar nog ongehuwd, want er staat niet in het huwelijksverdrag wat zijn weduwe als lijftocht zou behouden, als hij kinderloos overleed, terwijl er wel bepaald werd, dat Oda haar lijftocht zou houden, als Jan van Ghemen kinderloos overleed.⁴¹³

In datzelfde jaar 1417 kwam het land van Altena weer in het bezit van de Hornes. Nadat Willem VI van Beieren, graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland, op 31 mei 1417 was overleden, werd de opvolging van zijn enige dochter Jacoba van Beieren al spoedig bedreigd door haar oom Jan van Beieren, elect van Luik, die gesteund werd door de Hollandse en Zeeuwse Kabeljauwen en door keizer Sigismund die Jacoba niet wilde belenen.

Jacobica, die in Henegouwen zonder moeite als gravin werd ingehuldigd, reisde daarna naar Holland en vervolgens naar Zeeland om ook daar ingehuldigd te worden. Op haar reis te Middelburg aangekomen, gaf zij een oorkonde uit waarin zij verklaarde, dat zij op het ootmoedig en aanhoudend verzoek van Willem van Horne en ook uit genegenheid voor buitengewoon goede vrienden, die er haar ook om verzocht hadden, aan hem en zijn erfgenamen de heerlijkheid Altena teruggaf en hem er mee beleende, zoals zijn voorvaderen en zijn vader het bezaten, voordat Altena terecht wegens verbeurdverklaring aan Jacoba's vader was toegewezen. Echter moesten alle akten en giften die haar vader verleend had, volledig van kracht blijven. Verder moesten de stad Woudrichem, het slot Altena en de eventueel door Willem en zijn erfgenamen in het land van Altena nog te bouwen sterkten open huizen zijn voor haar en haar nakomelingen en hen tegen een ieder bijstaan.⁴¹⁴

De volgende dag (4 augustus 1417) was het gezelschap blijkbaar te Goes en daar beloofde heer Willem aan Jacobica, terwijl hij haar "ootmoedelick" dankte voor de teruggave, dat hij en zijn erfgenamen zich aan de door haar gestelde voorwaarden zouden houden. Tevens erkende hij dat hij de teruggave mede te danken had aan het verzoek van zijn "magen ende vrienden" aan vrouwe Jacobica.⁴¹⁵ Willem moet spoedig daarna naar zijn verkregen heerlijkheid zijn gereisd, want reeds op 11 augustus beleende hij Christina van Ghiessen met de lage rechtspraak van Giessen, een hofstede te Giessen en enkele andere goederen en rechten, waaronder de hoge en lage rechtspraak van Poederoyen.⁴¹⁶

Spoedig daarna kon Willem van Horne zijn dankbaarheid aan Jacobica tonen. In november 1417 maakte Jan, heer van Egmond, zich bij verrassing meester van het tegenover Woudrichem liggende Gorinchem. Willem van Arkel - hij was de enige zoon van Jan, heer van Arkel, die na jarenlange strijd met graaf Willem VI van Holland gevangen was genomen en nog steeds gevangen zat - voegde zich met troepen bij hem. Weldra voer Jacobica met een grote Hoekse vloot stroomopwaarts om Gorinchem te heroveren. Daarbij zal Willem van Horne haar zijn diensten bewezen hebben, want op 20 november benoemde zij hem tot kastelein van haar "huys ende slot" binnen Woudrichem. In antwoord daarop beloofde Willem dat hij Jacobica's kasteel in zijn "stedeken" Woudrichem trouw zou bewaren en het alleen voor haar, als zij het beval, zou "openen, rumen ende opleveren". Deed hij dit niet dan zou hij eerloos zijn en lijf en goed verbeurd hebben, tenzij het kasteel zes weken belegerd werd en Jacobica het binnen die tijd niet ontzette.⁴¹⁷ Op 1 december werd Gorinchem in een straatgevecht, waarin Willem van Arkel sneuvelde, terugveroverd.

Ruim een maand later (9 januari 1418) stond Jacobica aan heer Willem toe dat hij

zijn vrouw, de jonkvrouwe van Montigny in Oostervant, de zo groot mogelijke kleinere helft van Altena schonk voor haar levensonderhoud en als weduwgift, en zij beloofde dat zij haar daarin zou handhaven en verdedigen tegen een ieder.⁴¹⁸

Tot dusver verliep dus alles voor Willem van Horne naar wens. Maar spoedig daarop kwam hij tussen twee vuren te zitten, omdat in Holland een burgeroorlog uitbrak tussen Jacoba met haar Hoekse medestanders en Jan van Beieren, gesteund door de Kabeljauwen, nadat Jan in maart 1418 door keizer Sigismund met Holland, Zeeland en Henegouwen beleend was. Vanuit Dordrecht en Den Briel ondernamen de aanhangers van Jan van Beieren strooptochten in Holland en Zeeland. In verband hiermee stuurde Jacoba, die inmiddels op 10 maart getrouwd was met Jan IV, hertog van Brabant, een bode naar Woudrichem met brieven aan de heer van Horne of, indien deze niet aanwezig was, aan zijn drost met het verzoek goed toezicht te houden op Woudrichem.

Haar man, die zich overigens deed kennen als een slappe figuur, ging verder. Hij gaf op 4 mei aan de Hoeken Jan van Langerak en Dirk van Heukelom, die zich te Gorinchem bevonden, bevel Woudrichem te bezetten en toen zij berichtten dat hun dit niet gelukt was, kregen zij bericht dat zij moesten trachten Woudrichem hoe dan ook in handen te krijgen. Dit lukte blijkbaar niet, waarna Jacoba op 12 mei een brief aan Willem van Horne stuurde over het plaatsen van een Hollandse bezetting in Woudrichem. Toen ook dat niet hielp, vroeg zij aan Hendrik van der Leck, heer van Dinter en Heeswijk, een zoon van Jan II van Polanen en Oda van Horne en dus een familielid van heer Willem, of hij aan heer Willem wilde vragen haar Woudrichem ter beschikking te stellen als hij, Hendrik, zou komen om het met een troepenafdeling te bezetten.

Aan het hof vreesde men blijkbaar dat de Kabeljauw Jan, heer van Egmond, met hulp van de Gelderse hertog vanuit Gelre een poging zou doen het belegerde Dordrecht te hulp te komen en daarom zou trachten zich van Gorinchem of Woudrichem meester te maken.

Daarbij heeft men er óf aan getwijfeld of heer Willem zo'n aanval zonder Hollandse hulp kon weerstaan óf men heeft zijn trouw aan Jacoba gewantrouwd. Willem van Horne is waarschijnlijk ook niet op het laatste verzoek ingegaan, omdat hij baas in eigen huis wilde blijven, maar hij is desondanks, althans voor het oog, Jacoba trouw gebleven. Dit blijkt uit een bericht dat Willem van Horne in juli van haar en haar man ontving, dat de Dordtenaren zeer sterk waren en hij dus te Woudrichem op zijn hoede moest zijn en dat twee van hun aanhangers aan de heer van Egmond vetebrieven hadden gestuurd.⁴¹⁹ Misschien was het de bedoeling dat Willem dit ook zou doen, maar uit het vervolg der gebeurtenissen blijkt, dat hij zich zoveel mogelijk afzijdig heeft gehouden.

Want nadat de oorlog voor Jan van Beieren gunstig was verlopen, kwam het begin januari 1419 tot vredesonderhandelingen in Jacoba's kasteel te Woudrichem. Willem van Horne was, hoewel ze in zijn stad werden gehouden, daarbij niet aanwezig. Hij verbleef toen in Weert, waar hij op 20 januari 1419 aan de inwoners van Weert en Nederweert, die bos bezaten, toestond dit te benutten zoals dat volgens oude gewoonte onder zijn voorvaders gebeurde. Bovendien mochten alle inwoners houtgewas bij hun erf op de gemeenschappelijke grond planten en het gebruiken.⁴²⁰

Ook was hij geen getuige, toen op 13 februari 1419 de onderhandelingen uitliepen op het verdrag van Woudrichem, dat een einde maakte aan de burgeroorlog. Deze overeenkomst was zo gunstig voor Jan van Beieren, dat hij voortaan feitelijk in Holland en Zeeland de lakens uitdeelde en met zijn Kabeljauwse medestanders de Hoekse aanhangers van Jacoba kon vervolgen en verjagen.

Door zijn politiek van afzijdigheid heeft Willem van Horne hier blijkbaar geen last

van gehad. Hij bleef in het rustige bezit van Altena, zodat hij op 29 september 1419 Arend van Weyborch met een huis te Emmikhoven kon belenen.⁴²¹

Op 1 juli 1420 kwam er een einde aan de in 1354 te Woudrichem gevestigde grafelijke tol, doordat Jan van Beieren hem naar zijn stad Gorinchem verplaatste. Anders dan in 1354 behoefde de graaf niet meer te vrezen voor Woudrichemse smokkelhandel naar Brabant nu hij vanuit zijn kasteel Loevestein de scheepvaart op de verbinding tussen Waal en Maas kon controleren. Daarenboven heeft hij misschien gehoopt de welvaart van Gorinchem te vergroten, hoewel de voordelen die de Woudrichemse kooplieden thans de Gorkumse van de tol hadden door beperkende bepalingen niet groot waren. Dit leidde er toe dat men te Gorinchem die bepalingen jarenlang negeerde.⁴²²

Een grote ramp voor het land van Altena en daardoor ook voor Willem VII van Horne was de stormvloed in de nacht van 18 op 19 november 1421, bekend onder de naam Sint Elisabethsvloed, die de Biesbosch deed ontstaan. Niet alleen de Grote of Zuidhollandse Waard, maar ook grote delen van het land van Altena, waaronder de parochies Sleeuwijk en Uitwijk stonden jarenlang onder water.⁴²³

Veel mensen, ook edellieden, waren tot de bedelstaf gebracht en een deel van hen ging vanuit het droog gebleven gebied van het land van Altena op roof uit om in hun levensonderhoud te voorzien, als gevolg waarvan Jan van Beieren op 12 december 1422 aan een dienaar bevel gaf hen daar te vangen.

Dit was feitelijk een inbreuk op de soevereine rechten van de heer van Altena, tenzij Willem van Horne er toestemming voor heeft gegeven. Hiervan blijkt echter niets en ook in 1423, als de inwoners van Altena er niets voor voelen mee te helpen bij het bedijken van de Grote Waard, sluiten de stadsbesturen van Dordrecht en Geertruidenberg, niet met Willem van Horne een verdrag, maar met de bewoners van het land van Altena, die beloven dat zij, niet omdat zij daartoe verplicht zijn, maar uit gunst zullen helpen door het betalen van 5000 Beyerse guldens. Dat het geld er komt, daarvoor zorgt niet heer Willem, maar zijn drost in het land van Altena.⁴²⁵ Dit doet vermoeden, dat Willem van Horne zich weinig met zijn grotendeels ondergelopen heerlijkheid Altena bemoeide.

Ook in het Maasgebied speelde hij niet zoals bijvoorbeeld zijn oom Jan, heer van Heinsberg, en de heren van Gronsveld een rol van betekenis. Het waren alleen wat minder belangrijke kwesties met naburige heren, die hem bezig hielden. Zo had in 1423 zijn drost Willem van Goor een man die een misdrijf had begaan, gevangen genomen in het gebied van de hoeve 't Genloe in het kerspel Ophoven. Daar was Godart van Vlodorp blijkbaar kwaad om, omdat het volgens hem een vrij goed was waar de heer van Horne geen enkel recht had. Willem van Horne verklaarde daarop dat Godart gelijk had, dat de drost niet had geweten dat het een vrij goed was en dat het niet weer zou gebeuren.⁴²⁶

Twee maanden later (2 juni) stemde Willem van Horne erin toe dat Johan de Wilde van Meerssen delen van zijn leen Buckingen in erfpacht uitgaf. Dit stuk werd mee-bezegeld door Willems leenmannen Johan, heer van Goor, en Hendrik van Baexem.⁴²⁷ En op 12 september 1427 schonken hij en zijn vrouw Johanna van Montigny aan de prior en het klooster van St. Elisabeth het recht konijnen te vangen op het erf c.a. van het klooster. Dit op voorwaarde dat de kloosterheren voortaan elk jaar op de dag na de achtste dag na Pasen 's avonds het vigilie vierden en de dag daarop zielemissen opdroegen voor hen en al hun voorouders.⁴²⁸

Uit deze stukken blijkt dat Willem van Horne toen nog heer en meester was in zijn heerlijkheden. Dit veranderde in 1428. Toen kwam er tussen hem en Frederik IV, graaf van Meurs, een verdrag tot stand met het oog op een toekomstig huwelijk van Willems enige zoon Jacob met Frederiks dochtertje Johanna. Hierbij beloofde Fre-

derik dat hij zijn dochter bij het huwelijk een bruidsschat van 12000 Arnhemse guldens mee zou geven.⁴²⁹

Daartegenover heeft heer Willem naar alle waarschijnlijkheid beloofd dat hij, zodra de graaf het verlangde, zijn lenen Horne, Weert, Altena en het Monnikenland aan hem zou afstaan, opdat deze het als voogd van de beide kinderen tot hun nut en voordeel zou kunnen bewaren.⁴³⁰ Een dergelijke eis tot het afstaan van gebied als pand voor een betaalde bruidsschat was eerder voorgekomen bij de graven van Meurs. Op 9 januari 1406 had Jan, heer van Heinsberg, Geilenkirchen in pand moeten afstaan aan graaf Frederiks vader wegens het ontvangen van een bruidsschat vooraf, toen afgesproken was dat Jans oudste zoon zou trouwen met diens dochter Walburga van Meurs.⁴³¹

Maar het bestuur desgewenst over al zijn bezit afstaan, zoals Willem van Horne moest doen, was wel erg veel. Beweerd wordt dat hij er toe genoodzaakt was, omdat hij grote schulden had.⁴³²

Spoedig na het sluiten van het huwelijksverdrag met Willem van Horne moet graaf Frederik te kennen hebben gegeven dat hij mombler wilde worden, want reeds op 4 september 1428 beleende hij Daniël van Goor met de hof "tzen Alden Goir", die een Horns leen was, en met een erfpacht van vijftien zak rogge in de parochie Roggel. Daniël had dit bezit verkregen van Willem van den Bongard, die de hof te Ophoven in het land van Born er voor in de plaats kreeg.⁴³³ In 1432 was graaf Frederik van Meurs nog steeds mombler van het land van Horne. Nadat namelijk Willem van Goor en zijn zoon Arnold op 30 oktober 1431 hadden verklaard dat zij hun hofstede op de Visscher Oe door ruiling hebben afgestaan aan de Munsterabdij te Roermond -zij kregen er een hofstede te Heel voor in de plaats- en tegelijk beloofden dat zij ervoor zouden zorgen, dat het klooster op hun kosten er mee beleend zou worden, als de jonker van Horne meerderjarig zou zijn, heeft graaf Frederik later als mombler van het land van Horne eveneens verklaard dat zij de hofstede aan het klooster hadden afgestaan.⁴³⁴

Ruim een jaar later overleed Willem VII van Horne te Aken waar hij een groot huis bezat, en hij werd daar in het Dominikaner klooster naast het altaar aan de noordzijde begraven. Op zijn graf bevond zich tot in de vorige eeuw een prachtig grafmonument.⁴³⁵

Spoedig na zijn dood ontstond er onenigheid tussen graaf Frederik van Meurs en Jan van Horne, heer van Bancigny en kleinzoon van Dirk Loef van Horne, over de vraag wie voogd zou zijn van de nog minderjarige Jacob van Horne. Beiden waren ridders van het Gulden Vlies en daarom werd de beslissing in het geschil door hen toevertrouwd aan de soevereine-Philips van Bourgondië- en de ridders van de Orde van het Gulden Vlies.⁴³⁶ Zij hebben de voogdij blijkbaar toegewezen aan graaf Frederik, want na diens dood beleent Jacob van Horne de Munsterabdij met de hofstede op de Visschers Oe, zoals Frederik het klooster er vroeger mee beleend had.⁴³⁷ Dat Frederik aan het langste eind trok, hoewel ook Jan van Horne een invloedrijk dienaar van Philips van Bourgondië was, is begrijpelijk, want hij was steeds de steun van Philips in het gebied tussen Maas en Rijn.⁴³⁸

Noten

320. Albrecht verbleef daar van eind april tot juli. ARAH. Handschrift tesoriersrekening nr. 17, f. 70-77.

321. ARAH. Archief graven van Holland, nr. 67 f.24r. Het kasteel was vóór 1307 door Gerard I van Horne afgebroken en de Hornes hebben blijkbaar geen toestemming gegeven het weer op te bouwen, nadat gebleken was dat het hun leen was (Korteweg, zie noot 12, nr. 46).

322. Het ziet er dus naar uit dat Vastraed vroeger ook al eens in naam van Willem VI beleend was, voordat Dirk Loef zich van Altena meester maakte, en dit moet dan na de dood van Willem V zijn gebeurd (zie noten 102 en 103).

323. ARAH. Archief graven van Holland, nr. 67 f. 15^r.
324. DE BORMAN (zie noot 191) 85-144.
325. ARAH (zie noot 320) f. 175.
326. Idem f. 178.
327. ARAH (zie noot 323) f.22^r.
328. VAN DOORNINCK (zie noot 269) 98: "Item (verteerde) tot Roelof Bollekens sheren ghesinde van Hoerne mit 6 perden... Item noch tot Jan Lubbrechtssoen sheren ghesellen van Hoern met 5 perden" (20 juni 1372).
329. NIJHOFF deel 3 (zie noot 46) xiii, xiv. Daris (zie noot 299) 611-613.
330. DE BORMAN (zie noot 191) 130-132 en 138-144.
331. WOLTERS (zie noot 106) 42, 43. Over de verwantschap in de vierde graad: Arnold Berg. Die ältere Genealogie der Fürsten von Horn, in: Genealogie, Heft 2, 1978, 43-46.
332. WOLTERS (idem) 235 nr. 17.
333. ERNSING, R. Wilhelm III von Jülich als Herzog von Geldern (1372-1393). Paderborn-Münster, 1885, 8.
334. ARAH. Handschrift tresoriersrekening nr. 18, f.172: "Item om VII vierendel roets ghecoft te sente Gheerdenberghe tot mijns jonchere van Hoirne leverye behoef". Th. van Riemsdijk. De tresorie en kanselarij van de graven van Holland en Zeeland uit het Henegouwsche en Beyersche Huis. 's-Gravenhage, 1908, 30.
335. ARAH (zie noot 334) f. 259, 280-290.
336. 28 oktober 1374. Korteweg (zie noot 12) nr. 149.
337. HULSHOF, A. Oorkonden in de Archives Nationales te Parijs, in: Bijdragen en mededelingen van het Historisch Genootschap te Utrecht, deel 32. Amsterdam, 1911, 327-330.
338. GOTTSCHALK, M.K. ELISABETH. Stormvloeden en rivieroverstromingen in Nederland. Assen, 1971, 436.
339. VAN MIERIS III (zie noot 29) 316.
340. NIBBELINK, D.W. Handschriften en oorkonden betreffende de rechtsgeschiedenis van de Zwijndrechtsche Waard. Leiden, 1860, nr. 69.
341. DE BORMAN (zie noot 191) 144, 207. Wolters (zie noot 106) 233 nrs. 14, 15.
342. RALM. Cartularium Keyserbosch f. 18^r. Daar Willem de Paasstijl gebruikte (zie Korteweg, noot 12, nrs. 154, 155) zal woensdag na O.L.V. Purificatio zijn: 4 februari 1377.
343. FLAMENT (zie noot 161) 145.
344. KORTEWEG (zie noot 12) nrs. 164, 165.
345. 30 juli 1377. Habets (zie noot 91) nr. 263.
346. 12 december 1376. ARAH. Archief graven van Holland, nr. 67 f.14. De van Kervenheims waren familie van Elisabeth van Kleef, de grootmoeder van Willem VI van Horne (Schwenicke, zie noot 36, VI, Tafel 21).
347. KORTEWEG (zie noot 12) nrs. 155, 156, 162, 163.
348. VAN MIERIS III (zie noot 29) 391 (8 november 1382).
349. 21 februari 1387. Korteweg (zie noot 12) nr. 166.
350. RALM. Cartularium Keyserbosch f. 19^r.
351. SCHOLTEN, ROBERT. Clevische Chronik nach der Original Handschrift des Gert van der Schuren. Kleef, 1884, 63-67. F. Schmidt. Die Herzöge von Geldern und die Klevische Erbfolge im 14. Jahrhundert, in: Gelre (zie noot 189) deel 30, 1927, 33-34.
352. LACOMBLET III (zie noot 38) nr. 706.
353. KEUSSEN, H. Urkundenbuch der Stadt Krefeld und der alten Grafschaft Mörs, deel 1, nr. 681.
354. 22 oktober 1382. Niermeyer (zie noot 80) 110 noot 3. P.N. van Doorninck. Acten betreffende Gelre uit het staatsarchief te Dusseldorp 1377-1397. Haarlem, 1901, 159.
355. ARAH. Handschrift tresoriersrekeningen nr. 19, zesde rekening 26 juni 1382-16 augustus 1383, f.240.
356. Idem f.233.
357. Dat de verhouding van Willem van Horne tot Albrecht, afgezien van dit incident, overigens goed was, blijkt uit het leveren van 45 glaviën door Willem van Horne aan Albrecht, toen deze begin oktober 1382 van plan was met hertog Wenzel op te trekken tegen het opstandige Leuven (zie noot 355, f.128.). Quicke (zie noot 164) 361, 362. Een glavic was een ruiterafdeling met drie paarden.
358. ARAH (zie noot 355) f.243.
359. ARAH. Handschrift tresoriersrekeningen nr. 20, eerste rekening, f.204.
360. TOTH-UBBENS, MAGDI. Een dubbel vorstenhuwelijk in 1385, in: BMGN XIX (1964) 103-115.
361. ARAH. (zie noot 359) f.204 en tweede rekening, f.321.
362. Idem eerste rekening, f.240. Otto van Arkel zat toen waarschijnlijk reeds gevangen, misschien bij de heer van Vianen met wie de Arkels toen een vete hadden (zie de tweede rekening, f.259, 283).
363. Idem tweede rekening, f.263 (12 augustus 1385).

364. Idem f.302, 335, 337.
365. Idem f. 363 (4 februari 1386).
366. Idem f.197. Zij overleed op 26 februari 1386 (idem f.202).
367. Idem f.201, 367.
368. Idem f.389.
369. JANSSEN, H.P.H. Hockse en Kabeljauwse twisten. Bussum, 1966, 49, 50.
370. VAN MIERIS III (zie noot 29) 446.
371. ARAH (zie noot 359) derde rekening, f.250, 264, 291, resp. 12 juli, 5 augustus en 11 oktober 1386. In de rekening staat steeds de juiste naam van Weyburch. Bij Korteweg (zie noot 12) nrs. 155 en 162 een Brien van Weyborch. Zij behoorden dus niet tot de familie Van Werrenberg in de heerlijkheid Horne.
372. ARAH (zie noot 359) tweede rekening, f.387, 393, 394, 2 mei en 3 juni 1386.
373. HARDENBERG (zie noot 189) 211.
374. RALM. Cartularium Keyserbosch f.106^v-107^v. 22 december 1379.
375. GRAUWELS, J. Het Loonse leenregister van Arnold van Hornes 1379-1389, in: Het Oude Land van Loon 33 (1978) 149.
376. ARAH (zie noot 359) derde rekening, f.131, 134 (augustus/september 1386). Niermeyer (zie noot 80) deel IV, 1942, 112.
377. VAN RIEMSDIJK-DE MONTÉ VERLOREN (zie noot 315) nr. 4, 78-88.
378. KORTEWEG (zie noot 12) nrs. 168, 169.
379. ARAH (zie noot 376) f.172.
380. KORTEWEG (zie noot 12) nr. 171.
381. NIJHOFF III (zie noot 46) liv-lvi.
382. ARAH (zie noot 359) vierde rekening, f.1, 21; eerste rekening, f.54.
383. ARAH (idem) derde rekening, f.225.
384. ARAH. Handschrift tresoriersrekening nr. 21, eerste rekening, f.59.
385. ARAH (zie noot 359) derde rekening, f.228, 244.
386. ARAH (zie noot 384) eerste rekening, f.246.
387. ARAH (zie noot 359) derde rekening, f.246.
388. Idem f.230.
389. Idem f.241, 246.
390. Idem f.234.
391. KORTEWEG (zie noot 12) nrs. 173, 174.
392. SASSE VAN IJSSELT, A.F. Nieuwe Catalogus der oorkonden in de boekerij van het Provinciaal Genootschap van Noord-Brabant 1900, nrs. 61, 62.
393. HABETS, J. PSHAL 8 (1871) 50. Habets tekent daarbij aan dat, volgens De Louvrex, Willems zoon, de latere Willem VII, reeds in 1390 met Horne werd beleend. Dit is onwaarschijnlijk, want bij latere verkopen in 1394 en 1399 treft men niet, zoals bij een verkoop in 1416 door Willem VII, de goedkeuring aan van Willem VI die tot minstens 1417 heer van Horne bleef.
394. PONCELET, E. Cartulaire de l'église de St. Lambert de Liège VI. Brussel, 1933, nr. 816.
395. PSHAL 121 (1985) 63.
396. DOPPLER, P. Schepenbrieven van St. Servaas, in: PSHAL 38 (1902) 84-86. A. Fahne. Geschichte der Grafen...zu Salm-Reifferscheid...I. Keulen, 1866 en 1858, 94, Oud Archief Roermond nr. 345, f.64, 65^r.
397. Oud Archief Roermond nr. 1624, f.xcvii.
398. Johanna was in 1402 kapitteldame te Bergen in Henegouwen (J. de Saint-Genois. Monumens anciens I. Parijs, 1806, 1058).
399. HABETS (zie noot 91) nrs. 277, 278 (4 en 16 mei 1397).
400. FRANQUINET, G.D. Les Schoonvorst, in: PSHAL 11 (1874) 273.
401. Zie noten 39 en 40.
402. SLOET-MARTENS VAN SEVENHOVEN (zie noot 5) kwartier Nijmegen nr. 630.
403. Idem. Uitheemse leenen nrs. 62, 63, 64.
404. Idem nrs. 62, 63.
405. Oud Archief Roermond nr. 345, f.91^v-93^r.
406. FLAMENT (zie noot 161) 215 (5 mei 1414).
407. SCHUTGENS, K. Inventaris der archieven van het klooster Sint-Elisabethsdal te Nunhem 1240-1797. Maastricht, 1979, 112 nr. 34 (10 september 1416).
408. Dit blijkt uit een charter van 26 mei 1424 waarin Willem VII van Horne verklaart, dat die gebieden indertijd (24 mei 1415) door Jan van Beieren en het domkapittel aan hem in pand waren overgedragen (michi pignoravit et tradidit). Originale oorkonden in het archief van St. Lambert in het Rijksarchief te Luik (Regesten bij Poncelet, zie noot 394, deel 5 nrs. 2165 en 2291).
409. Hieruit blijkt dat de bewering van Goethals (zie noot 5) 112, dat Willem VI in 1415 in de slag bij Azincourt sneuvelde, onjuist is.

410. Op 30 november 1428 verklaarde Jan van Heinsberg dat hij Willem VII van Horne 1000 gulden schuldig was (G. Aders. Urkunden und Akten der Neuenahrer Herrschaften und Besitzungen Alpen, Bedburg, Hakenbroich, Helpenstein, Linnep, Wewelinghoven und Wülfrath, sowie der Erbvogtei Köln. Keulen, 1977, nr. 496).
411. Dit was Machteld, abdis van Thorn tot 1446. (Habets, zie noot 91, lxi-lxii). Zij overleed op 23 november 1459 (Habets, zie noot 91, lxi-lxii). Johanna (zie noot 398) was blijkbaar reeds overleden.
412. Originele oorkonde in het Fürst zu Bentheimsches Archiv te Steinfurt.
413. Dat hij op 23 januari 1407 gehuwd zou zijn (Goethals, zie noot 5, 114) of op 23 januari 1417 (Aders, zie noot 410, nr. 432) is dus onjuist.
414. 3 augustus 1417. Van Micris (zie noot 29) 4, 414.
415. ARAH (zie noot 45) nr. 60 f.1.
416. Kronijk (zie noot 90) 185, 50. H. Tissing, Inventaris van het familiearchief Beclaerts van Emmichoven (1296) 1417-1912. 's Gravenhage, 1965, regest 13.
417. VAN MIERIS (zie noot 29) 4, 433.
418. Idem 448. Willems vrouw was Johanna van Montigny, dochter van Jan van Montigny en Elconora van Quesnes. Haar vader was een broer van Elisabeth van Montigny, volgens Goethals (zie noot 5) 114, 219, de vrouw van Dirk Loef van Horne. Omdat hun huwelijksverdrag eindigt met de woorden "Tan de grâce 1417" (Aders, zie noot 410, nr. 432) moeten ze tussen 28 januari 1417 (zie bij noot 409, 412) en 9 januari 1418 getrouwd zijn.
419. Kronijk (zie noot 90) 1852, rekening 20 maart 1418-21 augustus 1418, 384, 390, 394, 403, 405, 409, 410, 412, 413, 417, 418, 420, 422.
420. FLAMENT (zie noot 161) 216, 217.
421. TISSING (zie noot 416) regest 16.
422. KORTEWEG (zie noot 12) nr. 277. H. Bruch. Rechtsbronnen van Gorinchem (Werken, zie noot 315) derde reeks nr. 8, 120 nr. 91.
423. RAMAER, J.C. Geografische geschiedenis van Holland bezuiden de Lek en Nieuwe Maas, in: Verhandelingen van de Koninklijke Academie van Wetenschappen, Nieuwe Reeks 2, nr. 3. Amsterdam, 1899, 118.
424. Idem 119.
425. VAN MIERIS (zie noot 29) 4, 693, 694.
426. WOLTERS (zie noot 162) 238-239 (10 april 1423).
427. HANSSEN, J.H. Inventaris van het archief van de familie de Borchgrave d'Altena, Roermond, 1982, 60 regest 4.
428. BOCKENBERG (zie noot 3) f. 183^r. Schutgens (zie noot 407) regest 38.
429. 6 januari 1428. Keussen I (zie noot 353) nr. 1635, zonder bronvermelding. Dit regest wekt de indruk dat zijn dochter zou trouwen met Willem zelf. De inhoud van het verdrag is dus foutief weergegeven.
430. RALM. Inventaire général des archives ecclésiastiques du Brabant V par Alfred d'Hoop nr. 18899 f.3 en 18900 (folio's niet genummerd).
431. KEUSSEN I (zie noot 353) nr. 1068.
432. DE NEREE TOT BABBERICH. Horn, in: Limburgs Jaarboek 30 (1924) 58.
433. KEUSSEN I (zie noot 353) nr. 1653. Louis baron de Crassier. Le comté de Hornes, in: PSHAL 65 (1929), die 26 juni 1428 als datum noemt.
434. Verklaring van Willem van Goor in: Inventaris van het oud archief der gemeente Roermond, derde stuk, eerste aflevering, 1874, 266, 267. Verklaring van Frederik van Meurs 17 februari 1433 in Keussen 2 (zie noot 353) nr. 1797.
435. WOLTERS (zie noot 106) 242 nr. 22. Ch. Quix. Das ehemalige Dominikaner Kloster in Aachen, 13, 15.
436. REIFFENBERG, F. DE. Histoire de l'ordre de la Toison d'Or. Brussel, 1830, 18.
437. Inventaris oud archief Roermond (zie noot 434) 276.
438. PARAVICINI, WERNER. Moers, Croy, Burgund. Eine Studie über den Niedergang des Hauses Moers in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts, in: Annalen des historischen Vereins für den Niederrhein CLXXIX, 8.